Matuto ng Lojban

Aralin 1. Ang wika sa isang tingin

Alpabeto

Ang pangunahing bagay na kailangan mong malaman tungkol sa Lojban ay ang alpabeto.

Ginagamit ng Lojban ang alpabetong Latin (ang mga patinig ay may kulay):

a b c d e f g i j k l m n o p r s t u v x y z ' .

Ang mga salita ay binibigkas ayon sa kung paano ito isinusulat.

Mayroong 10 patinig sa Lojban:

a	tulad sa *b<u>a</u>tok*
e	tulad sa *h<u>e</u>to*
i	tulad sa *s<u>i</u>nat* (hindi tulad sa *karit*)
o	tulad sa *<u>o</u>p<u>o</u>* (hindi tulad sa *limot*)
u	tulad sa *p<u>u</u>tik*
y	tulad sa *kompyut<u>e</u>r*, sa salitang Ingles na *comm<u>a</u>*

Ang 4 patinig ay isinusulat gamit ang mga kombinasyon ng mga titik:

au	tulad sa *say<u>aw</u>*
ai	tulad sa *tat<u>ay</u>*
ei	tulad sa *R<u>ey</u>*, *kar<u>i</u>t*
oi	tulad sa *lang<u>oy</u>*

Tungkol sa mga katinig, ang kanilang pagbigkas ay katulad sa Tagalog, Ingles o Latin, ngunit may ilang mga pagkakaiba:

c	binibigkas bilang *sy* sa *okasyon*, gaya ng *siy* sa *siyempre*.
g	palaging *g* tulad sa *gatas*, *k* tulad sa *akda*.
j	tulad ng *s* sa *pleasure* o *treasure*, tulad ng *j* sa French *bonjour*.
x	tulad ng regional Tagalog *k* sa *yakap*, *ch* sa Scottish *loch* o sa German *Bach*, tulad ng *J* sa Spanish *Jose* o *Kh* sa Modern Arabic *Khaled*. Subukan ang pagbigkas ng *ksss* habang iniingatan ang iyong dila at makakakuha ka ng tunog na ito.
'	tulad ng *h*. Kaya ang apostrophe ay itinuturing bilang isang tamang titik ng Lojban at binibigkas tulad ng *h*. Matatagpuan ito lamang sa pagitan ng mga patinig. Halimbawa, ang **u'i** ay binibigkas bilang *uhi* (samantalang ang **ui** ay binibigkas bilang *wi*).
.	ang tuldok (period, word break) ay itinuturing din bilang isang titik sa Lojban. Ito ay isang maikling hinto sa pagsasalita upang pigilan ang pagkasunod-sunod ng mga salita. Sa katunayan, ang anumang salitang nagsisimula sa isang patinig ay may tuldok na inilalagay sa harap nito. Ito ay tumutulong sa pagpigil ng hindi kanais-nais na pagkasama ng dalawang sunod-sunod na salita sa isa.
i	**i** bago sa mga patinig ay itinuturing na isang katinig at binibigkas nang mas maikli, halimbawa: 🌼 **iu** ay binibigkas bilang *ju* sa *jupi* 🌼 **ie** ay binibigkas bilang *ye* sa *yes*
u	**u** bago sa mga patinig ay itinuturing na isang katinig at binibigkas nang mas maikli, halimbawa: 🌼 **ua** ay binibigkas bilang *wa* sa *lawak* 🌼 **ue** ay binibigkas bilang *whe* sa *when*

Inilagay ang emphasis sa ikalawang huling patinig. Kung ang isang salita ay mayroon lamang isang patinig, hindi mo ito binibigyan ng emphasis.

Ang titik **r** ay maaaring bigkasin tulad ng *r* sa Tagalog, Ingles, Spanish, Russian, kaya't may iba't ibang tinatanggap na pagbigkas para dito (Tagalog *kard*, *terremoto*, *Rajah*).

Ang mga patinig na hindi Lojban tulad ng maikling *i* at *u* sa *ɨ́ták*, Standard British English *hit* at *but*, ay ginagamit ng ilang tao upang paghiwalayin ang mga katinig. Kaya, kung nahihirapan kang bigkasin ang dalawang katinig nang sunod-sunod (halimbawa, ang **vl** sa **tavla**, na nangangahulugang *makipag-usap sa*), maaari mong sabihin *tavɪla* — kung saan ang *ɪ* ay napakakupad. Gayunpaman, ang iba pang patinig tulad ng **a** at **u** ay dapat na mahaba.

Ang pinakasimpleng pangungusap

Ang batayang yunit sa Lojban ay "pangungusap". Narito ang tatlong simpleng halimbawa:

> **le prenu cu tavla mi**
> *Ang tao ay nagsasalita sa akin.*

le prenu ≈ *ang tao*
tavla ≈ *... nagsasalita sa ..., ... kausapin ...*
mi ≈ *ako, akin*

> **mi prami do**
> *Iniibig kita.*

prami ≈ *... iniibig ... (isang tao)*
do ≈ *ikaw*

> **mi ca cu tavla do**
> *Ako ngayon ay nagsasalita sa iyo.*

ca ≈ *ngayon (bigkas na **shah**)*

le prenu cu tavla mi
Ang tao ay nagsasalita sa akin.

Bawat pangungusap sa Lojban ay binubuo ng mga sumusunod na bahagi mula kaliwa patungo sa kanan:

- ang ulo:
  - binubuo ng tinatawag na "mga term",
    - **le prenu** ang tanging term sa ulo sa halimbawang **le prenu cu tavla mi** sa itaas,
    - **mi**, **ca** ay mga term sa ulo sa halimbawang **mi ca cu tavla do** sa itaas.
- ang tagapaghiwalay ng ulo **cu**:
  - binibigkas na *shoe* dahil ang **c** ay para sa *sh*,
  - nagpapakita na natapos na ang ulo,
  - maaaring alisin kapag malinaw na natapos na ang ulo.
- ang buntot:
  - ang pangunahing konstruksiyon ng relasyon (tinatawag na "**selbrisni**" sa Lojban)
  - + maaaring isa o higit pang mga term pagkatapos nito,
    - **tavla**, **prami** ang selbrisni, pangunahing konstruksiyon ng relasyon sa mga halimbawang ito.
    - **mi** ang tanging term sa buntot sa halimbawang **le prenu cu tavla mi** sa itaas.
    - **do** ang tanging term sa buntot sa halimbawang **mi prami do** sa itaas.

mi
Ako / akin

mi prami do
Iniibig kita.

do
ikaw

Sa Lojban, karamihan sa atin ay nagsasalita ng mga relasyon kaysa sa mga pangngalan o pandiwa.

Narito ang dalawang salitang relasyon, na kung saan ay may kinalaman sa mga pandiwa:

prenu ≈ *... ay isang tao / mga tao*
tavla ≈ *... nagsasalita sa ...*

Bawat relasyon ay may isa o higit pang mga papel na maaari ring tawaging "slots" o "places". Sa itaas, sila ay may label na "..." Ang mga slots na ito ay dapat punan ng mga argumento (tinatawag na "**sumti**" sa Lojban). Ang mga term ng argumento ay mga konstruksyon tulad ng **le prenu**, **mi**, **do** anuman ang mga term na iyon sa huli ay maging sa ulo o buntot ng pangungusap. Inilalagay natin ang mga term ng argumento sa ayos, kaya't napupunan ang mga slots na ito at nagbibigay ng konkretong kahulugan sa relasyon.

Maaari rin nating gawing argumento ang ganitong relasyon.

Para dito, ilalagay natin ang maikling salita **le** sa harap nito:

prenu ≈ *... ay isang tao*
le prenu ≈ *ang tao, ang mga tao*

Gayundin,

tavla ≈ *... nagsasalita sa ...*

at kaya

le tavla ≈ *ang nagsasalita, ang mga nagsasalita*

Maaaring nakakabigla kung paano maging "pandiwa" ang *tao*, ngunit sa katunayan, ito ang nagpapadali sa Lojban:

salitang relasyon na walang puno sa slots	form ng argumento (sumti)
prenu — *... (may isa) ay isang tao*	**le prenu** — *ang tao / ang mga tao* **le prenu** — *ang isa na isang tao / ang mga taong tao*
tavla — *... (may isa) nagsasalita sa ... (may isa)*	**le tavla** — *ang nagsasalita / ang mga nagsasalita* **le tavla** — *ang isa na nagsasalita / ang mga taong nagsasalita*

Ang unang slot ng mga relasyon ay nawawala kapag gumagamit ng **le**, kaya't maaaring posible ang ganitong alternatibong pagsasalin tulad ng *ang isa na ....*

Pansinin, na sa Lojban, sa default, hindi itinutukoy ang bilang sa pagitan ng *ang nagsasalita* o *ang mga nagsasalita*. Ibig sabihin, ang **le tavla** ay malabo sa aspetong iyon, at sa lalong madaling panahon ay matutuklasan natin ang mga paraan upang tukuyin ang bilang.

Maliban sa mga terminong argumento, mayroong mga modal na termino tulad ng **ca**:

> **mi ca cu tavla do**
> *Ako ngayon ay nagsasalita sa iyo.*

ca ≈ *ngayon*

Ang mga modal na termino ay hindi nagpupuno ng mga puwang ng pangunahing konstruksyon ng relasyon ("**selbrisni**"). Sa halip, sila ay inilalapat sa buong pangungusap upang mapayaman o mapabawasan ang kahulugan nito.

Kaya, ang mga termino sa Lojban ay kinakatawanan ng:

- mga terminong argumento na nagpupuno ng mga puwang ng mga relasyon. Mga halimbawa nito ay:
  - mga pangngalan tulad ng **le prenu** (*ang tao*)
  - mga panghalip tulad ng **mi** (*ako*), **do** (*ikaw*). Ang mga panghalip ay gumagana ng eksakto tulad ng mga pangngalan, ngunit hindi ginagamit ang **le** para sa kanila. Sila ay gumagana bilang mga argumento sa kanilang sarili.

🌼 mga modal na termino na hindi nagpupuno ng mga puwang ng mga relasyon ngunit nagtatakda ng karagdagang, naglilinaw na impormasyon.
⚙️ halimbawa, **ca** (*ngayon, sa kasalukuyan*).

Ilan pang mga halimbawa:

mi nintadni
Ako ay isang bagong mag-aaral.

nintadni ≈ *... (sinuman) ay isang bagong mag-aaral, isang baguhan*

mi nintadni
Ako ay isang bagong mag-aaral, isang baguhan.

Hindi tulad sa Ingles na hindi natin kailangang idagdag ang pandiwa "am/is/are/to be" sa pangungusap. Ito ay may implikasyon na. Ang salitang relasyon na **nintadni** (*... ay isang bagong mag-aaral*) ay may kasamang "am/is/are/to be" sa pagsasalin nito sa Ingles.

do jimpe
Ikaw ay nakakaunawa.

jimpe ≈ *... (sinuman) ay nakakaunawa ... (ng isang bagay)*

mi pilno le fonxa
Ako ay gumagamit ng telepono.

pilno ≈ *... (sinuman) ay gumagamit ng ... (isang bagay)*
fonxa ≈ *... ay telepono, ... ay mga telepono*
le fonxa ≈ *ang telepono, ang mga telepono*

le prenu cu pilno le fonxa
Ang tao ay gumagamit ng telepono.

mi citka
Ako ay kumakain.

citka ≈ *... (sinuman) ay kumakain ... (ng isang bagay)*

do citka
Ikaw ay kumakain.

mi citka le plise
Ako ay kumakain ng mga mansanas.

mi citka
Ako ay kumakain.

le plise cu kukte
Ang mga mansanas ay masarap.

le plise ≈ *ang mga mansanas*
kukte ≈ *... (isang bagay) ay masarap*

le plise cu kukte
Ang mga mansanas ay masarap.

Ang isang mas simple na pangungusap sa Lojban ay naglalaman lamang ng isang pangunahing salitang kaugnayan:

karce
Kotse!
Ito ay isang kotse.

Maaari mong sabihin ito kapag nakakakita ka ng isang kotse na paparating. Dito, malinaw na sapat ang konteksto na may kotse sa paligid at marahil ito ay mapanganib.

Ang **karce** mismo ay isang salitang kaugnayan na nangangahulugang *isang kotse.*

karce
Ito ay isang kotse.

Maaari tayong maging mas eksakto at sabihin, halimbawa:

bolci
Bola!
Ito ay isang bola.

kung saan ang **bolci** ay isang salitang kaugnayan na nangangahulugang *isang bola.*

ti bolci
Ito ay isang bola malapit sa akin.

ta bolci
Ito ay isang bola malapit sa iyo.

ti ≈ *panghalip: bagay na ito malapit sa akin*
ta ≈ *panghalip: bagay na ito malapit sa iyo*
tu ≈ *panghalip: iyon doon (malayo sa iyo at sa akin)*

Gayundin, maaari mong sabihin

ti
ito (malapit sa akin, ang nagsasalita)

ta
ito (malapit sa iyo, ang tagapakinig)

tu
iyon doon (malayo sa iyo at sa akin)

carvi
Umuulan.

kung saan

carvi ≈ *... umuulan*

o

pluka
Ito ay nakakatuwa.

kung saan

pluka ≈ *... nakakatuwa*

carvi
... umuulan

Pansinin na sa Lojban, walang pangangailangan sa salitang *ito* sa ganitong kahulugan. Ginagamit mo lamang ang salitang kaugnayan na kailangan mo.

prami
Mayroong nagmamahal.

bajra
Mayroong tumatakbo.

bajra ≈ *... tumatakbo gamit ang mga paa*

Muli, ang konteksto marahil ang magsasabi kung sino ang minamahal ng sino at sino ang tumatakbo.

le prenu cu bajra
Ang tao ay tumatakbo.

Gawain

pinxe ≈ *... umiinom ng ... (isang bagay)*
le djacu ≈ *ang tubig*

Isara ang kanang bahagi ng talahanayan. Isalin ang mga pangungusap sa kaliwa mula sa Lojban.

le prenu cu pinxe le djacu
Ang tao ay umiinom ng tubig.

kumain ka.	*Kumakain ka.*
uminom ako ng tubig.	*Uminom ako ng tubig.*
kumakain ako ng mansanas.	*Kumakain ako ng mansanas.*

«**.i**» naghihiwalay ng mga pangungusap

Ilalagay natin ang maikling salita **.i** upang maghiwalay ng dalawang sunod-sunod na pangungusap:

> **nakikipag-usap ako sa mga tao .i ang mga tao ay nakikipag-usap sa akin**
> *Nakikipag-usap ako sa mga tao. Ang mga tao ay nakikipag-usap sa akin.*

.i naghihiwalay ng mga pangungusap tulad ng tuldok (period) sa dulo ng mga pangungusap sa mga teksto sa Ingles.

Kapag nagsasabi ng isang pangungusap pagkatapos ng isa sa Ingles, nagkakaroon tayo ng isang pahinga (maaring maikli) sa pagitan nila. Ngunit ang pahinga ay may iba't ibang kahulugan sa Ingles. Sa Lojban, mayroon tayong mas mahusay na paraan ng pag-unawa kung saan nagtatapos ang isang pangungusap at nagsisimula ang isa pa.

Tandaan din na kung minsan kapag binibigkas ang mga salita nang mabilis, hindi mo maaring malaman kung saan nagtatapos ang isang pangungusap at nagsisimula ang salita ng susunod na pangungusap. Kaya't inirerekomenda na gamitin ang salitang **.i** bago magsimula ng bagong pangungusap.

Mga Bilang: ‘*1 2 3 4 5 6 7 8 9 0*’ = «**pa re ci vo mu xa ze bi so no**»

le simpleng pumipihit ng isang konstruksyon ng relasyon patungo sa isang argumento, ngunit ang ganitong argumento ay walang bilang na kaugnay dito. Ang pangungusap

> **nakikipag-usap sa akin ang mga tao**
> *Nakikipag-usap sa akin ang mga tao.*

hindi nagtatakda ng bilang ng mga taong nakikipag-usap sa akin. Sa Ingles, hindi maaaring tanggalin ang bilang dahil ang *mga tao* sa Ingles ay nangangahulugan ng *higit sa isang tao.* Gayunpaman, sa Lojban, maaari mong tanggalin ang bilang.

Ngayon tukuyin natin kung ilan sa mga tao ang may kinalaman sa ating pag-uusap.

Magdagdag tayo ng bilang pagkatapos ng **le**.

isa	dalawa	tatlo	apat	lima	anim	pito	walo	siyam	zero
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

> **ang taong nagsasalita sa akin**
> *The person talks to me.*
> *The one person talks to me.*

le tatlong tao
Ang tatlong tao

Dagdag tayo ng isang numero pagkatapos ng **le** at sa gayon ay tukuyin ang mga indibidwal na tao.

Para sa mga numero na binubuo ng maraming digit, isasama lang natin ang mga digit na iyon:

> **le re mu taong nagsasalita sa akin**
> *The 25 people talk to me.*

Oo, ganun lang kasimple.

Kung nais nating magbilang, maaari nating hiwalayin ang mga numero gamit ang **.i**:

> **mu .i vo .i ci .i re .i pa .i no**
> *5 ... 4 ... 3 ... 2 ... 1 ... 0*

Ang numero na **za'u** ay nangangahulugang *higit sa ...* (> sa math), ang numero na **me'i** ay nangangahulugang *mas mababa sa* (< sa math):

> **le za'u re taong nagsasalita sa akin**
> *More than two people talk to me.*

> **le me'i pa no taong nagsasalita sa akin**
> *Fewer than 10 people talk to me.*

> **le za'u ci taong nagsasalita sa akin**
> *More than three people talk to me.*

Upang sabihin lamang *mga tao* (plural number) kumpara sa *isang tao*, ginagamit natin ang **za'u pa**, *higit sa isa* o simpleng **za'u**.

> **le za'u pa taong nagsasalita sa akin**
> **le za'u taong nagsasalita sa akin**
> *The people talk to me.*

Ang **za'u** sa default ay nangangahulugang **za'u pa**, kaya't posible ang ganitong pagpapalit.

le taong ≈ *ang tao / ang mga tao*
le pa taong ≈ *ang tao (isa sa bilang)*
le za'u taong ≈ *ang mga tao (dalawa o higit pa sa bilang)*

Gawain

stati ≈ *... (mayroong) talino, ... may talento*

klama ≈ *... pumupunta sa ... (isang lugar o bagay)*

nelci ≈ *... gusto (ng isang bagay)*
le pamilihan ≈ *ang palengke*

stati
... has a talent

le taong ay pumunta dito
The person came here.

le orange ≈ *ang orange (prutas), ang mga orange*

le saging ≈ *ang saging, mga saging*

Isara ang kanang bahagi ng talahanayan. Isalin ang mga pangungusap sa kaliwa mula sa Lojban.

le re mu xa prenu cu stati	The 256 people are smart.
le me'i pa re plise cu kukte	Fewer than 12 apples are tasty.

le taong ay nasa pamilihan
The person is at the store.

najnimre
... is an orange

badna
... is a banana

Compound relation

Ang mga konstruksiyon ng compound relation (**tanru** sa Lojban) ay ilang mga salitang relasyon na inilalagay pagkatapos ng isa't isa.

> **tu melbi zdani**
> *Iyon ay isang magandang tahanan.*

tu ≈ *iyon (malayo sa iyo at sa akin)*
melbi ≈ *... ay maganda, maganda*
zdani ≈ *... ay isang tahanan o pugad para sa ... (isang tao)*
melbi zdani ≈ *konstruksiyon ng compound relation: ... ay isang magandang tahanan para sa ... (isang tao)*

melbi zdani
... is a nice home

> **do melbi dansu**
> *Ikaw ay maganda sa pagsasayaw.*

dansu ≈ *... sumasayaw*

le prenu cu melbi dansu
Ang tao ay maganda sa pagsasayaw.

Dito, ang relasyon **melbi** ay nagdaragdag ng karagdagang kahulugan habang ito ay inilalagay sa kaliwa ng isa pang relasyon: **zdani**. Karaniwan, ang kaliwang bahagi ay isinasalin gamit ang mga pang-uri at pang-abay.

Ang compound relations ay isang makapangyarihang feature na nagbibigay ng mas malalim na kahulugan. Ikaw lamang ay magkakabit ng dalawang salitang relasyon, at ang kaliwang bahagi ng ganitong compound relation ay nagdaragdag ng lasa sa kanan.

Maaari nating ilagay ang **le** (halimbawa, kasama ang isang numero) sa kaliwa ng ganitong compound relation upang makakuha ng mas mayaman na term ng argumento:

le pa melbi zdani ≈ *ang magandang tahanan*

Ngayon alam mo kung bakit may **cu** pagkatapos ng mga pangunahing termino sa ating halimbawa:

> **le pa prenu cu tavla mi**
> *Ang tao ay nagsasalita sa akin.*

Kung walang **cu**, magiging **le pa prenu tavla**, na magkakaroon ng kahulugan ng *ang taong nagsasalita* - anuman ang ibig sabihin nito.

Isipin ito:

> **le pa tavla pendo**
> *Ang kaibigang nagsasalita*

> **le pa tavla cu pendo**
> *Ang nagsasalita ay kaibigan.*

Tandaan na ilagay ang **cu** bago ang pangunahing konstruksyon ng relasyon sa isang pangungusap upang maiwasan ang di-inaasahang paglikha ng kompuwestong relasyon.

Ang kompuwestong relasyon ay maaaring maglaman ng higit sa dalawang bahagi. Sa kasong ito, ang unang relasyon ay nagmumodipika sa pangalawang relasyon, ang pangalawang relasyon ay nagmumodipika sa

pangatlo, at iba pa:

le pa melbi cmalu karce
ang magandang maliit na kotse, ang kotse na maliit sa isang magandang paraan

le mutce melbi zdani
ang napakagandang tahanan

mutce ≈ *... ay napakarami, ... ay napakalaki*

ti cmalu karce
Ito ay isang maliit na kotse.

Gawain

sutra ≈ *... ay mabilis*
barda ≈ *... ay malaki*
cmalu ≈ *... ay maliit*
mlatu ≈ *... ay isang pusa*

Isara ang kanang bahagi ng talahanayan. Isalin ang mga pangungusap sa kaliwa mula sa Lojban.

le melbi karce	*ang magandang kotse / ang magagandang kotse*
do sutra klama	*Ikaw ay mabilis na pumupunta. Ikaw ay mabilis na pumunta.*
tu barda zdani	*Iyan ay isang malaking tahanan.*
le pa sutra bajra mlatu	*ang mabilis na tumatakbo na pusa*
le pa sutra mlatu	*ang mabilis na pusa*
le pa bajra mlatu	*ang tumatakbo na pusa*

Isara ang kanang bahagi ng talahanayan. Isalin ang mga pangungusap sa kaliwa sa Lojban.

Ito ay isang maliit na kotse.	**ti cmalu karce**
masarap na mga mansanas	**le kukte plise**
ang mabilis na kumakain	**le sutra citka**
Ikaw ay isang mabilis na naglalakad na tao.	**do sutra cadzu prenu**

Mga Tanong na 'Oo/Hindi'

Sa Ingles, binubuo natin ang isang tanong na 'oo/hindi' sa pamamagitan ng pagbabago ng pagkakasunod-sunod ng mga salita, halimbawa

> *You are ... ⟹ Are you ...?*

o sa pamamagitan ng paggamit ng anyo ng pandiwa na *to do* sa simula, halimbawa:

> *You know ... ⟹ Do you know?*

Sa Lojban, maaaring panatilihin ang pagkakasunod-sunod ng mga salita. Upang gawing tanong na 'oo/hindi' ang anumang pangungusap, isinasama lamang natin ang salitang **xu** saanman sa pangungusap, halimbawa, sa simula:

> **xu do nelci le gerku**
> *Gusto mo ba ang mga aso?*

le gerku ≈ *ang aso, ang mga aso*

Tandaan na sa Lojban, opsyonal ang mga bantas tulad ng "?" (tandang tanong) at karaniwang ginagamit para sa mga layuning estilistiko. Ito ay dahil ang salitang tanong na **xu** ay nagpapakita na ito ay isang tanong.

Iba pang mga halimbawa:

> **xu mi klama**
> *Ako ba ay parating?*

klama ≈ *... pumupunta sa ... (isang lugar)*

ti prenu .i ti gerku
Ito ay isang tao. Ito ay isang aso.

> **xu pelxu**
> *Ito ba ay dilaw?*

pelxu ≈ *... ay dilaw*

Maaari nating baguhin ang kahulugan sa pamamagitan ng paglalagay ng **xu** pagkatapos ng iba't ibang bahagi ng relasyon. Ang mga paliwanag kung ano ang nagbago sa kahulugan ay ibinigay sa mga panaklong:

> **xu do nelci le gerku**
> *Gusto mo ba ang mga aso?*

> **do xu nelci le gerku**
> *Gusto MO ba ang mga aso? (Akala ko iba ang nagugustuhan ang mga ito).*

> **do nelci xu le gerku**
> *Gusto mo BA ang mga aso? (Akala ko neutral ka lang sa kanila).*

> **do nelci le xu gerku**
> *Gusto mo ba ang MGA ASO? (Akala ko gusto mo ang mga pusa).*

> **do nelci le gerku xu**
> *Gusto mo ang mga bagay na iyon, mga aso ba sila? (Tinanong mo lamang ang katumpakan ng relasyon **gerku**).*

Ang anumang ipinahahayag sa pamamagitan ng intonasyon sa Ingles ay ipinapahayag sa pamamagitan ng paglipat ng **xu** pagkatapos ng bahagi na nais nating bigyang-diin sa Lojban. Tandaan na ang unang pangungusap na may **xu** sa simula ay nagtatanong ng pinakapangkalahatang tanong nang walang pagbibigyang-diin sa anumang partikular na aspeto.

xu ay isang salitang interjection. Narito ang mga katangian ng mga interjection sa Lojban:

- ang interjection ay nagbabago sa konstruktong nasa unahan nito:

> **do xu nelci le gerku**
> *Gusto MO ba ang mga aso?*

- Kapag inilalagay sa simula ng isang relasyon, binabago ng interjection ang buong relasyon:

> **xu do nelci le gerku**
> *Gusto mo ba ang mga aso?*

- Maaaring ilagay ang mga interjection pagkatapos ng iba't ibang bahagi ng parehong relasyon upang baguhin ang kahulugan.

> **do nelci le gerku xu**
> *Gusto mo ang mga bagay na ito, mga aso ba sila?*

Dito, binabago lamang ang relasyon na **gerku** (hindi ang argumento na **le gerku**) ng salitang tanong na **xu**. Kaya dito, tayo ay nagtataka lamang sa relasyon na iyon. Sinasabi natin na gusto mo ang mga bagay o mga nilalang na ito at tinatanong ka namin kung mga aso ba ang mga iyon.

Ang mga interjection ay hindi sumisira sa mga compound relation, maaari silang gamitin sa loob nito:

> **do nelci le barda xu gerku**
> *Gusto mo ba ang MALALAKING aso?*

Ngayon, paano sagutin ang mga 'oo/hindi' na tanong? I-ulit mo ang pangunahing konstruksyon ng relasyon:

> **— xu le mlatu cu melbi**
> **— melbi**
> *— Maganda ba ang mga pusa?*
> *— Maganda.*

Upang sagutin ng 'hindi', ginagamit natin ang modal na salita na **na ku**:

> **— xu le mlatu cu melbi**
> **— na ku melbi**
> *— Maganda ba ang mga pusa?*
> *— Hindi maganda.*

na ku ≈ *term: hindi totoo na …*

O, maaari nating gamitin ang espesyal na salitang relasyon na **go'i**:

> **— xu le mlatu cu melbi**
> **— go'i**
> *— Maganda ba ang mga pusa?*
> *— Maganda.*

go'i ≈ *salitang relasyon na nag-uulit ng pangunahing relasyon ng nakaraang pangungusap*

Dito, ang **go'i** ay nangangahulugan ng pareho ng **melbi** dahil ang **melbi** ay ang relasyon ng nakaraang relasyon.

— xu le mlatu cu melbi
— na ku go'i
— Maganda ba ang mga pusa?
— Hindi maganda.

Ang modal na salitang **na ku** ay maaaring gamitin hindi lamang sa mga sagot:

na ku mi nelci le gerku
Hindi totoo na gusto ko ang mga aso.
Hindi ko gusto ang mga aso.

mi na ku nelci do
Hindi kita gusto.

Ang kabaligtaran nito, ang salitang **ja'a ku** ay nagpapatunay ng kahulugan:

mi ja'a ku nelci do
Gusto kita.

ja'a ku ≈ *term: totoo na ...*

Gawain

Isara ang kanang bahagi ng talahanayan. Isalin ang mga pangungusap sa kaliwa mula sa Lojban.

xu le barda zdani cu melbi	*Ang malaking bahay ba ay maganda?*
— le prenu cu stati xu **— na ku stati**	*— Matalino ba ang mga tao?* *— Hindi.*
do klama le zarci xu	*Pupunta ka ba sa pamilihan?*
xu le verba cu prami le mlatu	*Mahal ba ng bata ang mga pusa?*

le tcati ≈ *ang tsa*
le ckafi ≈ *kape*
zgana ≈ *pagmasid (gamit ang anumang pandama)*
le skina ≈ *ang pelikula, ang sine*
kurji ≈ *mag-alaga (ng isang tao, bagay)*

Kaloy, pendo!	**.e'o do stati**
Kaloy, vada le zdani!	**.e'o do klama le zdani**
Kaloy, inom ang kape!	**.e'o do pinxe le ckafi**
Yay, mi tavla do!	**ui mi tavla do**
Kaloy, alaga sa bata.	**.e'o do kurji le verba**

‘*At*’ at ‘*o*’

do nintadni .i je mi nintadni
Ikaw ay isang baguhan. At ako ay isang baguhan.

do .e mi nintadni
Ikaw at ako ay mga baguhan.

mi tadni .i je mi tavla do
Ako ay nag-aaral. At ako'y nagsasalita sa iyo.

mi tadni gi'e tavla do
Ako'y nag-aaral at nagsasalita sa iyo.

do .e mi nintadni
Ikaw at ako ay mga bagong mag-aaral.

.i je ≈ *pangatnig "at" na nag-uugnay ng mga pangungusap sa isa.*
.e ≈ *pangatnig "at" na nag-uugnay ng mga argumento.*
gi'e ≈ *pangatnig "at" na nag-uugnay ng mga hulihan ng pangungusap.*

Maaari nating pagsamahin ang dalawang pangungusap sa isa gamit ang pangatnig na **.i je**, na nangangahulugang *at*:

do nintadni .i je mi nintadni
Ikaw ay isang baguhan. At ako ay isang baguhan.

Dahil pareho ang hulihan ng dalawang pangungusap, maaari nating gamitin ang isang kontraksyon: ang pangatnig na **.e** ay nangangahulugang *at* para sa mga argumento:

do .e mi nintadni
Ikaw at ako ay mga baguhan.

Ang **do nintadni .i je mi nintadni** ay eksaktong nangangahulugan ng **do .e mi nintadni**

Maaari rin nating gamitin ang **.e** para sa pag-uugnay ng mga argumento sa iba't ibang posisyon.

parehong pangungusap ay nangangahulugan ng parehong bagay.

mi pinxe le djacu .e le jisra
Ako ay umiinom ng tubig at ng juice.
mi pinxe le djacu .i je mi pinxe le jisra
Ako ay umiinom ng tubig, at ako ay umiinom ng juice.

le jisra ≈ *juice*

le tao ay umiinom ng juice
Ang tao ay umiinom ng juice.

Kung pareho ang simula ng pangungusap ngunit nag-iiba ang dulo, ginagamit natin ang pangatnig na **gi'e**, na nangangahulugang *at* para sa mga dulo ng pangungusap:

mi tadni .i je mi tavla do
mi tadni gi'e tavla do
Ako ay nag-aaral at nagsasalita sa iyo.

pareho ang kahulugan ng dalawang bersyon; ang **gi'e** ay nagdudulot lamang ng mas maikli at mas maigting na pagpapahayag.

Mayroon din tayong mga kasangkapan upang magdagdag ng *at* para sa mga bahagi ng mga kompuwestong relasyon:

le melbi je cmalu zdani cu jibni ti
Ang magandang at maliit na tahanan ay malapit dito.

jibni ≈ *... ay malapit sa ...*
ti ≈ *bagay na ito, lugar na ito malapit sa akin*

melbi je cmalu zdani
... is a pretty-and-small home

je ay isang pangatnig sa Lojban na nangangahulugang *at* sa mga kompuwestong relasyon.

Kung walang **je**, nagbabago ang kahulugan ng pangungusap:

le melbi cmalu zdani cu jibni
Ang magandang maliit na tahanan ay malapit.

Dito, binabago ng **melbi** ang **cmalu**, at binabago naman ng **melbi cmalu** ang **zdani**, ayon sa kung paano gumagana ang mga kompuwestong relasyon.

Sa **le melbi je cmalu zdani** (*ang magandang at maliit na bahay*), parehong direkta binabago ng **melbi** at **cmalu** ang **zdani**.

Iba pang karaniwang pangatnig ay kasama ang:

> **le verba cu fengu ja bilma**
> *Ang bata ay galit o may sakit (o baka pareho silang galit at may sakit)*

> **do .a mi ba vitke le dzena**
> *Ikaw o ako (o pareho nating dalawa) ang bibisita sa ninuno.*

ja ≈ *at/o*

.a = *at/o* kapag nag-uugnay ng mga argumento.

fengu ≈ *... ay galit*

bilma ≈ *... ay may sakit*

vitke ≈ *bisitahin (ang isang tao)*
dzena ≈ *... ay ninuno ng ...*

fengu
... ay galit

le prenu cu bilma
Ang tao ay may sakit

le karce cu blabi jo nai grusi
Ang kotse ay maaaring puti o kulay-abo.

do .o nai mi vitke le laldo
Pwedeng ikaw o ako ang bibisita sa matanda.

jo nai ≈ *o ... o ... pero hindi pareho*
.o nai ≈ *o ... o ... pero hindi pareho (kapag nag-uugnay ng mga argumento)*
laldo ≈ *... ay matanda*

dzena
... ay ninuno ng ...

Note: mas mabuti na tandaan ang **jo nai** bilang isang buong konstruksyon, at pareho para sa **.o nai**.

mi prami do .i ju do stati
Iniibig kita. Kung matalino ka man o hindi.

le verba cu nelci le plise .u le badna
Gusto ng bata ang mga mansanas kahit hindi niya gusto ang mga saging.

laldo
... ay matanda

ju ≈ *kung o hindi ...*
.u ≈ *kung o hindi ... (kapag nag-uugnay ng mga argumento)*

Ang «**joi**» ay ‘*at*’ para sa mga pangkalahatang aksyon

do joi mi casnu le bangu
Ikaw at ako ay nag-uusap tungkol sa wika.

casnu ≈ *... nag-uusap ...*
le bangu ≈ *ang wika*
joi ≈ *pangatnig at para sa mga pangkalahatang aksyon*

Kapag sinabi ko **do .e mi casnu le bangu** maaaring ibig sabihin na ikaw ang nag-uusap tungkol sa wika, at ako ang nag-uusap tungkol sa wika. Pero hindi ito nangangahulugan na magkasama tayo sa iisang usapan!

Mas magiging malinaw ito kung gagamitin natin ang **.i je**:

do .e mi casnu le bangu
do casnu le bangu .i je mi casnu le bangu
Ikaw ang nag-uusap tungkol sa wika. At ako ang nag-uusap tungkol sa wika.

Upang bigyang-diin na ikaw at ako ay kasama sa parehong aksyon, ginagamit natin ang espesyal na pangatnig na **joi** na nangangahulugang *at* na bumubuo ng isang "pangkalahatang aksyon":

do joi mi casnu le bangu
Ikaw at ako ay nag-uusap tungkol sa wika.
Ikaw at ako bilang iisang entidad para sa pangyayaring ito ay nag-uusap tungkol sa wika.

Ang panghalip na **mi'o** (*ikaw at ako magkasama*) ay maaaring maipahayag bilang **mi joi do**, na nangangahulugang eksakto ang pareho (ito ay mas mahaba lamang). Sa Lojban, maaari kang gumamit hindi ng isang salita para sa *tayo* kundi mas eksaktong mga konstruksyon tulad ng **mi joi le pendo** (literal na *ako at ang mga kaibigan*).

do joi le pendo joi mi casnu
Ikaw, ang kaibigan at ako ay nag-uusap.

Gawain

Isara ang kanang bahagi ng talahanayan. Isalin ang mga pangungusap sa kaliwa mula sa Lojban.

mi nelci le badna .e le plise	*Gusto ko ang mga saging, at gusto ko ang mga mansanas. Gusto ko ang mga saging at ang mga mansanas.*
do sutra ja stati	*Ikaw ay mabilis o matalino o pareho.*
le za'u prenu cu casnu le karce .u le gerku	*Ang mga tao ay nag-uusap tungkol sa mga kotse kahit hindi (nila pinag-uusapan) ang mga aso.*
mi citka le najnimre .o nai le badna	*Kumakain ako ng kahit ang mga kahel o ang mga saging.*

le pendo gi'e mi cu nelci le carvi.	**le pendo .e mi cu nelci le carvi**
mi .e do klama le zarci.	**mi .o nai do klama le zarci**
mi catlu le barda je melbi karce.	**mi catlu le barda je melbi karce**
le verba cu pinxe le djacu .a le jisra.	**le verba cu pinxe le djacu .a le jisra**
le verba gi'e le pa cmalu cu casnu le karce.	**le verba joi le pa cmalu cu casnu le karce** (note the use of **joi**. *the small one* is just **le pa cmalu**).

le nicte ≈ *ang gabi, mga gabi*
viska ≈ *makita (ang isang bagay)*
le lunra ≈ *ang Buwan*

Dito, **le nicte** ang unang argumento ng pangungusap at **nu mi viska le lunra** ang pangunahing konstruksiyon ng relasyon ng pangungusap. Gayunpaman, sa loob ng pangunahing relasyon na ito, makikita natin ang isa pang relasyon: **mi viska le lunra** na nakapaloob!

Ang salitang **nu** ay nagpapalit ng isang buong pangungusap patungo sa isang relasyon na nagpapahayag ng isang pangyayari (sa pangkalahatan nitong kahulugan, maaaring ito ay isang proseso, isang kalagayan, atbp.)

Narito ang ilang mga halimbawa:

nu mi tavla ≈ *... ay isang pangyayari ng aking pagsasalita*
nu do tavla ≈ *... ay isang pangyayari ng iyong pagsasalita*

Sa pamamagitan ng pagdagdag ng **le** sa harap ng **nu**, lumilikha tayo ng isang argumento na nagpapahayag ng isang pangyayari:

pinxe ⟹ le nu pinxe ≈ *... umiinom ⟹ ang pag-inom*
dansu ⟹ le nu dansu ≈ *... sumasayaw ⟹ ang pagsasayaw*
kansa ⟹ le nu kansa ≈ *... magkasama sa ... ⟹ pagiging magkasama*
klama ⟹ le nu klama ≈ *... pumupunta sa ... ⟹ ang pagdating*
le nu do klama ≈ *ang pagdating mo, ang pagdating mo*

Madalas na ang **le nu** ay katumbas ng Ingles *-ing*, *-tion*, *-sion*.

Ilalagay ko na ang kanang bahagi ng talahanayan. Isalin ang mga pangungusap sa kaliwa mula sa Lojban.

pilno ≈ *gamitin (ang isang bagay)*
le skami ≈ *ang computer*

mi nelci le nu do dansu	*Gusto ko ang iyong pagsasayaw.*
xu do gleki le nu do pilno le skami	*Masaya ka ba sa paggamit ng mga computer?*
do djica le nu mi citka le plise xu	*Gusto mo bang kainin ko ang mansanas?*

Kakfa ti cu se rirni	**mi djica le nu do gleki**

Mga tuntunin sa modal. Mga simpleng panahunan: '*was*', '*is*', '*will be*' — «**pu**», «**ca**», «**ba**»

Sa Lojban, ipinapahayag namin ang oras kung kailan may nangyayari (ayon sa gramatika, sa Ingles ay karaniwang tinatawag itong *tense*) na may mga terminong modal. Nakita na natin ang modal term **ca** na nangangahulugang *sa kasalukuyan.*

Narito ang isang serye ng mga terminong nauugnay sa oras na nagsasabi kapag may nangyari:

> **le prenu pu cu tavla mi**
> *Kinausap ako ng mga tao.*

> **le prenu ca cu tavla mi**
> *Kinausap ako ng mga tao (sa kasalukuyan).*

> **le prenu ba cu tavla mi**
> *Kakausapin ako ng mga tao.*

Kapag pagkatapos ng partikulo na nauugnay sa oras ay naglalagay tayo ng isang walang laman na argumento pagkatapos ay bumubuo tayo ng isang termino na may bahagyang naiibang kahulugan:

> **mi pinxe le djacu ca le nu do klama**
> *Iniinom ko ang tubig habang papunta ka.*

Ang **ca le nu do klama** na bahagi ay isang pangmatagalang kahulugan na *habang dumarating ka / habang paparating ka.* Ang **le nu do klama** ay isang argumento na nangangahulugang *pagdating sa iyo, pagdating*

mo.

> **mi citka ba le nu mi dansu**
> *Kumain ako pagkatapos kong sumayaw.*

Ang mga particle na nauugnay sa oras ay pinagsama-sama sa mga serye ayon sa kanilang kahulugan upang gawing mas madaling tandaan at gamitin ang mga ito.

Mga salita para sa simpleng panahunan:

- Ang **pu** ay nangangahulugang *before ... (some event)*, **pu** alone denote past tense.
- Ang **ca** ay nangangahulugang *kasabay ng ... (ilang kaganapan)*, **ca** lamang ang tumutukoy sa kasalukuyang panahunan.
- Ang **ba** ay nangangahulugang *pagkatapos ng ... (ilang kaganapan)*, **ba** lamang ang tumutukoy sa hinaharap na panahunan.

Ang mga panahunan ay nagdaragdag ng impormasyon tungkol sa oras kapag may nangyari. Pinipilit tayo ng Ingles na gumamit ng ilang mga panahunan. Kailangang pumili sa pagitan

- *Kinausap ako ng mga tao.*
- *Kinausap ako ng mga tao.*
- *Kakausapin ako ng mga tao.*

at iba pang katulad na mga pagpipilian.

Ngunit sa Lojban na mga partikulo ng panahunan ay opsyonal, maaari tayong maging malabo o kasing tumpak hangga't gusto natin.

Ang pangungusap

> **le prenu cu tavla mi**
> *Ang mga tao ay nagsasalita sa akin.*

sa katunayan ay walang sinasabi tungkol kung kailan ito nangyayari. Ang konteksto ay sapat na malinaw sa karamihan ng mga kaso at maaaring makatulong sa atin. Ngunit kung kailangan natin ng mas eksaktong impormasyon, madadagdagan lang natin ng higit pang mga salita.

ba ay nangangahulugang *pagkatapos ng ... (isang pangyayari)* kaya kapag sinabi natin **mi ba cu citka** ibig sabihin ay kumakain ako pagkatapos ng sandaling iyon, kaya nangangahulugan ito ng *kakain ako.*

Maaari nating pagsamahin ang mga partikulong may kaugnayan sa panahon na mayroon at walang mga argumento pagkatapos nito:

> **mi pu cu citka le plise ba le nu mi dansu**
> *Kumain ako ng mga mansanas pagkatapos kong sumayaw.*

Tandaan na ang terminong **pu** (nakaraang panahon) ay inilalagay lamang sa pangunahing relasyon (**mi pu cu citka**). Sa Lojban, itinuturing na ang pangyayaring *sumayaw ako* ay nangyayari batay sa pangyayaring kumain.

Huwag nating ilagay ang **pu** kasama ng **dansu** (hindi katulad sa Ingles) dahil ang **mi dansu** ay tinitingnan batay sa **mi pu cu citka** kaya alam na natin na ang lahat ay nangyari sa nakaraan.

Mga halimbawa pa ng mga terminong may kaugnayan sa panahon:

> **le nicte cu pluka**
> *Ang gabi ay kaaya-aya.*

pluka ≈ *... ay kaaya-aya*

> **ba le nicte cu pluka**
> *Pagkatapos ng gabi ay kaaya-aya.*

Dito, ang ulo ng pangungusap ay naglalaman ng isang terminong **ba le nicte**, isang modal na termino kasama ang kanyang loob na argumento. Pagkatapos ng tagapaghiwalay na **cu**, sinusundan ang pangunahing relasyon ng pangungusap na **pluka** (**pluka** lamang ay nangangahulugang *Ito ay kaaya-aya.*)

Upang sabihing *magiging kaaya-aya* dapat nating gamitin ang terminong nakaraang panahon:

> **le nicte ba cu pluka**
> *Ang gabi ay magiging kaaya-aya.*

Tandaan din na ang pagdagdag ng argumento pagkatapos ng isang partikula na may kaugnayan sa panahon ay maaaring magdulot ng isang lubos na iba't ibang kahulugan:

> **le nicte ba le nu citka cu pluka**
> *Ang gabi ay kaaya-aya pagkatapos kumain.*

Tandaan na ang **ca** ay maaaring mag-extend nang kaunti sa nakaraan at sa hinaharap, nangangahulugang *ngayon lang*. Kaya, ang **ca** ay nagpapakita ng isang malawak na ginagamit sa buong mundo na konsepto ng "kasalukuyang panahon".

Maaari rin nating isama ang mga modal na partikula sa pangunahing relasyon:

> **le nicte ba cu pluka**
> **le nicte ba pluka**
> *Ang gabi ay magiging kaaya-aya.*

parehong ibig sabihin ang dalawang pangungusap, ang **ba pluka** ay isang konstruksyon ng relasyon na nangangahulugang *... magiging kaaya-aya.*

Ang istraktura ng **le nicte ba pluka** ay ang sumusunod:

- **le nicte** — ang ulo ng pangungusap na may isang termino **le nicte**
- **ba pluka** — ang dulo ng pangungusap na binubuo lamang ng relasyon **ba pluka**

Ipinagmamalaki ito sa nakaraang pangungusap **le nicte ba cu pluka**:

- **le nicte ba** — ang ulo ng pangungusap na may dalawang termino **le nicte** at **ba**

🌼 **pluka** — ang dulo ng pangungusap na binubuo lamang ng relasyon **pluka**

Ang kagandahan ng **le nicte ba pluka** kumpara sa **le nicte ba cu pluka** ay nasa kakaunti; maaari mong kaligtaan ang pagsasabi ng **cu** sa mga ganitong kaso dahil hindi maunawaan ang pangungusap nang ibang paraan anuman.

Kung nais mong ilagay ang isang modal na termino bago ang isang argumento, maaari mong paghiwalayin ito mula sa sumusunod na teksto sa pamamagitan ng pagsasabi ng "wakas" ng termino gamit ang tulong na salita na **ku**:

> **ba ku le nicte cu pluka**
> **le nicte ba cu pluka**
> **le nicte ba pluka**
> *Magiging kaaya-aya ang gabi.*

ku ay nagpapigil sa **ba le nicte** mula sa paglabas kaya't nananatiling hiwalay ang **ba ku** at **le nicte** bilang magkahiwalay na termino.

Isang huling tala: Maaaring gumamit ng mga panahon ang mga Ingles na kahulugan ng mga salita sa Lojban kahit na hindi ito ipinapahiwatig ng orihinal na mga salita sa Lojban, halimbawa:

tavla ≈ *... nagsasalita sa ..., ... nagsasalita sa ...*
pluka ≈ *... kaaya-aya*

Bagaman ang *nagsasalita*, *ay* atbp. ay nasa kasalukuyang panahon (hindi natin palaging maaalis ang panahon sa mga salitang Ingles dahil ganoon gumagana ang Ingles), dapat nating isipin na hindi ipinapahiwatig ng kahulugan ng mga tinukoy na salita sa Lojban ang panahon maliban kung eksplisitong binabanggit ng Ingles na kahulugan ng mga salitang iyon ang mga paghihigpit sa panahon.

Modal terms. Event contours: «co'a», «ca'o», «co'i»

Isang serye ng mga partikulo na may kaugnayan sa panahon, *event contours*:

co'a ≈ *partikulong panahon: ang pangyayari ay nagsisimula*
ca'o ≈ *partikulong panahon: ang pangyayari ay nangyayari*
mo'u ≈ *partikulong panahon: ang pangyayari ay natapos*
co'i ≈ *partikulong panahon: ang pangyayari ay itinuturing na buo (nagsimula at tapos na)*

Karamihan sa mga salita ng relasyon ay naglalarawan ng mga pangyayari nang hindi pinapakita ang yugto ng mga ito. Pinapayagan tayo ng event contours na maging mas eksakto:

> **mi pu co'a cu cikna**
> **mi pu co'a cikna**
> *Ako ay nagising.*

cikna ≈ *... ay gising*
co'a cikna ≈ *... nagigising, naging gising*
pu co'a cikna ≈ *... nagising, naging gising*

Upang maipahayag nang eksakto ang English Progressive tense, ginagamit natin ang **ca'o**:

> **mi pu ca'o cu sipna**
> **mi pu ca'o sipna**
> *Ako ay natutulog.*

sipna ≈ *... natutulog*

> **mi ca ca'o pinxe**
> *Ako ay umiinom.*

> **mi ba ca'o pinxe**
> *Ako ay mag-iinom.*

mo'u ay ginagamit upang ilarawan ang pagtatapos ng mga pangyayari:

> **mi mo'u klama le tcana**
> *Ako ay dumating sa istasyon.*

le tcana ≈ *ang istasyon*

co'i karaniwang tumutukoy sa English Perfect tense:

> **le verba ca co'i pinxe le jisra**
> *Ang mga bata ay uminom ng juice.*

Maaari nating alisin ang **ca** sa mga pangungusap na ito dahil sa karamihan ng mga kaso, sapat na ang konteksto.

Ang English Present Simple tense ay naglalarawan ng mga pangyayari na nangyayari paminsan-minsan:

> **le prenu ca ta'e tavla**
> *Ang mga tao (karaniwan, paminsan-minsan) ay nag-uusap.*

ta'e ≈ *simple tense: ang pangyayari ay nangyayari nang karaniwan*

Maaari nating gamitin ang parehong mga patakaran para ilarawan ang nakaraan gamit ang **pu** sa halip ng **ca** o ang hinaharap gamit ang **ba**:

> **le prenu pu co'i tavla mi**
> *Ang mga tao ay nakipag-usap sa akin.*

le prenu co'a cikna
Nagigising ang tao.

le mlatu ca'o sipna
Nagtutulog ang pusa.

le prenu mo'u klama le tcana
Nakarating na ang tao sa istasyon.

le prenu ba co'i tavla mi
Ang mga tao ay makikipag-usap sa akin.

Mahalaga ang relasyon ng mga partikulong may kaugnayan sa panahon. Sa **ca co'i** una nating sinasabi na may nangyayari sa kasalukuyan (**ca**), pagkatapos ay sinasabi natin na sa kasalukuyang panahon, ang inilarawan na pangyayari ay natapos na (**co'i**). Sa ganitong pagkakasunod lamang natin nakukuha ang Present Perfect tense.

Modal terms. Intervals: '*during*' — «**ze'a**»

Isang serye ng mga modal na partikulo ang nagbibigay-diin na ang mga pangyayari ay nangyayari sa loob ng isang interval:

ze'i ≈ *para sa maikling panahon*
ze'a ≈ *sa lo pila, sa sandali, suot …*
ze'u ≈ *sa dugay na panahon*

mi pu ze'a cu sipna
mi pu ze'a sipna
Nagpahinga ako ng sandali.

mi pu ze'a le nicte cu sipna
Nagpahinga ako sa buong gabi. Buong gabi akong natulog.

Ang tao ay natutulog habang umuulan.
Ang tao ay natutulog habang umuulan.

Tandaan: hindi natin maaaring tanggalin ang **cu** dito dahil ang **nicte sipna** (*… ay isang gabi na natutulog*) ay isang tanru at maaaring magdulot ng ibang (kahit kakaibang) kahulugan.

mi pu ze'a le nicte cu sipna
Nagpahinga ako sa maikling gabi.

Ihambing ang **ze'a** sa **ca**:

mi pu ca le nicte cu sipna
Nagpahinga ako sa gabi.

le nicte ≈ *ang gabi*

Kapag gumagamit ng **ze'a**, tinutukoy natin ang buong panahon ng ating iniuulat.

Tandaan na ang **nicte** ay isang pangyayari rin, kaya hindi natin kailangan ang **nu** dito.

Modal terms. '*because*' — «**ri'a**», '*towards*' — «**fa'a**», '*at (place)*' — «**bu'u**»

Modal particle para sa *because*:

> **mi pinxe ri'a le nu mi taske**
> *Nag-iinom ako dahil nauuhaw ako.*

> **mi citka ri'a le nu mi xagji**
> *Kumakain ako dahil gutom ako.*

ri'a ≈ *dahil sa ... (ng isang pangyayari)*
taske ≈ *... ay nauuhaw*

xagji ≈ *... ay gutom*

taske
... ay nauuhaw

Ang mga modal particle na tumutukoy sa lugar ay gumagana sa parehong paraan:

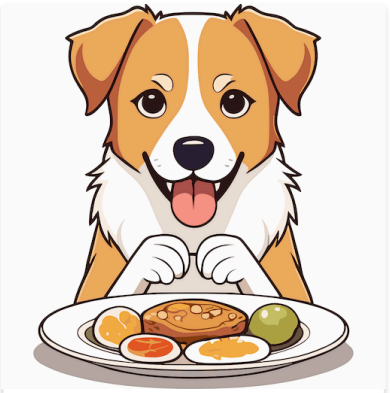
> **mi cadzu fa'a do to'o le zdani**
> *Naglalakad ako patungo sa iyo palayo sa tahanan.*

Tandaan na, hindi katulad ng **klama**, ang mga modal particle na **fa'a** at **to'o** ay tumutukoy sa mga direksyon, hindi kinakailangang simula o dulo ng ruta. Halimbawa:

> **le prenu cu klama fa'a do**
> *Ang tao ay papalapit sa iyo.*

ibig sabihin ay ang tao ay papunta sa iyong direksyon, ngunit hindi kinakailangang sa iyo (marahil sa ilang lugar o tao malapit sa iyo).

> **mi cadzu bu'u le tcadu**
> *Naglalakad ako sa lungsod.*

xagji
... ay gutom

tcadu ≈ *... ay isang lungsod*
fa'a ≈ *patungo sa ..., sa direksyon ng ...*
to'o ≈ *mula sa ..., mula sa direksyon ng ...*
bu'u ≈ *sa ... (isang lugar)*

Tandaan: **nu** nagpapakita na may bagong embedded na pangungusap na nagsisimula sa loob ng pangunahing pangungusap. Nilalagay natin ang **kei** pagkatapos ng relasyon na iyon upang ipakita ang kanang gilid nito, katulad ng paggamit natin ng ")" o "]" sa matematika. Halimbawa:

> **le gerku cu plipe fa'a mi ca le nu do ca'o klama**
> *Ang aso ay tumatalon patungo sa akin kapag ikaw ay pumupunta.*

plipe ≈ *tumalon*

le gerku cu plipe fa'a mi
Ang aso ay tumatalon patungo sa akin.

ngunit

> **le gerku cu plipe ca le (nu do ca'o klama kei) fa'a mi**
> *Ang aso ay tumatalon (kapag ikaw ay pumupunta) patungo sa akin.*

Ang mga Brackets *(* at *)* ay ginagamit dito lamang upang ipakita ang istraktura; hindi ito kinakailangan sa normal na teksto ng Lojban.

Ginagamit natin ang **kei** pagkatapos ng inner sentence na **do ca'o klama** upang ipakita na ito ay natapos, at ang buntot ng pangungusap ay nagpapatuloy sa kanyang mga termino.

Ihambing ang pangungusap na ito sa sumusunod:

> **le gerku cu plipe ca le (nu do ca'o klama fa'a mi)**
> *Ang aso ay tumatalon (kapag ikaw ay pumupunta patungo sa akin).*

Kung titignan mo, ang **do klama fa'a mi** ay isang relasyon sa loob ng mas malaki, kaya ang **fa'a mi** ay ngayon ay nasa loob nito.

Ngayon, hindi ang aso ang pumupunta patungo sa akin, kundi ikaw.

Sa dulo ng pahayag, hindi na kailangan ang **kei** dahil ito ay simbolo na ng kanang gilid.

Tingnan ang sumusunod na halimbawa na may kaugnayan sa oras:

> **mi pu citka le plise ba le nu mi dansu**
> *Kumain ako ng mga mansanas pagkatapos kong sumayaw.*

> **mi pu citka ba le nu mi dansu kei le plise**
> *Kumain ako (pagkatapos kong sumayaw) ng mga mansanas.*

Maaari nating baguhin ang pagkakasunod-sunod ng pangungusap sa pamamagitan ng paglipat ng **ba le nu mi dansu** sa paligid, hangga't nananatili ito pagkatapos ng **pu**.

Gawain

Isara ang kanang bahagi ng talahanayan. Isalin ang mga pangungusap sa kaliwa mula sa Lojban.

le tsani ≈ *ang langit*
zvati ≈ *...ay naroroon sa ... (isang lugar o pangyayari), ... nananatili sa ... (isang lugar)*
le canko ≈ *ang bintana*
le fagri ≈ *ang apoy*
mi'o ≈ *Ikaw at ako*
le purdi ≈ *ang hardin*
le tcati ≈ *ang tsaa*

mi ca gleki le nu do catlu le tsani	*Masaya ako na tinitingnan mo ang langit.*
xu le gerku pu ca'o zvati le zdani	*Nasa bahay ba ang mga aso?*
do pu citka le plise ba le nu mi pinxe le jisra	*Kinain mo ang mga mansanas pagkatapos kong uminom ng juice.*
ko catlu fa'a le canko	*Tumingin patungo sa bintana.*
xu do gleki ca le nu do ca'o cadzu bu'u le purdi	*Masaya ka ba kapag naglalakad ka sa hardin?*
ca le nu mi klama le zdani kei do pinxe le tcati ri'a le nu do taske	*Kapag ako ay umuuwi, umiinom ka ng tsaa dahil nauuhaw ka.*

do ba catlu le karce	**ti klama le karce**
do ca djica le nu ba carvi	**ti djica le nu carvi**
ko sutra bajra to'o le fagri	**ko bajra le fagri**
mi'o pu ca'o zvati le zdani ca le nu carvi	**mi'o zvati le zdani ca le nu carvi**

Ngalan. Paghimo og ngalan

cmevla, o *pangalan nga pulong*, usa ka espesyal nga klase sa pulong nga gigamit aron himoon ang mga personal nga ngalan. Sayon ra nga makit-an ang le cmevla sa usa ka teksto, kay sila ang mga pulong nga nagtapos sa usa ka konsunante ug giluklok sa usa ka tuldok sa matag kilid.

Mga halimbawa sa le cmevla mao ang: **.paris.**, **.robin.**

Kon ang ngalan sa usa ka tawo mao ang *Bob* unya mahimo nato himoon ang usa ka cmevla nga modawat sa pagkabati sa ngalan, pananglitan: **.bab.**

Ang pinakasimple nga halimbawa sa paggamit sa usa ka ngalan mao ang

la .bab. cu tcidu
Si Bob nagbasa/nagabasa.

tcidu ≈ *... nagbasa*

la pareho sa **le**, apan kini nag-convert sa usa ka pulong ngadto sa usa ka ngalan sa huna-huna sa usa ka simple nga argumento.

Sa Ingles, kita magsugod sa usa ka pulong nga may kapital nga letra aron ipakita nga kini mao ang ngalan. Sa Lojban, gigamit nato ang prefix nga pulong **la**.

Gamita pirme ang **la** sa paghimo sa mga ngalan!

Ang usa ka ngalan mahimong maglakip sa pipila ka cmevla sunod-sunod:

Ang tawo nagabasa.
Ang tawo nagabasa.

la .bab.djansyn. cu tcidu
Si Bob Johnson nagbasa/nagabasa.

Dinhi, gipaghiusa nato ang duha ka cmevla gamit ang usa ka tuldok lang, nga saktong.

Kini kinaadman nga mag-omit sa mga tuldok sa atubangan ug sa katapusan sa le cmevla aron masulat ang mga teksto sa labing dali, pananglitan, sa panag-istorya. Sa katapusan, ang le cmevla gihapon gilay-on gikan sa mga kauban nga mga pulong pinaagi sa mga espasyo sa palibot nila:

la bab djansyn cu tcidu

Apan, sa sinultian, kinahanglan gihapon nga magbutang og gamay nga pahulay sa wala ug human sa le cmevla.

Ang unang pangalan ni Bob, ang pangalan ng wika *Lojban*, ay maaaring gamitin sa Lojban nang hindi masyadong binabago:

la .lojban. cu bangu mi
Nagsasalita ako ng Lojban.
Wika ng Lojban ang ginagamit ko.
`Wika ng Lojban ang ginagamit ko.`

bangu ≈ *... ay isang wika na ginagamit ng ... (isang tao)*

mi nintadni la .lojban.
Ako ay isang bagong mag-aaral ng Lojban.

mi tadni la .lojban.
Ako ay nag-aaral ng Lojban.

Ang mga titik sa Lojban ay direktang tumutugma sa tunog, kaya may mga patakaran para sa pag-aayos ng mga pangalan sa paraan kung paano ito isinusulat sa Lojban. Ito ay maaaring maging kakaiba — sa huli, ang isang pangalan ay isang pangalan — ngunit lahat ng wika ay gumagawa nito sa ilang antas. Halimbawa, ang mga nagsasalita ng Ingles ay karaniwang binibigkas ang *Jose* bilang *Hozay*, at ang *Margaret* sa Tsino ay *Măgélìtè*. May ilang tunog na hindi umiiral sa ilang wika, kaya kailangan mong baguhin ang pangalan upang maglaman lamang ito ng mga tunog ng Lojban at ispelang ayon sa korespondensya ng titik at tunog.

Ang tao ay kasalukuyang nag-aaral ng Lojban.
The person is now studying Lojban.

Halimbawa:

la .djansyn. ≈ *Johnson (marahil, mas malapit sa Amerikanong pagbigkas)*
la .suzyn. ≈ *Susan (ang dalawang titik s ay iba ang pagbigkas: ang pangalawang isa ay tunog z, at ang a ay hindi talaga tunog a)*

Mag-ingat sa paraan ng pagbigkas ng pangalan sa orihinal na wika. Bilang resulta, ang mga pangalan sa Ingles at Pranses na *Robert* ay magkaiba sa Lojban: ang pangalan sa Ingles ay **.robyt.** sa UK English, o **.rabyrt.** sa ilang diyalekto sa Amerika, ngunit ang Pranses ay **.rober.**

Narito ang mga "Lojbanizations" ng ilang pangalan:

- *Alice* ⟹ **la .alis.**
- *Mei Li* ⟹ **la .meilis.**
- *Bob* ⟹ **la .bab.**
- *Abdul* ⟹ **la .abdul.**
- *Yan o Ian* ⟹ **la .ian.**
- *Ali* ⟹ **la .al.**
- *Doris* ⟹ **la .doris.**
- *Michelle* ⟹ **la .micel.**
- *Kevin* ⟹ **la .kevin.**
- *Edward* ⟹ **la .edvard.**
- *Adam* ⟹ **la .adam.**
- *Lucas* ⟹ **la .lukas.**

Mga Tala:

- Dalawang karagdagang tuldok (period) ay kinakailangan dahil kung hindi mo ilalagay ang mga itong pahinga sa pagsasalita, maaaring maging mahirap malaman kung saan nagsisimula at nagtatapos ang pangalan, o sa ibang salita, kung saan nagtatapos ang naunang salita at nagsisimula ang sumusunod na salita.
- Ang huling titik ng isang cmevla ay dapat na isang katinig. Kung ang isang pangalan ay hindi nagtatapos sa katinig, karaniwang idinadagdag namin ang **s** sa dulo; kaya sa Lojban, ang *Mary* ay naging **.meris.**, *Joe* ay naging **.djos.**, at iba pa. Bilang alternatibo, maaari rin nating alisin ang huling patinig, kaya ang *Mary* ay maaaring maging **.mer.** o **.meir**.
- Maaari rin nating ilagay ang isang tuldok sa pagitan ng unang at huling pangalan ng isang tao (bagaman hindi ito obligado), kaya si *Jim Jones* ay naging **.djim.djonz.**

Mga Patakaran sa Paglikha ng le cmevla

Narito ang isang kompaktong representasyon ng mga tunog sa Lojban:

- patinig:
  - **a e i o u y au ai ei oi**
- katinig:
  - **b d g v z j** (voiced)
  - **p t k f s c x** (unvoiced)
  - **l m n r**
  - **i u**. Ipinapalagay na katinig ang mga ito kapag nasa pagitan ng dalawang patinig o sa simula ng isang salita. **.iaua** — katinig ang **i** at **u** dito. **.iai** — narito ang katinig na **i** kasama ang patinig na **ai** pagkatapos nito.
  - **'** (apos'trope). Ipinapalagay ito sa pagitan lamang ng dalawang patinig: **.e'e**, **.u'i**
  - **.** (tuldok, paghiwa ng salita)

Upang lumikha ng isang pangalan sa Lojban, sundin ang mga patakaran na ito:

1. dapat magtapos ang pangalan sa isang katinig maliban sa '. Kung hindi, magdagdag ng katinig sa dulo. Dagdagan ito ng tuldok mula sa bawat panig: **.lojban.**.
2. ang mga patinig ay maaaring ilagay lamang sa pagitan ng dalawang katinig: **.sam.**, **.no'am.**
3. pinagsasama ang mga dobleng katinig sa isa: *dd* ay naging **d**, *nn* ay naging **n** atbp. O isang **y** ang ilalagay sa pagitan nila: **.nyn.**
4. kung ang isang voiced at isang unvoiced katinig ay magkasunod, isingit ang isang **y** sa pagitan nila: **kv** ay naging **kyv**. Maaari mo ring alisin ang isa sa mga titik: ang **pb** ay maaaring maging isang **p** o isang **b**.
5. kung ang **c**, **j**, **s**, **z** ay magkasunod, isingit ang isang **y** sa pagitan nila: **jz** ay naging **jyz**. Maaari mo ring alisin ang isa sa mga titik: ang **cs** ay maaaring maging isang **c** o isang **s**.
6. kung ang **x** ay kasunod ng **c** o kasunod ng **k**, isingit ang isang **y** sa pagitan nila: **cx** ay naging **cyx**, **xk** ay naging **xyk**. Maaari mo ring alisin ang isa sa mga titik: ang **kx** ay maaaring maging isang **x**.
7. inaayos ang mga substring na **mz**, **nts**, **ntc**, **ndz**, **ndj** sa pamamagitan ng pagdagdag ng **y** sa loob o pag-alis ng isa sa mga titik: **nytc** o **nc**, **.djeimyz.**
8. pinagsasama ang dobleng **ii** sa pagitan ng mga patinig sa isang **i**: **.eian.** (ngunit hindi **.eiian.**)
9. pinagsasama ang dobleng **uu** sa pagitan ng mga patinig sa isang **u**: **.auan.** (ngunit hindi **.auuan.**)
10. ang tunog para sa "h" sa Ingles tulad ng sa Harry ay maaaring alisin o palitan ng **x**. *Harry* ay maaaring maging **.aris.** o **.xaris.**

Mga Salitang Kaugnay bilang mga Pangalan

Maaari kang pumili ng isang nakaaaliw na palayaw sa Lojban sa pamamagitan ng paggamit hindi lamang ng cmevla kundi pati na rin ng mga salitang kaugnay. Maaari mo ring isalin ang iyong kasalukuyang pangalan sa Lojban kung alam mo ang kahulugan nito, o pumili ng isang lubos na bagong pangalan sa Lojban.

Narito ang ilang mga halimbawa:

Orihinal na pangalan	Orihinal na kahulugan	Salita sa Lojban	Kahulugan sa Lojban	Iyong pangalan
Alexis	*tulong* sa Griyego	**le sidju**	*ang tagatulong*	**la sidju**
Ethan	*matibay, habang* sa Hebreo	**le sligu**	*ang matibay*	**la sligu**
Mei Li	*maganda* sa Mandarin Chinese	**le melbi**	*ang magaganda*	**la melbi**

‘*siya*’

Walang hiwalay na mga salita sa Lojban para sa *siya*. Mga posibleng solusyon:

le ninmu ≈ *ang babae (sa aspeto ng kasarian)*

le nanmu ≈ *ang lalaking lalaki (sa aspeto ng kasarian)*

> **le ninmu cu nag-uusap sa le nanmu .i le ninmu cu lider**
> *Ang babae ay nakikipag-usap sa lalaki. Siya ay isang lider.*

lider ≈ *... ay isang lider, pinuno*

le ninmu
ang babae (babae na tao)

Maraming salita ang inihain ng mga Lojbanists para sa iba pang kasarian tulad ng

le nonmu ≈ *ang tao na walang kasarian*
le nunmu ≈ *ang tao na hindi binabanggit ang kasarian*

le nanmu
ang lalaki (lalaking tao)

Gayunpaman, sa karamihan ng sitwasyon, sapat na ang paggamit ng **le prenu** (*ang tao*) o mga personal na pangalan.

Isa pang pagpipilian ay ang paggamit ng maikling panghalip **ri**, na tumutukoy sa naunang termino ng argumento:

> **ako ay pumunta sa kanayunan. Ito ay maganda.**
> *I went to the countryside. It was beautiful.*

le nurma ≈ *ang kanayunan*
maganda ≈ *... ay maganda, maganda sa ... (isang tao)*

Dito, ang **ri** ay tumutukoy sa kanayunan.

> **mi tavla le pendo .i ri jundi**
> *Nag-uusap ako sa kaibigan. Siya ay mapagmatyag.*

jundi ≈ *... ay mapagmatyag*

Dito, **ri** ay tumutukoy sa kaibigan.

Tandaan: **ri** ay hindi gumagamit ng mga panghalip na **mi** (*ako*) at **do** (*ikaw*):

> **le prenu cu tavla mi .i ri pendo mi**
> *Ang tao ay nagsasalita sa akin. Siya ay kaibigan ko.*

Dito, **ri** ay hindi gumagamit ng naunang panghalip na **mi** kaya't tumutukoy ito sa **le prenu** na siyang naunang term na argument na available.

Ang dalawang panghalip na katulad nito ay **ra** at **ru**.

ra ≈ *tumutukoy sa kamakailan ginamit na term na argument*
ru ≈ *tumutukoy sa mas naunang ginamit na term na argument*

> **le pendo pu klama le nurma .i ri melbi ra**
> *Ang kaibigan ay pumunta sa probinsya. Ang probinsya ay maganda sa kanya.*

nurma
... ay isang kanayunan

le gerku cu jundi
Ang aso ay matulungin.

Dito, dahil ginamit ang **ri**, ang **ra** ay dapat tumukoy sa mas kamakailan ginamit na term na argument, na sa halimbawang ito ay ang **le pendo**. Ang mga argumento tulad ng **mi** at **do** ay hindi rin ginagamit ng **ra**.

Kung hindi ginamit ang **ri**, maaaring tumukoy ang **ra** sa huling ginamit na term na argument:

> **le pendo pu klama le nurma .i ra melbi ru**
> *Ang kaibigan ay pumunta sa probinsya. Ang probinsya ay maganda sa kanya.*

Ang **ra** ay mas madaling gamitin kapag tamad ka at malamang ay malilinaw pa rin ang reference sa konteksto.

Pagpapakilala sa Sarili. Vocatives

Sa Lojban, ang *vocatives* ay mga salita na kumikilos tulad ng mga interjection (tulad ng **xu** na tinalakay natin kanina), ngunit kailangan nila ng isang argument na ikakabit sa kanan nila:

> **coi do**
> *Kamusta, ikaw!*

coi ≈ *vocative: Hello! Hi!*

Ginagamit natin ang **coi** kasunod ng isang term na argument upang batiin ang isang tao.

> **co'o do**
> *Paalam sa iyo.*

co'o ≈ *vocative: goodbye!*

> **coi ro do**
> *Kamusta sa lahat!*
> `Kamusta sa bawat isa sa inyo`

— ito ang karaniwang paraan ng mga tao sa pag-umpisa ng isang usapan sa maraming tao. Maaari rin ang iba't ibang bilang: **coi re do** ay nangangahulugang *Kamusta sa inyong dalawa* atbp.

Dahil gumagana ang mga vocative tulad ng mga interjection, mayroon tayong magagandang uri ng pagbati:

coi do
Kamusta sa iyo!

co'o do
Paalam sa iyo!

cerni
... ay umaga

donri
... ay oras ng araw

cerni coi
Magandang umaga!
`Ito ay umaga – Hello!`

vanci coi
Magandang gabi!

donri coi
Magandang araw!

nicte coi
Magandang gabi!

vanci
... ay gabi

nicte
... ay gabi

Tandaan: Sa Ingles, ang *Magandang gabi!* ay nangangahulugang *Paalam!* o nagpapahiwatig ng pagbati sa isang magandang gabi. Ayon sa kahulugan nito, hindi kasama sa mga pagbati sa itaas ang *Magandang gabi!*. Kaya't gumagamit tayo ng iba't ibang mga salita sa Lojban:

nicte co'o
Magandang gabi!

o

.a'o pluka nicte
Masayang gabi!

.a'o ≈ *interjection: Umaasa ako*
pluka ≈ *... ay kasiya-siya para sa ... (isang tao)*

Syempre, maaari tayong maging malabo sa pamamagitan ng simpleng pagsasabi ng **pluka nicte** (nangangahulugang *masayang gabi* nang walang anumang eksplisitong pahayag ng mga kahilingan).

Ang vocative na **mi'e** + isang argumento ay ginagamit upang ipakilala ang iyong sarili:

mi'e la .doris.
Ako si Doris. Ito si Doris na nagsasalita.

mi'e ≈ *vocative: Nagpapakilala ng nagsasalita*

Ang vocative na **doi** ay ginagamit upang direktang tawagin ang isang tao:

mi cliva doi la .robert.
Ako ay aalis, Robert.

cliva ≈ *umalis (ng isang bagay o tao)*

Nang walang **doi**, maaaring punuin ng pangalan ang unang argumento ng relasyon:

> **mi cliva la .robert.**
> *Ako ay aalis kay Robert.*

Ang **doi** ay katulad ng lumang Ingles na *O* (tulad ng *O kayo ng kaunting pananampalataya*) o ang Latin vocative (tulad ng *Et tu, Brute*). May mga wika na hindi nagsasagawa ng pagkakaiba sa pagitan ng mga konteksto na ito, bagaman, tulad ng makikita mo, ginawa ito ng lumang Ingles at Latin.

May dalawang karagdagang vocative na **ki'e** para sa pagpapasalamat at **je'e** para sa pagtanggap sa mga ito:

> **— ki'e do do pu sidju mi**
> **— je'e do**
> *— Salamat sa iyo, tumulong ka sa akin.*
> *— Walang anuman.*

sidju ≈ *... tumutulong ... (sa isang tao)*

Maaari nating alisin ang argumento pagkatapos ng vocative lamang sa dulo ng pangungusap. Halimbawa, pwede nating sabihin lang:

> **— coi .i xu do kanro**
> *— Hello. How do you do?*
> `— Hello. Are you healthy?`

kanro ≈ *... ay malusog*

Dito, agad nagsisimula ang bagong pangungusap pagkatapos ng vocative na **coi**, kaya't inalis natin ang pangalan. O pwede rin nating sabihin:

> **coi do mi djica le nu do sidju mi**
> *Hello. I want you to help me.*
> `Hello you. I want that you help me.`

Kaya kung hindi mo alam ang pangalan ng nakikinig at gusto mong magpatuloy sa parehong pangungusap pagkatapos ng vocative, ilagay mo lang ang **do** pagkatapos nito.

Kapag ginamit mo ang vocative nang mag-isa (walang argumento pagkatapos nito) at hindi pa tapos ang pangungusap, kailangan itong ihiwalay mula sa iba. Ito ay dahil ang mga bagay na malamang na sumunod sa vocative sa isang pangungusap ay madaling ma-misinterpret bilang paglalarawan sa iyong kinakausap. Upang ihiwalay ito mula sa sumusunod na argumento, gamitin ang salitang **do**. Halimbawa,

coi do la .alis. la .doris. pu cliva
Hello! Si Alice ay umalis kay Doris.
`Hello you! Alice left Doris`

coi la .alis. la .doris. pu cliva
Hello, Alice! Si Doris ay umalis.

At kung nais mong ilagay ang parehong vocatives at interjections, baguhin ang buong pangungusap, ilagay muna ang mga interjection:

.ui coi do la .alis. la .doris. pu cliva
Yay, Hello! Si Alice ay umalis kay Doris.

Tandaan: sa simula ng isang pangungusap, karaniwan nang inilalagay ang mga interjection bago ang vocatives dahil:

coi .ui do la .alis. la .doris. pu cliva
ibig sabihin

Hello (Masaya ako sa pagbati na ito) you! Si Alice ay umalis kay Doris.

Kaya isang interjection agad matapos ang isang vocative ang nagmumodify sa vocative na iyon. Gayundin, ang isang interjection ang nagmumodify sa argumento ng vocative kapag ito ay inilalagay pagkatapos nito:

coi do .ui la .alis. la .doris. pu cliva
Hello you (Masaya ako sa iyo)! Si Alice ay umalis kay Doris.

Aralin 2. Mas maraming batayang bagay

Uri ng mga salita

Ang lahat ng mga salita sa Lojban ay nahahati sa tatlong pangkat:

- Mga salitang kaugnayan (tinatawag na **selbrivla** sa Lojban)
  - Mga Halimbawa: **gleki**, **klama**.
  - Ang mga salitang ito ay naglalaman ng hindi bababa sa isang kumpol ng mga katinig (dalawang o higit pang katinig na sunod-sunod) sa loob ng unang 5 tunog + sila ay nagtatapos sa isang patinig.
- Partikulo (tinatawag na **cmavo** sa Lojban)
  - Mga Halimbawa: **le**, **nu**, **mi**, **fa'a**.
  - Nagsisimula sila sa isang katinig (isa sa **b d g v z j p t k f s c x l m n r i u**), sinundan ng isang patinig (isa sa **a e i o u y au ai ei oi**). Opsyonal, pagkatapos nito, maaaring magkaroon ng isa o higit pang sunod-sunod na pagkakasunod ng apostrophe (') at isang sumusunod na patinig. Halimbawa, maaaring maging mga partikulo ang **xa'a'a'a'a'a** at **ba'au'oi'a'e'o** (kahit na walang kahulugan na itinakda sa kanila).
  - Karaniwan na isulat ang ilang partikulo nang sunod-sunod nang walang puwang sa pagitan nila. Ipinapahintulot ito ng gramatika ng Lojban. Kaya, huwag magulat kung makakakita ka ng **lenu** sa halip ng **le nu**, **naku** sa halip ng **na ku**, **jonai** sa halip ng **jo nai**, at iba pa. Hindi binabago nito ang kahulugan. Gayunpaman, hindi ito naaangkop sa mga salitang kaugnayan; dapat paghiwalayin ang mga salitang kaugnayan ng mga puwang.
- Mga salitang pangalan (tinatawag na **cmevla** sa Lojban)
  - Mga Halimbawa: **.alis.**, **.doris**, **.lojban.**
  - Karaniwang ginagamit para sa mga pangalan.
  - Madaling maipagkaiba ang mga ito mula sa iba pang uri ng mga salita dahil sila ay nagtatapos sa isang katinig. Bukod dito, sila ay nakabalot ng dalawang tuldok sa simula at sa dulo. Sa pang-araw-araw na usapan, maaaring hindi isulat ang mga tuldok, ngunit sa pagsasalita, ang mga hinto na katumbas ng mga tuldok ay kailangan pa rin.

Ayos ng mga argumento

Noong una ay ibinigay namin ang mga kahulugan ng mga salitang kaugnayan tulad ng:

mlatu ≈ *... ay isang pusa, upang maging isang pusa*
citka ≈ *... kumakain ...*
prami ≈ *... umiibig ...*
klama ≈ *... pumupunta sa ...*

Maaaring magbigay ang mga diksiyunaryo ng mga kahulugan ng mga salitang kaugnayan gamit ang mga simbolo tulad ng x_1, x_2 atbp.:

prami ≈ x_1 *umiibig sa* x_2
karce ≈ x_1 *ay isang sasakyan ...*
citka ≈ x_1 *kumakain ng* x_2 *...*
klama ≈ x_1 *pumupunta sa* x_2 *...*

Ang mga x_1, x_2, at iba pa ay ang eksplisitong tanda para sa *mga puwang* (ibang tawag: *mga lugar*, *mga papel ng kaugnayan*, **terbricmi** sa Lojban), na kinakailangang punuin ng mga terminong argumento (**sumti**) sa pangungusap.

Ang mga numero ay kumakatawan sa pagkakasunod-sunod ng mga puwang na iyon na dapat punuin ng mga argumento.

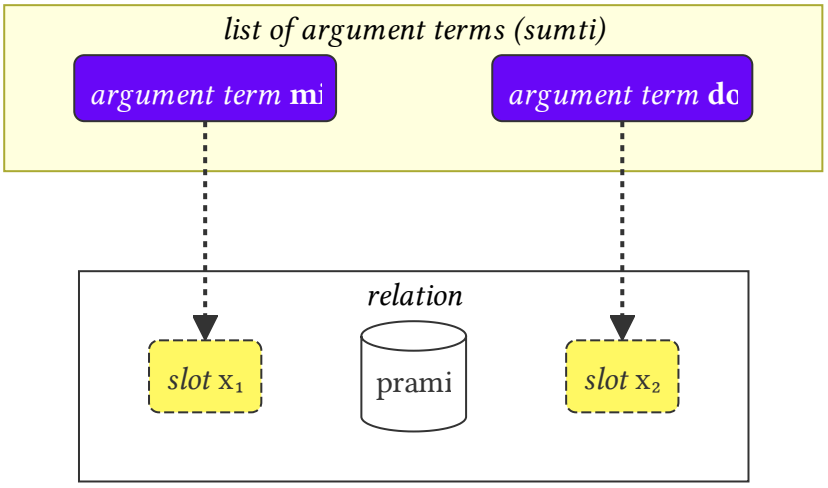
Halimbawa:

> **mi prami do**
> *Iniibig kita.*

Ang pangungusap na ito ay nagpapahiwatig din na

- x_1 ay tumutukoy sa *ang nagmamahal*, at
- x_2 ay tumutukoy sa *ang minamahal*.

Ibig sabihin, bawat relasyon ay may isa o higit pang mga puwang, at ang mga puwang na iyon ay tinutukoy at tinatalaga bilang x_1, x_2, at iba pa. Inilalagay natin ang mga argumento tulad ng **mi**, **do**, **le tavla** atbp. nang sunod-sunod, kaya't napupunan ang mga puwang na ito at nagbibigay ng konkretong kahulugan sa relasyon, kaya't nabubuo ang isang pangungusap.

Ang kagandahan ng ganitong estilo ng mga kahulugan ay ang lahat ng mga kalahok sa isang relasyon ay nasa isang kahulugan.

Maaari rin nating tanggalin ang mga argumento upang gawing mas malabo ang pangungusap:

> **carvi**
> *Umuulan.*
> `ulan, umuulan`

(kahit na ang oras dito ay natutukoy sa konteksto, maaari rin itong ibig sabihin ng *Madalas umuulan*, *Umuulan noon*, atbp.)

> **prami do**
> *May nagmamahal sa iyo.*
> `nagmamahal sa iyo`

Ang lahat ng mga puwang na hindi tinukoy sa isang relasyon ay nangangahulugang **zo'e** = *isang bagay/isang tao* kaya't pareho ito ng

> **zo'e prami do**
> *May nagmamahal sa iyo.*

At

> **prami**

ay pareho ng

> **zo'e prami zo'e**
> *May nagmamahal sa isang tao.*

Ang mga modal na termino tulad ng **ca**, **fa'a** atbp. ay nagdaragdag ng mga bagong puwang sa mga relasyon, ngunit hindi nila napupunan ang mga puwang ng mga relasyon. Sa

> **mi klama fa'a do**
> *Pupunta ako patungo sa iyo.*

ang ikalawang puwang ng **klama** ay hindi pa rin tinukoy. Halimbawa:

> **mi klama fa'a le cmana le zdani**
> *Pupunta ako (patungo sa bundok) sa tahanan.*

dito, ang ikalawang puwang ng **klama** ay **do**. Ang pangungusap ay nangangahulugang ang bundok ay isang direksyon lamang, samantalang ikaw ang dulo.

Dito, ang terminong **fa'a la cmana** (*patungo sa direksyon ng bundok*) ay hindi pumapalit sa ikalawang puwang ng relasyon na **klama**. Ang ikalawang puwang ng **klama** ay **le zdani** dito.

Ang pangungusap ay nangangahulugang na ang aking tahanan ay simpleng matatagpuan sa direksyon ng bundok, ngunit hindi kinakailangang ibig sabihin na gusto kong marating ang bundok na iyon. Ang pangwakas na destinasyon ng aking pagdating ay hindi kinakailangang ang bundok kundi ang tahanan.

Gayundin, sa

> **mi citka ba le nu mi cadzu**
> *Kumakain ako pagkatapos akong maglakad.*

ang ikalawang lugar ng **citka** ay hindi pa rin isinama. Ang bagong salita na **ba** kasama ang kanyang argumento na **le nu mi cadzu** ay nagdaragdag ng kahulugan sa pangungusap.

Ang pagkakasunod-sunod ng mga argumento ng compound relation ay pareho sa huli nitong bahagi:

> **tu sutra bajra pendo mi**
> *Iyan ang aking mabilis na kaibigan na tumatakbo.*
> `Iyan ay isang mabilis na kaibigan na tumatakbo para sa akin.`

> **tu pendo mi**
> *Iyan ang aking kaibigan.*
> `Iyan ay kaibigan para sa akin.`

pendo ≈ *... ay kaibigan ng ... (isang tao)*

Kaya ang pagkakasunod-sunod ng mga argumento ay pareho sa **pendo** lamang.

Higit sa dalawang lugar

Maaaring may higit sa dalawang lugar. Halimbawa:

> **mi pinxe le djacu le kabri**
> *Umiinom ako ng tubig mula sa tasa.*

pinxe ≈ x_1 *umiinom ng* x_2 *mula sa* x_3

> **le kabri**
> *ang tasa*

Sa kasong ito, may tatlong lugar, at kung nais mong alisin ang ikalawang lugar sa gitna, dapat mong gamitin ang **zo'e**:

> **mi pinxe zo'e le kabri**
> *Umiinom ako ng [bagay] mula sa tasa.*

Kung hindi mo isasama ang **zo'e**, makakakuha ka ng walang kabuluhang bagay:

> **mi pinxe le kabri**
> *Umiinom ako ng tasa.*

Isang halimbawa pa:

> **mi plicru do le plise**
> *Binibigyan kita ng mga mansanas.*

plicru ≈ x_1 *nagbibigay, nagdodonate sa* x_2 *ng ilang bagay* x_3*; pinapayagan ni* x_1 *ang isang tao* x_2 *na gamitin ang* x_3

Mga relasyon sa loob ng relasyon

Sa

> **le nicte cu nu mi viska le lunra**
> *Ang gabi ay kung kailan ko nakikita ang Buwan.*

mayroon tayong

- **le nicte** bilang x_1 ng relasyon,
- **nu mi viska le lunra** bilang pangunahing relasyon.

Gayunpaman, sa loob ng **nu mi viska le lunra**, mayroon tayong isa pang pangungusap na mayroon

- **mi** - x_1 ng inner relation,
- **viska** - ang inner relation,
- **le lunra** - x_2 ng inner relation.

Kaya, bagaman mayroong inner structure, ang **nu mi viska le lunra** ay pa rin isang relasyon na ang unang term ay puno ng **le nicte** sa kasong ito.

Gayundin, sa

> **mi citka ba le nu mi dansu**
> *Kumakain ako pagkatapos akong sumayaw.*

mayroon tayong

- **mi** bilang x_1 ng relasyon,
- **citka** bilang pangunahing konstruksyon ng relasyon,
- **ba le nu mi dansu** bilang isang modal na term ng pangunahing relasyon ng pangungusap.

Sa loob ng term na ito, mayroon tayong:

- **mi** bilang x_1 ng relasyon sa loob ng term
- **dansu** bilang pangunahing konstruksyon ng relasyon sa loob ng term.

Ang "recursive" na mekanismo ng pagbabalot ng mga relasyon sa loob ng mga relasyon ay nagbibigay-daan sa eksaktong pagsasalarawan ng mga komplikadong ideya.

Bakit inilalarawan ang mga salitang relasyon sa paraang iyon?

Ang Ingles ay gumagamit ng limitadong set ng mga preposisyon na paulit-ulit na ginagamit sa iba't ibang mga pandiwa at, kaya, walang tiyak na kahulugan. Halimbawa, tingnan ang preposisyon sa Ingles na *to*:

> *I speak to you.*

> *I come to you.*

> *To me it looks pretty.*

Sa bawat halimbawa na iyon, mayroon ang *to* ng bagong papel na, sa pinakamabuti, medyo katulad sa mga papel sa iba pang mga pangungusap.

Mahalaga na tandaan na gumagamit ng iba't ibang paraan ang ibang wika sa pagtatakda ng mga papel ng mga pandiwa na, sa maraming kaso, ay lubos na iba sa mga ginagamit sa Ingles.

Halimbawa, sa Lojban, itinatakda ang mga pangunahing papel (slots) ng mga relasyon sa pamamagitan ng ganap na pagtatakda ng mga relasyon na may mga papel na inilalagay sa sunod-sunod (o may marka na **fa**, **fe**, at iba pa):

klama ≈ x_1 *pumupunta sa* x_2 ...
tavla ≈ x_1 *nagsasalita sa* x_2 ...
melbi ≈ x_1 *maganda, maganda sa paningin ni* x_2 ...

Ang mga pangunahing papel na ito ay mahalaga sa pagtatakda ng mga relasyon.

Gayunpaman, maaaring may mga opsyonal na papel na gumagawa ng mga relasyon na mas eksakto:

> *I speak to you while I'm eating.*

> *It's hard to me because this thing is heavy.*

Sa Lojban, ang katulad na konsepto ng mga opsyonal na papel na ito ay ipinapahayag sa pamamagitan ng hiwalay na mga relasyon o, para sa karamihan ng mga karaniwang kaso, gamit ang mga modal terms:

> **mi tavla do ze'a le nu mi citka**
> *I speak to you while I'm eating.*

> **nandu mi ri'a le nu ti tilju**
> *It's hard to me because this thing is heavy.*

nandu ≈ x_1 *mahirap para kay* x_2
tilju ≈ x_1 *mabigat*

Ang mga preposisyon sa Ingles ay katulad ng mga modal particles sa Lojban, bagaman maaaring magkaroon ng maraming kahulugan ang isang karaniwang preposisyon sa Ingles habang sa Lojban, bawat modal particle ay mayroon lamang isang (kahit pa labis na malabo) na kahulugan.

Pangkalahatang mga patakaran sa pagkakasunod-sunod ng mga argumento

Minsan ay mahirap tandaan ang pagkakasunod-sunod ng mga lugar sa mga relasyon, ngunit huwag mag-alala — hindi mo kailangang tandaan ang lahat ng mga lugar ng lahat ng mga salitang relasyon. (Naalala mo ba ang kahulugan ng daan-daang libo ng mga salita sa Ingles?)

Maaari kang mag-aral ng mga lugar kapag ito ay makabuluhan o kapag ginagamit ito ng mga tao sa pakikipag-usap sa iyo.

Karamihan sa mga salitang may kaugnayan ay may dalawa o tatlong lugar.

Karaniwan, maaari mong hulaan ang pagkakasunod-sunod gamit ang konteksto at ilang mga panuntunan:

1. Ang unang lugar ay kadalasang ang tao o bagay na gumagawa ng isang bagay o mayroon ng isang katangian:

   klama = x_1 *goes …*

2. Ang bagay na tinutukoy ng isang aksyon ay karaniwan nasa pagkatapos ng unang lugar:

   punji = x_1 *puts* x_2 *on* x_3,

3. At karaniwan ay puno ang susunod na lugar ng tumatanggap:

   punji = x_1 *puts* x_2 *on* x_3,

4. Ang mga lugar ng destinasyon (*to*) ay halos palaging nasa unahan bago ang mga lugar ng pinanggalingan (*from*):

   klama = x_1 *goes to* x_2 *from* x_3

5. Ang mga lugar na hindi gaanong ginagamit ay karaniwan nasa dulo. Ito ay mga bagay tulad ng *by standard*, *by means* o *made of*.

Ang pangkalahatang ideya ay ang mga lugar na pinakamalamang na gagamitin ay nauuna.

Hindi kailangang punuin ang lahat ng mga lugar sa lahat ng pagkakataon. Ang mga hindi napupunan na mga lugar ay may mga hindi kaukulang halaga o halata sa tagapagsalita (kumukuha ito ng halaga ng **zo'e** = *something*).

le prenu cu klama fi le zarci
Ang tao ay lumalabas ng tindahan.

Mga Infinitive

Ang mga infinitive ay mga pandiwa na kadalasang may prefix na *to* sa Ingles. Halimbawa nito ay *I like to run*, kung saan ang *to run* ay ang infinitive.

> **le verba cu troci le ka cadzu**
> *Ang bata ay sumusubok na maglakad.*

le verba ≈ *ang bata, ang mga bata*
troci ≈ x_1 *sumusubok na gawin o maging* x_2 *(ka)*
cadzu ≈ x_1 *naglalakad*

Ang partikula ng **ka** ay gumagana katulad ng **nu**. Ito ay naglalaman ng isang pangungusap.

Ang pangunahing pagkakaiba ay may isang puwang sa loob ng pangungusap na dapat i-link sa pamamagitan ng isang argumento sa labas ng pangungusap na ito.

Sa kasong ito, ang unang argumento **le verba** ng relasyon **troci** ay naglalagay ng link sa unang hindi napupunan na puwang ng loob na pangungusap **cadzu** (na nasa loob ng **ka**).

Sa ibang salita, ang bata ay sumusubok na makamit ang isang kalagayan kung saan **le verba cu cadzu** (ang argumentong **le verba** ay magpupuno sa unang hindi napupunan na puwang ng relasyon **cadzu**).

le verba cu troci le ka cadzu
Ang bata ay sumusubok na maglakad.

May mga relasyon na nangangailangan lamang ng mga infinitive sa ilang mga puwang nila. Ang mga kahulugan ng mga salitang gaya nito ay nagtatakda ng mga puwang na gaya nito bilang *property* o **ka**. Halimbawa:

cinmo ≈ x_1 *feels* x_2 *(ka)*

Ibig sabihin nito ay ang infinitive sa pangalawang puwang (x_2) ay inilalapat sa ibang puwang (malamang, sa unang puwang, x_1). Ang mga kaso kung saan inilalapat ang infinitive sa mga puwang maliban sa x_2 ay bihirang mangyari at ipinaliwanag sa mga diksyunaryo para sa mga kaugnay na relasyon o sa kaso ng mga salitang relasyon na imbento nang hindi opisyal, maaaring maipaliwanag sa pamamagitan ng common sense sa pamamagitan ng analogy sa iba pang mga salitang relasyon.

Isang halimbawa pa:

> **ra sidju le pendo le ka bevri le dakli**
> *Siya ay tumutulong sa kaibigan na magdala ng mga bag.*

sidju ≈ x_1 *tumutulong sa* x_2 *na gawin ang* x_3 *(ka)*

Ang salitang relasyon na **sidju** ay nangangailangan na punan ang ikatlong puwang nito ng isang infinitive.

bevri ≈ x_1 *nagdadala ng* x_2
le dakli ≈ *ang bag, ang mga bag*

ra sidju le pendo le ka bevri le dakli
He/she helps the friend to carry the bags.

Tandaan na ang kahulugan lamang ng unang puwang na hindi pa napupunan ng embedded relation ang kahulugan ng outer place:

> **mi troci le ka do prami**
> *Sinusubukan kong mahalin ka ng iyo.*

tcidu ≈ x_1 *nagbabasa ng* x_2 *mula sa* x_3

Dito, ang unang puwang na hindi pa napupunan ay ang ikalawang puwang ng **prami**, kaya ito ay kumukuha ng halaga **mi** (*ako*).

Maaari rin gamitin ang panghalip na **ce'u** upang tuwirang tukuyin ang isang puwang na kailangang ilapat sa isang outer argument:

> **mi troci le ka do prami ce'u**
> *Sinusubukan kong mahalin ka ng iyo.*

Isang halimbawa pa:

> **mi cinmo le ka xebni ce'u**
> **mi cinmo le ka se xebni**
> *Nararamdaman ko na may isang taong may galit sa akin.*
> *Nararamdaman ko ang pagkakagalit sa akin.*

Uri ng mga puwang

Madalas na binabanggit ng diksyunaryo ang iba't ibang uri ng mga puwang, halimbawa:

djica ≈ x_1 *gustong-gusto* x_2 *(event)*

Ang *event* na ito ay nangangahulugan na kailangan mong punan ang puwang ng isang argumentong kumakatawan sa isang pangyayari. Halimbawa:

le nicte ≈ *gabi*
le nu mi dansu ≈ *ang aking pagsasayaw*

Kaya nakuha natin

> **mi djica le nicte**
> *Gusto ko ang pangyayaring gabi.*

> **do djica le nu mi dansu**
> *Gusto mo akong sumayaw.*

Sa Lojban, hindi pinapayagan na sabihin, halimbawa:

> **mi djica le plise**
> *Gusto ko ang mansanas.*

dahil gusto mong gawin ang isang bagay sa mansanas o gusto mong maganap ang isang pangyayari na may kinalaman sa mansanas, tulad ng:

> **mi djica le nu mi citka le plise**
> *Gusto kong kumain ng mansanas.*

Pansinin na ang paglalagay ng isang relasyon na umaasahan ng isang pangyayari sa loob ng **nu** ay nagbabago ng kahulugan:

> **le zekri cu cumki**
> *Ang krimen ay posible.*

Ihambing:

> **le nu zekri cu cumki**
> *Posible na ang isang bagay ay isang krimen.*

Pag-angat

> **mi stidi le ka klama le barja**
> *Inirerekomenda ko ang pagpunta sa bar.*

> **mi stidi tu'a le barja**
> *Inirerekomenda ko ang bar.*

> **mi djica le nu mi citka le plise**
> *Gusto kong kumain ng mansanas.*

> **mi djica tu'a le titla**
> *Gusto ko ang matamis.*

Ang pagkakabuo ng lugar ay maaaring magdulot ng labis na pasanin sa pagtukoy ng mga aksyon o pangyayari. Minsan, nais nating tukuyin lamang ang ilang bagay sa mga pangyayari o lugar na iyon at iwasan ang paglalarawan ng aksyon o pangyayari sa kabuuan.

Sa mga halimbawa sa itaas, ang *Inirerekomenda ko ang bar.* malamang na nangangahulugan ng pagpunta sa bar at ang *Gusto ko ang mansanas.* ay nangangahulugan ng pagkain nito.

Gayunpaman, ang salitang relasyon sa Lojban na **stidi** ay nangangailangan ng isang katangian sa kanyang x_2 slot. Gayundin, ang **djica** ay nangangailangan ng isang pangyayari sa kanyang x_2 slot.

Ang maikling tinatawag na salitang **tu'a** bago sa isang termino ay nagpapahiwatig ng isang abstraksyon (katangian, pangyayari, o proposisyon) ngunit pumipili lamang ng terminong ito mula sa abstraksyong ito at iniiskip ang iba pa. Maaari itong maging malaboang isalin bilang *something about*:

mi stidi tu'a le barja
Inirerekomenda ko ang tungkol sa bar (marahil ang pagbisita dito, pagkikita malapit dito, atbp.).

mi djica tu'a le plise
Nais ko ng isang bagay na may kinalaman sa mansanas (marahil pagkain, pagnguya, pagdila, pagtapon sa kaibigan, atbp.)

tu'a le cakla cu pluka mi
Nakakatuwa sa akin ang tsokolate (marahil dahil sa lasa nito).
`Mayroong nakakatuwang bagay sa tsokolate para sa akin`

cakla ≈ x_1 *ay isang tsokolate*

Kapag iniwasan ang mga abstraksyon, tanging ang konteksto lamang ang nagpapakilala kung ano ang hindi isinama.

Maaari rin baguhin ang pangunahing konstruksiyon ng relasyonal:

le cakla cu jai pluka mi
tu'a le cakla cu pluka mi
Nakakatuwa sa akin ang tsokolate.

Ito ay nagbibigay-daan sa paglikha ng malabo o di-tiyak na mga termino ng argumento gamit ang **jai**:

le jai pluka cu zvati ti
Narito ang nakakatuwang bagay.

Dahil ang **le pluka** (*ang nakakatuwang pangyayari*) ay abstrakto, hindi maaaring tukuyin ang lokasyon nito. Gayunpaman, maaaring mailagay ang isang partisipante sa abstraksyon sa isang tiyak na lugar.

Mga Lugar sa loob ng mga argumento

Paano natin sasabihin *Ikaw ay kaibigan ko*?

do pendo mi
Ikaw ay kaibigan ko.
`Ikaw ay isang kaibigan ng akin.`

At ngayon, paano natin sasabihin *Matalino ang kaibigan ko.*?

> **le pendo be mi cu stati**
> *Matalino ang kaibigan ko.*

le pendo
ang kaibigan / ang mga kaibigan

Kaya kapag binago natin ang isang relasyon patungo sa isang argumento (**pendo** — *maging kaibigan* patungo sa **le pendo** — *ang kaibigan*), maaari pa rin nating panatilihin ang iba pang mga lugar ng relasyon na iyon sa pamamagitan ng paglalagay ng **be** pagkatapos nito.

Sa pangkaraniwan, ito ay naglalagay sa ikalawang lugar (x_2). Maaari nating ilagay ang higit pang mga lugar sa pamamagitan ng paghihiwalay sa mga ito gamit ang **bei**:

> **mi plicru do le plise**
> *Binibigyan kita ng mansanas.*

> **le plicru be mi bei le plise**
> *Ang nagbibigay ng mansanas sa akin*

> **le plicru be mi bei le plise cu pendo mi**
> *Ang nagbibigay sa akin ng mansanas ay kaibigan ko.*
> `Ang nagbibigay sa akin ng mansanas ay kaibigan ko.`

le prenu cu plicru le pendo le plise
Ang tao ay nagbibigay sa kaibigan ng mansanas.

Isang halimbawa pa:

> **mi klama le pendo be do**
> *Pumupunta ako sa isang kaibigan mo.*

klama ≈ x_1 *pumupunta sa* x_2 *mula kay* x_3 ...

Hindi natin maaaring alisin ang **be** dahil ang **le pendo do** ay dalawang independiyenteng lugar:

> **mi klama le pendo do**
> *Pumupunta ako sa isang kaibigan mula sa iyo.*

Dito, ang **do** ay kumuha ng ikatlong puwesto ng **klama** dahil hindi ito konektado sa *pendo* sa pamamagitan ng **be**.

Hindi rin natin magagamit ang **nu** dahil ang **le nu pendo do** ay ang pangyayari ng pagiging kaibigan mo.

Kaya ang **le pendo be do** ang tamang solusyon.

Isang halimbawa pa:

la .lojban. cu bangu mi
Ang Lojban ay ang wika ko.
`Ang Lojban ay isang wika ko.`

Gayunpaman,

mi nelci le bangu be mi
Gusto ko ang aking wika.

Ang paggamit ng **be** para sa mga relasyon na hindi nai-convert sa mga argumento ay walang epekto:

mi nelci be do
ay pareho sa
mi nelci do

Mga Pangungusap na Relatibo

le prenu poi pendo mi cu tavla mi
Ang tao na kaibigan ko ay nagsasalita sa akin.

le prenu noi pendo mi cu tavla mi
Ang tao, na sa pagkakataon ay kaibigan ko, ay nagsasalita sa akin.

blabi ≈ *... ay puti*

Sa unang pangungusap, ang salitang *that* ay mahalaga sa pagkilala sa taong tinutukoy. Ito ay naglilinaw kung sino sa mga tao sa konteksto ang tinutukoy natin. Pinipili natin ang mga kaibigan ko sa marahil maraming tao sa paligid. Baka mayroong isang tao lang sa paligid na kaibigan ko.

Tungkol naman sa *na sa pagkakataon ay kaibigan ko* mula sa pangalawang pangungusap, ito ay nagbibigay lamang ng karagdagang impormasyon tungkol sa tao. Hindi ito tumutulong sa atin na kilalanin ang tao. Halimbawa, maaaring mangyari ito kapag lahat ng tao sa paligid ay kaibigan ko.

poi pendo mi ay isang pangungusap na relativo, isang relasyon na nakakabit sa kanan ng argumento **le prenu**. Ito ay natatapos bago ang susunod na salita na **cu**:

le prenu (poi pendo mi) cu tavla mi
Ang tao na kaibigan ko ay nagsasalita sa akin.

Sa Lojban, ginagamit natin ang **poi** para sa mga pangungusap na relativo na nagpapakilala ng mga entidad (bagay, tao o pangyayari) at **noi** para sa karagdagang impormasyon.

> **la .bob. ba co'a speni le ninmu poi pu xabju le nurma**
> *Si Bob ay mag-aasawa ng isang babae na nanirahan sa probinsya.*

xabju ≈ *... nakatira sa ..., ... naninirahan sa ... (lugar, bagay)*
le nurma ≈ *ang rural na lugar*

Ang pangungusap na ito ay hindi nagsasabi na si Bob ay hindi mag-aasawa ng iba! Ang pagtanggal ng pangungusap na may **poi** ay nagbabago ng kahulugan:

> **la .bob. ba co'a speni le ninmu**
> *Mag-aasawa si Bob ng isang babae.*

Isang halimbawa pa:

> **le prenu poi gleki cu ze'u renvi**
> *Ang mga taong masaya ay namumuhay ng matagal.*

ze'u ≈ *modal na termino: sa mahabang panahon*
renvi ≈ *mabuhay*

Ang pagtanggal ng pangungusap na may **poi** ay nagbabago ng kahulugan:

> **le prenu ze'u renvi**
> *Ang mga tao ay namumuhay ng matagal.*

Sa kabilang dako, ang pangungusap na may **noi** ay naglalaman lamang ng karagdagang impormasyon tungkol sa argumento na kanilang kinakabit. Sapat na tukuyin ng argumento na ito ang kanyang sarili kaya ang pagtanggal ng pangungusap na may **noi** ay hindi nagbabago ng kahulugan nito:

> **mi nelci la .doris. noi mi ta'e zgana bu'u le panka**
> *Gusto ko si Doris na madalas kong makita sa parke.*
> *Gusto ko si Doris. Ano pa ba ang masasabi ko tungkol sa kanya? Madalas kong makita siya sa parke.*

zgana ≈ *magmasid (gamit ang anumang pandama)*

Ang pagtanggal ng pangungusap na may **noi** ay nagpapalit ng kahulugan: *Gusto ko si Doris.*

Sa pagsasalita ng Ingles, madalas na natutukoy ang pagkakaiba gamit ang intonasyon o sa pamamagitan ng hula. Bukod dito, ang pangungusap na may **noi** ay karaniwang may mga commas sa Ingles. Ginagamit ang *which* o *who* sa kanila, at hindi ginagamit ang salitang *that* sa kanila.

Magkaroon tayo ng isa pang halimbawa.

le prenu noi mi ta'e zgana bu'u le panka
Ang tao na madalas kong makita sa parke.

> **mi klama le pa tricu**
> *Pumupunta ako sa puno.*

> **le pa tricu cu barda**
> *Ang puno ay malaki.*

le pa tricu ≈ *ang puno (isang puno)*
barda ≈ x_1 *ay malaki*

At ngayon pagsamahin natin ang dalawang pangungusap na iyon:

> **le tricu noi mi klama ke'a cu barda**
> *Ang puno, kung saan ako pumupunta, ay malaki.*

Pansinin ang salitang **ke'a**. Inilipat natin ang pangalawang pangungusap tungkol sa parehong puno sa isang pangungusap na may kaugnay at pinalitan ang argumento na **le tricu** ng **ke'a** sa pangungusap na may kaugnay. Kaya ang panghalip **ke'a** ay katulad ng *who* at *which* sa Ingles. Ito ay tumutukoy sa argumento na kinakabit ng pangungusap na may kaugnay.

Kaya, narito ang pagsasalin:

Kaya, literal na ang aming pangungusap sa Lojban ay naririnig na

> *Ang puno, na pupuntahan ko, ay malaki.*

ke'a ay maaaring alisin kung sapat na ang konteksto. Pareho ang ibig sabihin ng dalawang sumusunod na pangungusap:

> **ang tao na kaibigan ko ay nagsasalita sa akin**
> **ang tao na ke'a kaibigan ko ay nagsasalita sa akin**
> *Ang tao na kaibigan ko ay nagsasalita sa akin.*

Madalas na iniisip na ang **ke'a** ay pupunta sa unang lugar na walang laman:

> **gusto ko si Doris na madalas kong makita sa parke**
> **gusto ko si Doris na ke'a madalas kong makita sa parke**
> *Gusto ko si Doris na madalas kong makita sa parke.*

Dito, ang **mi** ay pumupuno sa unang puwang ng relasyon **ta'e zgana** (*... madalas na nakikita ...*), kaya iniisip na ang **ke'a** ay para sa sumunod na ikalawang puwang.

Ang mga pangungusap na may kaugnayan ay maaaring maglaman ng mga konstrak na may mga modal na termino:

> **ang puno na pinuntahan ko ngayon ay malaki**
> *Ang puno, na pinuntahan ko ngayon, ay malaki.*

le cabdei ≈ *ang araw na ito*

ang puno ay malaki
Ang puno ay malaki.

Tandaan na ang **ca le cabdei** ay bahagi ng pangungusap na may kaugnayan. Ihalintulad ito sa:

> **ang puno na pinuntahan ko ay malaki ngayon**
> *Ang puno, na pinuntahan ko, ay malaki ngayon.*

Ang kahulugan ay nagbago ng malaki.

Sa wakas, ang **voi** ay ginagamit upang bumuo ng mga argumento na katulad ng **le** ngunit may mga pangungusap na may kaugnayan:

> **ang mga ito na ang ngiti ay nagpapasaya sa akin ay nakaupo**
> *Ang mga ito na ang ngiti ay nagpapasaya sa akin ay nakaupo.*

ti ≈ *ito malapit sa akin, mga ito malapit sa akin*
cisma ≈ x_1 *ngumiti*
pluka ≈ x_1 *ay kaaya-aya sa* x_2
zutse ≈ x_1 *umuupo, nakaupo sa* x_2

gusto ko ang mga ito na ang ngiti ay nagpapasaya sa akin
Gusto ko ang mga ito na ang ngiti ay nagpapasaya sa akin.

Dito, itinatadhana ng **voi** ang bagay malapit sa akin.

Ihalintulad ito sa:

> **ito na ang ngiti ay nagpapasaya sa akin ay nakaupo**
> *Sa mga ito, ang ngiti ay nagpapasaya sa akin ay nakaupo.*

poi naglilimita sa pagpili sa mga tinukoy sa pangungusap na may kaugnayan. Ang halimbawang ito ay maaaring magpahiwatig na maraming mga bagay (tao, atbp.) sa paligid ko ngunit sa **poi** pinipili ko lamang ang mga kinakailangan.

> **ti noi le nu ke'a cisma cu pluka mi cu zutse**
> *Ang mga ito (na kung saan ang kanilang ngiti ay nakapagpapasaya sa akin) ay nakaupo.*

noi simpleng nagdaragdag ng impormasyon na hindi kailangan upang matukoy kung saan tumutukoy ang **ti** (*ang mga ito*). Marahil, walang ibang tao sa paligid upang ilarawan.

Sa wakas, tulad ng **nu** may tamang marker sa kanang gilid na **kei**, mayroon tayong

ku'o ≈ *tamang marker sa kanang gilid para sa **poi**, **noi**, at **voi**.*

> **mi tavla la .doris. noi ca zutse tu ku'o .e la .alis. noi ca cisma**
> *Nag-uusap ako kay Doris, na ngayon ay nakaupo doon, at kay Alice na ngayon ay ngumingiti.*

Pansinin na kung walang **ku'o** ay magkakaroon tayo ng **tu** (*doon*) na magkasama sa **la .alis.** (*Alice*) na magdudulot ng kakaibang kahulugan:

> **mi tavla la .doris. noi ca zutse tu .e la .alis. noi ca cisma**
> *Nag-uusap ako kay Doris, na ngayon ay nakaupo doon at nasa ibabaw ni Alice (na ngayon ay ngumingiti).*

Pansinin ang bahagi ng **zutse tu .e la .alis.**.

Para sa lahat ng **poi**, **noi**, at **voi** ang tamang marker sa kanang gilid ay pareho pa rin: **ku'o**.

Maikling pangungusap. '*Tungkol sa*'

Minsan, maaaring kailanganin mong idikit ang karagdagang argumento sa isa pang argumento:

> **mi djuno le vajni pe do**
> *Alam ko ang isang mahalagang bagay tungkol sa iyo.*

le vajni ≈ *isang mahalagang bagay*

Ang **pe** at **ne** ay katulad ng **poi** at **noi**, ngunit idinidikit nila ang mga argumento sa mga argumento:

> **le pa penbi pe mi cu xunre**
> *Ang pluma na akin ay pula.*
> (*akin* ay mahalaga sa pagtukoy sa pluma na tinutukoy)

> **le pa penbi ne mi cu xunre**
> *Ang pluma, na akin, ay pula.*
> (karagdagang impormasyon)

ne ≈ *na may kaugnayan sa ... (may sumunod na argumento)*
pe ≈ *na may kaugnayan sa ... (may sumunod na argumento)*

> **le pa penbi ne mi ge'u .e le pa fonxa ne do cu xunre**
> *Ang pluma, na akin, at ang telepono, na sa iyo, ay pula.*

ge'u ≈ *tamang marker sa kanang gilid para sa **pe**, **ne**.*

«**be**» at «**pe**»

Tandaan na ang mga pangungusap na may kaugnayan ay idinidikit sa mga argumento, habang ang **be** ay bahagi ng relasyon.

Sa katunayan, **le bangu pe mi** ang mas mahusay na pagsasalin ng *aking wika*, dahil, tulad sa Ingles, ang dalawang argumento ay may kaugnayan sa isa't isa sa isang malabo at malawak na paraan.

Gayunpaman, maaari mong sabihin **le birka be mi** bilang *ang aking braso*. Kahit na putulin mo ang iyong braso, mananatili pa rin ito sa iyo. Kaya't may lugar ang **birka** sa may-ari:

birka ≈ x_1 *ay isang braso ng* x_2

Ipapakita natin muli na ang isang konstrak na may **be** ay isang bahagi ng relasyon, samantalang ang **pe**, **ne**, **poi** at **noi** ay naglalapat sa mga argumento:

> **le pa melbi be mi fonxa pe le pa pendo be mi cu barda**
> `Ang magandang telepono sa akin ng kaibigan ko ay malaki.`

Dito, ang **be mi** ay nakalapat sa relasyon na **melbi** = *upang maging maganda sa ... (isang tao)* at sa gayon ay lumilikha ng bagong relasyon na **melbi be mi** = *upang maging maganda sa akin.* Ngunit ang **pe le pa pendo be mi** (*ng aking kaibigan*) ay inilalapat sa buong argumento na **le pa melbi be mi fonxa** (*ang magandang telepono sa akin*).

Maaari rin na mangyari na kailangan nating ilalapat ang **be** sa isang relasyon, baguhin ang relasyon na iyon sa isang argumento at pagkatapos ay ilalapat ang **pe** sa argumentong iyon:

> **le pa pendo be do be'o pe la .paris. cu stati**
> *Ang kaibigan mo na may kaugnayan sa Paris ay matalino.*
> (**pe la .paris.** ay nakalapat sa buong argumento **le pa pendo be do be'o**)

> **le pu plicru be do bei le pa plise be'o pe la .paris. cu stati**
> *Sino ang nagbigay sa iyo ng mansanas (at may kaugnayan sa Paris) ay matalino.*
> (**pe la .paris.** ay nakalapat sa buong argumento **le pu plicru be do bei le pa plise be'o**)

be'o ≈ *tama na marka sa kanang gilid ng string ng mga term na nakalapat sa **be** at **bei***

Sa mga halimbawang ito, may kaugnayan ang iyong kaibigan sa Paris (marahil, siya ay mula sa Paris).

Ihambing ito sa:

le pa pendo be do pe la .paris. cu stati
Ang kaibigan mo (ikaw na may kaugnayan sa Paris) ay matalino.

le pu plicru be do bei le pa plise pe la .paris. cu stati
Sino ang nagbigay sa iyo ng mansanas (ang mansanas na may kaugnayan sa Paris) ay matalino.

Sa mga huling dalawang halimbawa, gayunpaman, ikaw ay may kaugnayan sa Paris o sa mansanas.

'*Si Alice ay isang guro*' at '*Si Alice ang guro*'

Sa Ingles, ang pandiwa *is, are, to be* ay gumagawa ng isang pangngalan na gumagana tulad ng isang pandiwa. Sa Lojban, kahit ang mga konsepto tulad ng *pusa* (**mlatu**), *tao* (**prenu**), *bahay* (**dinju**), *tahanan* (**zdani**) ay gumagana tulad ng mga pandiwa (relasyon) sa default. Tanging mga panghalip ang gumagana bilang mga argumento.

Ngunit, narito ang tatlong mga kaso:

la .alis. cu ctuca
Si Alice ay nagtuturo.

la .alis. cu me le ctuca
Si Alice ay isa sa mga guro.

me ≈ *... ay kasama sa ..., ... ay isa sa ..., ... ay mga miyembro ng ... (sumusunod ang argumento)*

mi ctuca
Ako ay nagtuturo / Ako ay isang guro.

la .alis. ta'e ctuca
Si Alice ay madalas magturo.

ta'e ≈ *modal na partikulo: ang pangyayari ay madalas mangyari*

la .alis. cu du le ctuca
Si Alice ang guro.

du ≈ *... ay katulad ng ...*

Ang partikulong **me** ay may kasunod na argumento at nagpapahiwatig na malamang may iba pang mga guro, at si Alice ay isa sa kanila.

Ang partikulong **du** ay ginagamit kapag si Alice ay, halimbawa, ang guro na hinahanap o pinag-uusapan natin. Ito ay nagpapahiwatig ng pagkakakilanlan.

Kaya, maaaring ang **me** at **du** ay kung minsan ay katumbas ng kung paano natin ipinapahayag sa Ingles gamit ang pandiwa *to be/is/was*.

Sa Lojban, binibigyang-pansin natin ang kahulugan ng ating intensyon sabihin, kaysa sa pagtitiwala sa kung paano ito literal na ipinapahayag sa Ingles o iba pang wika.

Iba pang mga halimbawa:

> **mi me la .bond.**
> *Ako si Bond.*

> **mi du la .kevin.**
> *Ako si Kevin (ang hinahanap mo).*

> **ti du la .alis. noi mi ta'e zgana bu'u le panka**
> *Ito si Alice na madalas kong makita sa parke.*

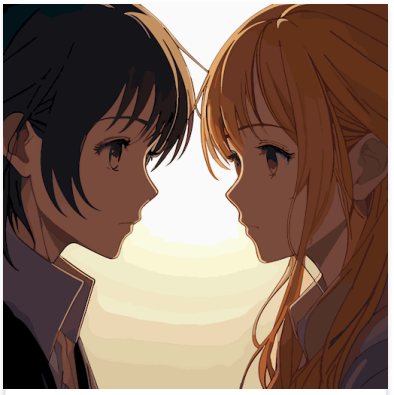
noi du at **poi du** ay ginagamit upang ipakilala ang mga alternatibong pangalan para sa isang bagay. Ito ay katumbas sa Ingles *namely, i.e.*:

> **la .alis. cu penmi le prenu noi du la .abdul.**
> *Si Alice ay nakilala ang tao, si Abdul.*

Kapag gumagamit ng **me**, maaari mong iugnay ang ilang mga argumento gamit ang *at*:

> **tu me le pendo be mi be'o .e le tunba be mi**
> *Ito ang ilan (o lahat) ng aking mga kaibigan at mga kapatid.*

tunba ≈ x_1 *ay kapatid ni* x_2

do tunba mi
Ikaw ay aking kapatid.

Mga Ugnayan sa mga Modal na Partikulo

Maaari nating ilagay ang isang modal na partikulo hindi lamang bago ang pangunahing konstruksyon ng ugnayan ng pangungusap kundi pati na rin sa dulo nito, na nagbibigay ng parehong resulta:

mi ca tcidu
mi tcidu ca
Ako (ngayon ay nagbabasa).

tcidu ≈ *basahin (ang isang teksto)*

Kapag gumagamit ng **nu**, lumilikha tayo ng isang relasyon na naglalarawan ng isang pangyayari. Pansinin ang pagkakaiba sa pagitan ng dalawang halimbawa na ito:

le nu tcidu ca cu nandu
Ang kasalukuyang pagbabasa ay komplikado, mahirap.

le nu tcidu cu ca nandu
Ang pagbasa ngayon ay komplikado.

Iba pang mga halimbawa:

mi klama le pa cmana pu
Pumunta ako sa bundok.
`Pupunta ako sa isang bundok (sa nakaraan).`

le nu mi klama le pa cmana pu cu pluka
Na pumunta ako sa bundok ay nakakatuwa.

Maaari rin nating ilagay ang isa o higit pang mga modal na bahagi bilang unang elemento ng isang konstruksyon ng relasyon at halimbawa gamitin ang ganitong pinahusay na relasyon sa isang anyo ng argumento:

le pu kunti tumla ca purdi
Ang dating disyerto ay ngayon ay hardin.

pu ay nauugnay sa **le kunti tumla** at **ca** ay nauugnay sa **purdi** (dahil ang **le pu kunti tumla** ay hindi maaaring magdagdag ng **ca** sa dulo).

Hindi problema ang pagkakaroon ng ilang modal na bahagi sa pagsunod:

le pu ze'u kunti tumla ca purdi
Ang dating disyerto sa matagal na panahon ay ngayon ay hardin.

le pu kunti tumla ca purdi
Ang dating disyerto ay ngayon ay hardin.

ze'u ≈ *modal na termino: sa matagal na panahon*

Ang paglalagay ng mga terminong bahagi pagkatapos ng mga pangngalan ay nag-uugnay sa kanila sa mga panlabas na relasyon:

le kunti tumla pu purdi
(le kunti tumla) pu purdi
Ang disyerto ay naging isang hardin.

le kunti tumla pu purdi
Ang disyerto ay naging isang hardin.

Mga bagong argumento mula sa mga puwang ng parehong relasyon

do plicru mi ti
Binibigyan mo ako nito.

mi se plicru ti do
Binibigyan ako nito ng iyo.

plicru ≈ *Ang x_1 ay nagbibigay sa x_2 ng isang bagay na x_3 para sa paggamit*

Maaari nating palitan ang unang dalawang puwesto sa relasyon gamit ang **se** at sa gayon ay mababago ang istraktura ng puwesto.

Ang **do plicru mi ti** ay nangangahulugang eksakto ang parehong bagay ng **mi se plicru do ti**. Ang pagkakaiba ay nasa estilo lamang.

Maaaring gusto mong baguhin ang mga bagay para sa iba't ibang diin, halimbawa, upang banggitin ang mga mas mahalagang bagay sa isang pangungusap nang mauna. Kaya ang sumusunod na mga pares ay nangangahulugang pareho:

mi prami do
Iniibig kita.

do se prami mi
Iniibig ako ng iyo.

le nu mi tadni la .lojban. cu xamgu mi
Ang aking pag-aaral ng Lojban ay mabuti para sa akin.

xamgu ≈ *... ay mabuti para sa (isang tao)*

> **mi se xamgu le nu mi tadni la .lojban.**
> *Para sa akin, mabuti ang mag-aral ng Lojban.*

Maaari ring gawin ito kapag ginagamit ang mga relasyon sa pagbuo ng mga argumento:

> **le plicru** ≈ *ang mga nagbibigay, ang mga nagbibigay, ang mga nagbibigay, ang mga nagbibigay*
> **le se plicru** ≈ *ang mga tinanggap, mga tatanggap ng mga regalo*
> **le te plicru** ≈ *ang mga bagay na ibinigay para sa paggamit, mga regalo*

te ay pinalitan ang unang at ikatlong lugar ng mga relasyon.

Tulad ng alam natin, kapag idinagdag natin ang **le** sa harap ng isang konstruksyon ng relasyon, ito ay naging isang argumento.

- **le plicru** ay nangangahulugang *mga bagay na maaaring mag-fit sa unang lugar ng **plicru***
- **le se plicru** ay nangangahulugang *mga bagay na maaaring mag-fit sa ikalawang lugar ng **plicru***
- **le te plicru** ay nangangahulugang *mga bagay na maaaring mag-fit sa ikatlong lugar ng **plicru***

Kaya sa Lojban, hindi natin kailangan ng mga hiwalay na salita para sa *nagbibigay*, *tatanggap*, at *regalo*. Ginagamit natin muli ang parehong relasyon at nag-iipon ng maraming pagsisikap dahil sa ganitong matalinong disenyo. Tunay nga, hindi natin maipaliwanag ang isang regalo nang hindi inilalagay sa isip na may nagbigay o magbibigay nito. Kapag ang mga kapaki-pakinabang na phenomena ay magkakaugnay, ipinapakita ito ng Lojban.

Pagbabago sa iba pang mga lugar sa pangunahing relasyon

Ang serye ng **se, te, ve, xe** (sa alpabetikong ayos) ay binubuo ng mga partikula na pinalitan ang mga lugar sa pangunahing relasyon:

- **se** ay pinalitan ang unang at ikalawang lugar
- **te** ay pinalitan ang unang at ikatlong lugar
- **ve** ay pinalitan ang unang at ikaapat na lugar
- **xe** ay pinalitan ang unang at ikalimang lugar.

> **mi zbasu le pa stizu le mudri**
> *Ako ay gumawa ng upuan mula sa piraso ng kahoy.*

> **zbasu** ≈ x_1 *nagtatayo, gumagawa ng* x_2 *mula sa* x_3
> **le pa stizu** ≈ *ang upuan*
> **le mudri** ≈ *ang piraso ng kahoy*

> **le mudri cu te zbasu le stizu mi**
> *Ang piraso ng kahoy ang ginagamit ko sa paggawa ng upuan.*

Ang **mi** ay ngayon ay naipwesto na sa ikatlong lugar ng relasyon at maaaring alisin kung tamad tayong tukuyin kung sino ang gumawa ng upuan o kung hindi natin alam kung sino ang gumawa nito:

> **le mudri cu te zbasu le stizu**
> *Ang piraso ng kahoy ang materyal ng upuan.*

Katulad ng ating halimbawa sa **le se plicru** (*ang tatanggap*) at **le te plicru** (*ang regalo*), maaari nating gamitin ang **te**, **ve**, **xe** upang mag-derive ng higit pang mga salita mula sa iba't ibang mga lugar ng mga salitang may relasyon:

> **klama** ≈ *Ang x_1 ay pumupunta sa x_2 mula sa x_3 sa pamamagitan ng x_4 sa pamamagitan ng x_5*

Kaya, maaari nating ma-derive na

> **le klama** ≈ *ang pumupunta / ang mga pumupunta*
> **le se klama** ≈ *ang destinasyon na lugar*
> **le te klama** ≈ *ang lugar ng pinagmulan ng paggalaw*
> **le ve klama** ≈ *ang ruta*
> **le xe klama** ≈ *ang paraan ng pagdating*

le xe klama at ang ikalimang lugar ng **klama** ay maaaring magtukoy sa anumang paraan ng paggalaw, tulad ng pagmamaneho ng kotse o paglalakad.

Ang **se** ay mas madalas na ginagamit kaysa sa iba pang mga partikulo para sa pagpapalit ng mga lugar.

Malayang pagkakasunod-sunod ng mga salita: mga tag para sa mga papel sa mga relasyon

Karaniwan, hindi natin kailangan ang lahat ng mga puwang, mga lugar ng isang relasyon, kaya maaari nating iwasan ang mga hindi kinakailangang mga ito sa pamamagitan ng pagpapalit sa mga ito ng **zo'e**. Gayunpaman, maaari nating gamitin ang *place tags* upang tuwirang tumukoy sa isang kinakailangang puwang. Ang mga place tags ay gumagana tulad ng mga modal na partikulo ngunit tumutukoy sa istraktura ng lugar ng mga relasyon:

> Ang
> **mi prami do**
> ay pareho sa
> **fa mi prami fe do**
> *Iniibig kita.*

- **fa** nagtatakda sa argumento na pumupuno sa unang puwang ng isang relasyon (x_1)
- **fe** nagtatakda sa argumento na pumupuno sa ikalawang puwang (x_2)
- **fi** nagtatakda sa argumento na pumupuno sa ikatlong puwang (x_3)
- **fo** nagtatakda sa argumento na pumupuno sa ikaapat na puwang (x_4)
- **fu** nagtatakda sa argumento na pumupuno sa ikalimang puwang (x_5)

Mga halimbawa pa:

mi klama fi le tcadu
Ako ay pumupunta mula sa lungsod.

Ipinapakita ng **fi** na ang **le tcadu** ang ikatlong puwang ng **klama** (ang pinagmulan ng paggalaw). Kung walang **fi**, ang pangungusap ay magiging **mi klama le tcadu**, na nangangahulugang *Ako ay pumupunta sa lungsod.*

mi pinxe fi le kabri
ay pareho sa
mi pinxe zo'e le kabri
Ako ay umiinom (ng kahit ano) mula sa tasa.

pinxe ≈ *Ang x_1 ay umiinom ng x_2 mula sa x_3*
le kabri ≈ *ang tasa, ang baso*

mi tugni zo'e le nu vitke le rirni
mi tugni fi le nu vitke le rirni
Sumasang-ayon ako (sa isang tao) tungkol sa pagbisita sa mga magulang.

tugni ≈ *x_1 sumasang-ayon sa isang tao x_2 tungkol sa x_3 (panukala)*
le rirni ≈ *ang magulang / ang mga magulang*

le prenu cu pinxe fi le kabri
Ang tao ay umiinom mula sa baso.

Sa mga tag ng lugar, maaari nating ilipat ang mga lugar:

fe mi fi le plise pu plicru
May nagbigay ng mansanas sa akin.

Dito,

- **le plise** = *ang mansanas*, inilagay natin ito sa ikatlong lugar ng **plicru**, kung ano ang ibinigay
- **mi** = *sa akin*, inilagay natin ito sa ikalawang lugar ng **plicru**, ang tatanggap.

Tulad ng makikita natin sa huling halimbawa, hindi natin maaaring isalamin ang pagkakasunod-sunod ng mga salita sa pagsasalin nito sa Ingles.

Ang malawak na paggamit ng mga tag ng lugar ay maaaring gawing mas mahirap ang ating pagsasalita, ngunit nagbibigay ito ng higit na kalayaan.

Hindi tulad ng serye ng **se**, ang paggamit ng mga tag ng lugar tulad ng **fa** ay hindi nagbabago ng istraktura ng lugar.

Maaari nating gamitin ang mga tag ng lugar sa loob ng mga argumento sa pamamagitan ng paglalagay sa kanila pagkatapos ng **be**:

le pa klama be fi le tcadu cu pendo mi
Ang pumupunta sa lungsod ay kaibigan ko.

Maaari rin nating ilagay lahat ng mga argumento ng isang pangunahing relasyon sa harap ng hulihang bahagi ng pangungusap (pinananatili ang kanilang relasyon sa isa't isa). Dahil sa kalayaaan na ito, maaari nating sabihin:

> **mi do prami**
> na pareho sa
> **mi do cu prami**
> na pareho sa
> **mi prami do**
> *Iniibig kita.*

> **ko kurji ko**
> ay pareho sa
> **ko ko kurji**
> *Mag-ingat ka.*

Ang sumusunod na mga pangungusap ay pareho rin sa kahulugan:

> **mi plicru do le pa plise**
> *Binibigyan kita ng mansanas.*

> **mi do cu plicru le pa plise**
> *Binibigyan kita ng mansanas.*

> **mi do le pa plise cu plicru**
> *Binibigyan kita ng mansanas.*

Prenex

Ang Prenex ay isang "prefix" ng relasyon, kung saan maaari mong ideklara ang mga baryabol na gagamitin mamaya:

> **pa da poi pendo mi zo'u da tavla da**
> *Mayroong isang tao na kaibigan ko na siya'y nagsasalita sa kanyang sarili*

zo'u ≈ *prenex separator*
da ≈ *panghalip: baryabol.*

Ang panghalip na **da** ay isinalin bilang *mayroong isang bagay/mayroong isang tao...* Kung gagamitin natin ang **da** sa ikalawang pagkakataon sa parehong relasyon, laging tumutukoy ito sa parehong bagay na tinutukoy ng unang **da**:

> **mi djica le nu su'o da poi kukte zo'u mi citka da**
> *Nais ko na mayroong kahit isang masarap na pagkain para kainin ko ito.*

su'o ≈ *bilang: kahit na 1*

Kung ang baryabol ay gagamitin sa parehong relasyon at hindi sa anumang nakasulid na relasyon, maaari mong alisin ang prenex sa kabuuan:

> **mi djica le nu su'o da poi kukte zo'u mi citka da**
> **mi djica le nu mi citka su'o da poi kukte**
> *Nais ko na mayroong kahit isang masarap na pagkain para kainin ko ito.*
> *Nais ko na mayroong bagay na kainin ko ito.*

parehong halimbawa ay nangangahulugan pareho, sa parehong mga kaso **su'o da** ay tumutukoy sa *mayroong (mayroon/walangroon) isang bagay o tao.*

Gayunpaman, ang prenex ay kapaki-pakinabang at kinakailangan kapag kailangan mong gamitin ang **da** nang malalim sa loob ng iyong relasyon, halimbawa sa nakasulid na relasyon:

> **su'o da poi kukte zo'u mi djica le nu mi citka da**
> *Mayroong kahit isang masarap na pagkain: Nais ko na kainin ko ito.*

Pansinin kung paano nagbabago ang kahulugan. Dito, hindi natin maaaring alisin ang prenex dahil magbabago ito ng kahulugan ng naunang halimbawa.

Mga karagdagang halimbawa:

> **mi tavla**
> *Nag-uusap ako.*

> **mi tavla su'o da**
> **mi tavla da**
> *Mayroong isang taong kausap ko.*

Sa pangkalahatan, ang **da** bilang isang panghalip mag-isa ay nangangahulugan ng pareho ng **su'o da** (*mayroong kahit isang...*) maliban kung ang eksplisitong bilang ay ginamit.

> **da tavla da**
> *Mayroong taong kausap ang sarili.*

> **da tavla da da**
> *Mayroong taong kausap ang sarili tungkol sa sarili.*

tavla ≈ x_1 *kausap ang isang tao* x_2 *tungkol sa paksa* x_3

> **pa da poi ckape zo'u mi djica le nu da na ku fasnu**
> *Mayroong isang mapanganib na bagay: Nais ko na hindi ito mangyari.*

da ay hindi nangangahulugan ng anumang partikular na bagay o pangyayari, na kadalasang kapaki-pakinabang:

> **xu do tavla su'o da poi na ku slabu do**
> *Nag-uusap ka ba sa isang hindi pamilyar sa iyo? (walang partikular na tao sa isip ang inilalarawan).*

> **.e'u mi joi do casnu bu'u su'o da poi drata**
> *Mag-usap tayo sa ibang lugar (walang partikular na lugar sa isip).*

Mga Argumento ng Pag-iral

> **pa da poi me le pendo be mi zo'u mi prami da**
> *Mayroong isang taong kaibigan ko, na aking minamahal sila.*

Dahil ginamit lamang ang **da** ng isang beses, maaaring tayo ay ma-tempt na alisin ang prenex. Pero paano natin haharapin ang relative clause na **poi pendo mi** (*na kaibigan ko*)?

Sa kabutihang palad, sa Lojban may shortcut:

> **pa da poi me le pendo be mi zo'u mi prami da**
> **mi prami pa le pendo be mi**
> *Mayroong isang taong kaibigan ko, na aking minamahal sila.*

pareho ang kahulugan ng dalawang pangungusap.

Ang mga argumento na nagsisimula sa mga numero tulad ng **pa le pendo** (*mayroong isang taong kaibigan ko*), **ci le prenu** (*may tatlong tao*) ay maaaring tumukoy sa mga bagong entidad tuwing sila ay ginagamit. Kaya

> **pa le pendo be mi ca tavla pa le pendo be mi**
> *May isang kaibigan ako na nagsasalita sa isang kaibigan ko.*

Ang pangungusap na ito ay hindi eksakto sa pagpapahayag kung ang iyong kaibigan ba ay nagsasalita sa kanyang sarili, o ikaw ay naglalarawan ng dalawang kaibigan mo na ang una ay nagsasalita sa ikalawang kaibigan mo.

Mas makatuwiran sabihin:

> **le pa pendo be mi ca tavla ri**
> *Ang kaibigan ko ay nagsasalita sa kanyang sarili.*

ri ≈ *pronoun: tumutukoy sa naunang argumento maliban sa **mi**, **do**.*

Dito, ang **ri** ay tumutukoy sa naunang argumento: **le pa pendo** sa kabuuan.

Pansinin ang pagkakaiba:

- **da** ibig sabihin ay *mayroong bagay/tao*, ang **da** laging tumutukoy sa parehong entidad kapag ginamit ng higit sa isang beses sa parehong relasyon.
- argumento tulad ng **pa le mlatu** (may isang bilang lamang) ay katulad ng paggamit ng **pa da poi me le mlatu** ngunit maaaring tumukoy sa mga bagong entidad tuwing ito ay ginagamit.

> **mi nitcu le nu pa da poi mikce zo'u da kurju mi**
> *Kailangan ko ng isang doktor na mag-alaga sa akin (na nagpapahiwatig ng "kahit na anong doktor ay gagawin").*

> **pa da poi mikce zo'u mi nitcu le nu da kurju mi**
> *Mayroong isang doktor na kailangan kong mag-alaga sa akin.*

Isang halimbawa pa:

> **le nu pilno pa le bangu kei na ku banzu**
> *Ang paggamit ng isang wika lamang ay hindi sapat.*

pilno ≈ *... gumagamit ng ...*
banzu ≈ *... sapat na para sa layunin ...*

> **le nu pilno le pa bangu kei na ku banzu**
> *Ang paggamit ng wika (ang isa sa usapan) ay hindi sapat.*

Ang mga argumento ng pag-iral ay natural na ginagamit sa loob ng mga inner relation at sa **tu'a**:

> **mi djica le nu mi citka pa le plise**
> *Gusto kong kumain ng isang mansanas, ilang mansanas.*

> **mi djica tu'a pa le plise**
> *Gusto ko ng tungkol sa isang mansanas, ilang mansanas (marahil, pagkain nito, marahil pagnguya, paglalaway, pagtapon sa kaibigan mo, atbp.)*

Pansinin ang pagkakaiba:

> **mi djica tu'a le pa plise**
> *Gusto ko ng tungkol sa mansanas (ang mansanas na tinutukoy).*

‘Mayroon akong braso.’ ‘Mayroon akong kapatid.’

Ang salitang Ingles na *to have* ay may ilang kahulugan. Narito ang ilan sa mga ito.

> **pa da birka mi**
> *Mayroon akong braso.*
> `Mayroong isang bagay na braso ko`

birka ≈ x_1 *ay isang braso ni* x_2

Ginagamit natin ang parehong diskarte para ipahayag ang mga relasyon sa pamilya:

> **pa da bruna mi**
> **mi se bruna pa da**
> *Mayroong isang taong kapatid ko.*
> *Mayroon akong isang kapatid.*
> `Mayroong isang taong kapatid ko`

> **re lo bruna be mi cu clani**
> *Mayroon akong dalawang kapatid, at sila ay matatangkad.*

clani ≈ x_1 *ay mahaba, matangkad*

Kaya hindi natin kailangan ang salitang *to have* upang tukuyin ang mga ganitong relasyon. Ganito rin sa iba pang miyembro ng pamilya:

> **da mamta mi**
> **mi se mamta da**
> *Mayroon akong ina.*

> **da patfu mi**
> **mi se patfu da**
> *Mayroon akong ama.*

> **da mensi mi**
> **mi se mensi da**
> *Mayroon akong kapatid na babae.*

> **da panzi mi**
> **mi se panzi da**
> *Mayroon akong anak (o mga anak).*

panzi ≈ x_1 *ay isang anak, bunga ni* x_2

Tandaan na hindi kailangang gamitin ang isang bilang sa harap ng **da** kung sapat na ang konteksto.

Ang isa pang kahulugan ng *to have* ay *to keep*:

> **mi ralte le pa gerku**
> *Mayroon akong aso.*
> `Aking inaalagaan ang aso`

> **mi ralte le pa karce**
> *Mayroon akong kotse.*

ralte ≈ x_1 *ay nag-aalaga ng* x_2 *sa kanilang pag-aari*

Kung ikaw ay may-ari, may hawak ng isang bagay ayon sa ilang batas o dokumento, dapat mong gamitin ang **ponse**:

> **mi ponse le karce**
> *Akin ang kotse.*
> *Mayroon akong kotse.*

ponse ≈ x_1 *ay may-ari ng* x_2

Saklaw

Ang pagkakasunod-sunod ng

- mga termino, simula sa mga numero,
- mga modal terms, at
- mga modal particles ng mga relasyon na mga konstrak,

ay mahalaga at dapat basahin mula kaliwa patungo sa kanan:

> **ci le pendo cu tavla re le verba**
> *May tatlong kaibigan, bawat isa'y nakikipag-usap sa dalawang bata.*

Ang kabuuang bilang ng mga bata dito ay maaaring hanggang anim.

Sa pamamagitan ng **zo'u**, maaari nating gawing mas malinaw ang ating pangungusap:

> **ci da poi me le pendo ku'o re de poi me le verba zo'u da tavla de**
> *Para sa tatlong **da** na kasama sa mga kaibigan, para sa dalawang **de** na kasama sa mga bata: nagsasalita si **da** kay **de**.*

Dito, nakikita natin na bawat kaibigan ay sinasabing nakikipag-usap sa dalawang bata, at maaaring iba-iba ang mga bata tuwing pag-uusap, na may kabuuang anim na bata.

Paano natin maipapahayag ang ibang interpretasyon, kung saan dalawang bata lamang ang kasangkot? Hindi natin maaaring basta baligtarin ang pagkakasunod ng mga variables sa prenex patungo sa:

re de poi me le verba ku'o ci da poi me le pendo zo'u da tavla de
*Para sa dalawang **de** na kasama sa mga bata, para sa tatlong **da** na kasama sa mga kaibigan, nagsasalita si **da** kay **de***

Bagaman limitado na natin ang bilang ng mga bata sa eksaktong dalawa, natatapos pa rin tayo sa hindi tiyak na bilang ng mga kaibigan, mula sa tatlo hanggang anim. Tinatawag na "scope distinction" ang pagkakaiba na ito: sa unang halimbawa, ang **ci da poi me le pendo** ay sinasabing may mas malawak na saklaw kaysa sa **re de poi me le verba**, kaya nauuna ito sa prenex. Sa ikalawang halimbawa, ang kabaligtaran ang totoo.

Upang gawing pantay ang saklaw, ginagamit natin ang espesyal na pangatnig na **ce'e** na nag-uugnay ng dalawang termino:

ci da poi me le pendo ce'e re de poi me le verba cu tavla
ci le pendo ce'e re le verba cu tavla
Tatlong kaibigan [at] dalawang bata, nag-uusap.

Ito ay pumipili ng dalawang grupo, isa para sa tatlong kaibigan at isa para sa dalawang bata, at nagsasabing bawat kaibigan ay nakikipag-usap sa bawat bata.

Mahalaga rin ang pagkakasunod-sunod ng mga modal particles na nagmumodipika sa pangunahing mga konstrak ng relasyon:

mi speni
Ako ay kasal, may asawa o asawang lalaki.

mi co'a speni
Ako ay ikakasal.

mi mo'u speni
Ako'y balo.

mo'u ≈ *term: ang pangyayari ay natapos*

Kumpara natin ito:

mi mo'u co'a speni
Ako'y bagong kasal.
`Ako'y tapos na maging isang kasal na tao.`

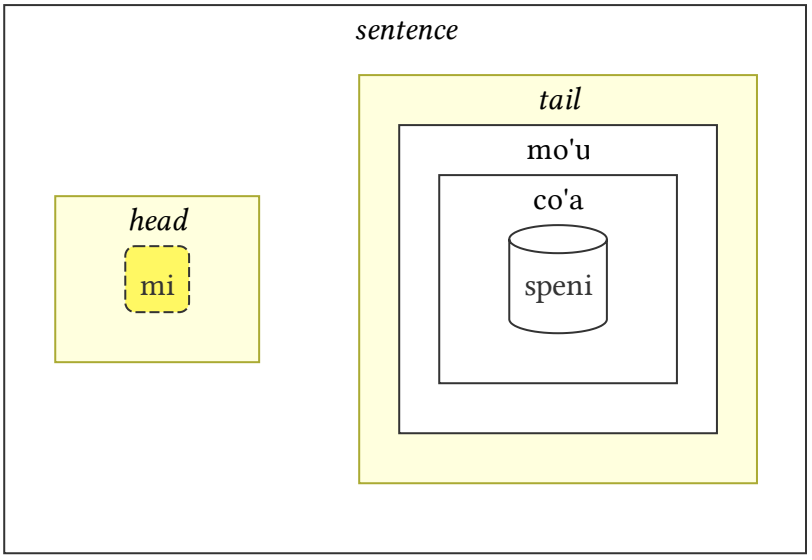
mi co'a mo'u speni
Ako'y naulila.
`Ako'y naging tapos sa pagiging kasal.`

Kapag may ilang mga modal na partikulo sa isang pangungusap, ang patakaran ay basahin natin ang mga ito mula kaliwa patungo sa kanan nang magkasama, isipin ito bilang isang tinatawag na *imahinaryong paglalakbay*. Nagsisimula tayo sa isang tinatayang punto sa oras at espasyo (ang "ngayon at dito" ng tagapagsalita kung walang argumento na nakakabit sa kanan), at pagkatapos sinusunod natin ang mga modal nang isa-isa mula kaliwa patungo sa kanan.

Tingnan natin ang **mi mo'u co'a speni**.

Ang **mo'u** ay nangangahulugang ang isang pangyayari ay tapos na. Anong pangyayari? Ang pangyayaring **co'a speni** — ang maging kasal. Kaya, ang **mi mo'u co'a speni** ay nangangahulugang *Ako'y natapos na sa proseso ng pagiging kasal*, ibig sabihin, *Ako'y bagong kasal.*

Sa ganitong mga kaso, sinasabi natin na ang **co'a speni** ay nasa "scope" ng **mo'u**.

Sa **mi co'a mo'u speni**, ang pagkakasunod-sunod ng mga pangyayari ay iba.

Una, sinasabi na nagsimula ang isang pangyayari (**co'a**), pagkatapos sinasabi na ito ay isang pangyayaring tapos na sa pagiging kasal. Kaya, ang **mi co'a mo'u speni** ay nangangahulugang *Ako'y naulila.*

Maaari nating sabihin dito na ang **mo'u speni** ay nasa "scope" ng **co'a**.

Isang halimbawa pa:

> **mi co'a ta'e citka**
> *Ako'y nagsisimula nang palaging kumain.*

> **mi ta'e co'a citka**
> *Ako'y palaging nagsisimula nang kumain.*

Mga halimbawa na may simpleng mga panahon:

> **mi pu ba klama le cmana**
> *Nangyari ito bago ako pumunta sa bundok.*
> `Ako noong nakaraan: sa hinaharap: pupunta sa bundok.`

mi ba pu klama le cmana
Mangyayari ito pagkatapos ako pumunta sa bundok.
`Ako sa hinaharap: noong nakaraan: pupunta sa bundok.`

Maaaring balewalain ang patakaran ng pagbabasa ng mga term mula kaliwa patungo sa kanan sa pamamagitan ng pag-uugnay ng mga modal na partikulo gamit ang pangatnig na **ce'e**:

mi ba ce'e pu klama le cmana
Pumunta ako at pupunta sa bundok.
`Ako sa hinaharap at noong nakaraan: pupunta sa bundok.`

mi cadzu ba le nu mi citka ce'e pu le nu mi sipna
Naglalakad ako pagkatapos kumain at bago matulog.

Mga Modal na Partikulo + «**da**» + mga argumento na nagsisimula sa mga numero

Kagaya ng sa mga modal na term, mahalaga ang posisyon ng **da**:

mi ponse da
Mayroong isang bagay na akin.

mi co'u ponse da
Nawala ko ang lahat ng aking ari-arian.

ponse ≈ x_1 *ang may-ari ng* x_2
co'u ≈ *modal term: ang pangyayari ay tumigil*

Maaaring ito ay tila isang nakakalito na halimbawa. Dito, isang tao ay nakapagsabi ng *Akin ang isang bagay.* Ngunit pagkatapos, para sa lahat ng bagay na pag-aari ng tao, natapos ang sitwasyong ito.

Isang halimbawa pa:

ro da vi cu cizra
Lahat ay kakaiba dito.
`Bawat bagay dito ay kakaiba`

vi ≈ *dito, sa maikling distansya*
cizra ≈ x_1 *ay kakaiba*

vi ku ro da cizra
Dito, lahat ay kakaiba.
`Dito: bawat bagay ay kakaiba`

Nakuha mo ba ang pagkakaiba?

1. *Lahat ay kakaiba dito* ay nangangahulugang kung mayroong bagay na hindi kakaiba sa ibang lugar, ito ay magiging kakaiba sa lugar na ito.
2. *Dito, lahat ay kakaiba* lamang ang naglalarawan sa mga bagay o pangyayari na narito (at sila ay kakaiba). Hindi natin alam ang tungkol sa iba sa ibang mga lugar.

Isang halimbawa pa na may argument term na nagsisimula sa isang numero:

pa le prenu ta'e jundi
Mayroong isang tao na palaging maingat.

— ito ay parehong tao na maingat.

ta'e ku pa le prenu cu jundi
Madalas na mayroong isang tao na maingat.

— palaging may isang taong maingat. Maaaring magbago ang mga tao, ngunit palaging may isang maingat na tao.

vi ku ro da cizra
Dito, lahat ay kakaiba.

Generic arguments. ‘Gusto ko ang mga pusa (sa pangkalahatan)’. Mga set

mi nelci le'e mlatu
Gusto ko ang mga pusa.

Nakita natin na ang **le** ay kadalasang isinalin bilang *the* sa Ingles. Gayunpaman, sa ilang mga kaso, maaaring nais nating ilarawan ang isang karaniwang bagay o pangyayari na pinakamahusay na nagpapakita ng uri ng bagay o pangyayari sa ating konteksto. Sa ganitong kaso, papalitan natin ang **le** ng **le'e**:

mi nelci le'e badna .i mi na ku nelci le'e plise
Gusto ko ang mga saging. Hindi ko gusto ang mga mansanas.

Maaaring wala akong saging o mansanas sa kamay. Binabanggit ko lamang ang mga saging at mansanas ayon sa aking pang-unawa, alaala, o depinisyon sa kanila.

Upang gumawa ng isang terminong argumento na naglalarawan ng set ng mga bagay o pangyayari (mula sa kung saan natin hinuhugot ang isang tipikal na elemento), ginagamit natin ang salitang **le'i**:

le danlu pendo pe mi cu mupli le ka ca da co'a morsi kei le'i mabru
Ang aking alagang hayop ay isang halimbawa na sa isang punto ang mga mamalya ay namamatay.

danlu ≈ x_1 *ay isang mamalya*
morsi ≈ x_1 *ay patay*
co'a morsi ≈ x_1 *ay namamatay*
ca da ≈ *sa isang punto ng panahon*
mupli ≈ x_1 *ay isang halimbawa ng* x_2 *(katangian) sa gitna ng* x_3 *(set)*

Ang mga diksiyunaryo ay nagtatakda ng mga puwang ng mga relasyon na kailangang punan ng mga set.

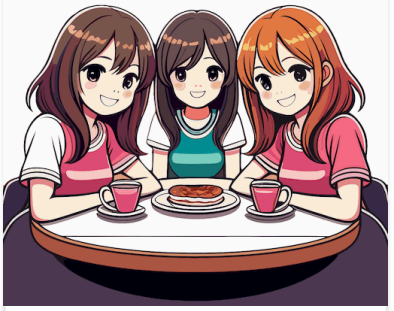
Mga Grupo

> **lei prenu pu sruri le jubme**
> *Ang mga tao ay pumalibot sa mesa.*
> `Ang grupo ng mga tao ay pumalibot sa mesa.`

Ginagamit natin ang **lei** sa halip ng **le** upang ipakita na ang grupo ng mga bagay ay may kinalaman sa aksyon, ngunit hindi kinakailangan na bawat isa sa mga bagay na iyon nang hiwalay. Ihalintulad:

> **le prenu pu smaji**
> *Ang mga tao ay tahimik.*

> **lei prenu pu smaji**
> *Ang karamihan ay tahimik.*

lei prenu cu sruri le jubme
Ang mga tao ay pumalibot sa mesa.

le prenu ≈ *ang tao, ang mga tao*
lei prenu ≈ *ang karamihan, ang grupo ng mga tao*
smaji ≈ x_1 *ay tahimik*

> **le since cu sruri le garna**
> *Ang mga ahas ay pumalibot sa patpat.*
> *Bawat ahas ay pumalibot sa patpat.*

— dito, bawat ahas ay malamang na pumalibot sa patpat sa pamamagitan ng pag-ikot dito.

> **lei since cu sruri le garna**
> *Ang mga ahas ay pumalibot sa patpat.*
> *Ang mga ahas bilang isang grupo ay pumalibot sa patpat.*

— dito, hindi natin iniisip ang bawat ahas, ngunit sinasabi natin na ang mga ahas bilang isang grupo ay kolektibong pumalibot sa patpat.

lei re djine cu sinxa la .lojban.
Ang dalawang singsing ay isang simbolo ng Lojban.

na ku re le djine cu sinxa la lojban
Hindi totoo na bawat isa sa dalawang singsing ay isang simbolo ng Lojban.

le pa since cu sruri le prenu
Ang ahas ay pumalibot sa tao.

djine ≈ x_1 *ay isang singsing*

Tunay nga, ang dalawang singsing lamang ang bumubuo ng isang simbolo.

Isipin ang isang pangungusap:

Ang mga mansanas ay mabigat.

Ibig sabihin ba nito na mabigat ang bawat mansanas, o ibig sabihin ba nito na sila ay mabigat kapag pinagsama-sama?

Sa Lojban, madali nating maipagkaiba ang dalawang kaso na ito:

le ci plise cu tilju
Bawat isa sa tatlong mansanas ay mabigat.

le plise cu tilju
Bawat isa sa mga mansanas ay mabigat.

lei ci plise cu tilju
Ang tatlong mansanas ay mabigat sa kabuuan.
(kaya baka bawat mansanas ay maaaring magaan, ngunit kapag pinagsama-sama ay mabigat)

tilju ≈ x_1 *ay mabigat*

Tulad ng makikita mo, may mahalagang pagkakaiba sa paglalarawan ng isang bagay sa loob ng isang pangkat at sa paglalarawan ng pangkat mismo.

Mga Numero sa mga Lugar

le ci plise cu grake li pa no no
Bawat isa sa tatlong mansanas ay nagtutimbang ng 100 gramo.

> **lei ci plise cu grake li pa no no**
> *Ang tatlong mansanas ay nagtutimbang ng 100 gramo sa kabuuan.*
> (kaya bawat mansanas ay nagtutimbang ng ≈ 33 gramo sa average)

grake ≈ x_1 *ay nagtutimbang ng* x_2 *(bilang) na gramo*

Kapag ang isang lugar ng isang relasyon ay nangangailangan ng isang numero tulad ng nabanggit sa diksyunaryo, upang gamitin ang numero na iyon, inuuna natin ito ng salitang **li**.

li ay isang unlaping nagpapahiwatig na may darating na numero, timestamp, o ilang ekspresyon sa matematika.

> **li mu no**
> *Numero 50.*

Ang simpleng **mu no** na hindi inuuna ng **li** ay ginagamit upang tukuyin ang 50 na mga bagay o pangyayari.

Aralin 3. Paghahalaw. Mga Tanong. Interjections

«**sei**»: mga komento sa teksto

Ang partikulong **sei** ay nagbibigay-daan sa paglalagay ng komento tungkol sa ating pananaw hinggil sa sinasabi sa isang relasyon:

> **do jinga sei mi gleki**
> *Ikaw ang nanalo! (Masaya ako tungkol dito!)*

Gayunpaman:

> **do jinga sei la .ian. cu gleki**
> *Ikaw ang nanalo! (At si Yan ay masaya tungkol dito!)*

Katulad ng mga argumento na nabuo gamit ang **le**, ang relasyon na nabuo gamit ang **sei** ay dapat magtapos sa isang konstruksyon ng relasyon.

> **la .alis. cu prami sei la .bob. cu gleki la .kevin.**

Idagdag natin ang mga bracket para gawing mas madaling basahin.

> **la .alis. cu prami (sei la .bob. cu gleki) la .kevin.**
> *Si Alice ay nagmamahal (Si Bob ay masaya) si Kevin.*
> *Si Alice ay nagmamahal kay Kevin (Si Bob ay masaya).*

Maaari nating dagdagan ng higit pang mga argumento ang relasyon gamit ang **be** at **bei** tulad ng ginagawa natin sa loob ng mga term ng argumento:

> **do jinga sei mi zausku be fo la fircku**
> *Ikaw ang nanalo! (Ipapaskil ko ang pagbati sa Facebook)*

la fircku ≈ *Facebook*
zausku ≈ x_1 *nagpupuri kay* x_2 *para sa tagapakinig* x_3 *sa pamamagitan ng paraan* x_4

Mga Tanda ng Paghahalaw

Sa pag-quote ng teksto, inilalagay natin ang particle ng pag-quote na **lu** bago ang quote at inilalagay ang **li'u** pagkatapos nito. Ang resulta ay isang argumento na kumakatawan sa na-quote na teksto:

> **mi cusku lu mi prami do li'u**
> *Sinabi ko "Mahal kita."*

cusku ≈ x_1 *nagpapahayag/nagsasabi ng* x_2 *(quote) sa tagapakinig* x_3

Isang magandang feature ng Lojban ay ang **lu** — «quote» at **li'u** — «unquote» marks ay madaling bigkasin. Ito ay napakadali gamitin dahil, sa pagsasalita ng Lojban, hindi mo kailangang baguhin ang intonasyon upang ipakita kung saan nagsisimula at nagtatapos ang na-quote na teksto.

Gayunpaman, sa nakasulat na teksto na nag-quote ng isang usapan, madalas na binibigyang-diin ng may-akda ang pansin ng mambabasa sa nilalaman ng mga quotes. Sa ganitong mga kaso, mas pinipili ang **sei**.

Maaari rin nating i-nest ang mga quotes, halimbawa:

> **la .ian. pu cusku lu la .djein. pu cusku lu coi li'u mi li'u**
> *Si Yan ay nagsabi, "Si Jane ay nagsabi, 'Hello' sa akin."*

na katulad ng

> **la .ian. pu cusku lu la .djein. pu rinsa mi li'u**
> *Si Yan ay nagsabi, "Si Jane ay bumati sa akin."*

rinsa ≈ x_1 *bumabati sa sinuman* x_2

Tandaan na sa Lojban, hinati natin ang mga bagay at ang kanilang mga pangalan:

> **lu le munje li'u cu cmalu**
> *"Ang sansinukob" ay maliit.*

> **le munje na ku cmalu**
> *Ang sansinukob ay hindi maliit.*

le prenu cu rinsa mi
Ang tao ay bumabati sa akin.

le munje ≈ *ang sansinukob, mundo*

Dito, ang teksto na *"ang sansinukob"* ay maliit, samantalang ang sansinukob ay hindi.

Ang mga interjection at vocatives ay gumagana tulad ng mga konstruksyon ng **sei**:

> **je'u mi jinga sei ra cusku**
> *Talaga, "Ako ang nanalo," sabi niya.*

je'u ≈ *interjection: talaga*

Kung mapapansin mo, hindi bahagi ng kanyang mga salita ang **je'u**. Ito ay kumakatawan sa iyong pananaw sa relasyon. Kung nais mong i-quote ang "**je'u mi jinga**", gamitin ang mga guhit na tulad nito:

> **lu je'u mi jinga li'u se cusku ra**
> *"Talaga, ako ang nanalo," sabi niya.*

Napapansin mo ba ang pagkakaiba ng dalawang halimbawa?

Narito ang ilang karaniwang mga salitang may kaugnayan sa pakikipag-usap:

> **ra pu retsku lu do klama ma li'u**
> *Siya ay nagtanong, "Saan ka pupunta?"*

> **mi pu spusku lu mi klama le zdani li'u**
> *Sumagot ako, "Ako ay uuwi."*

> **mi pu spuda le se retsku be ra le ka spusku lu mi klama le zdani li'u**
> *Sumagot ako sa kanyang tanong sa pamamagitan ng pagsasabi, "Ako ay uuwi."*

spuda ≈ x_1 *sumasagot kay* x_2 *sa pamamagitan ng paggawa ng* x_3 *(katangian ni* x_1*)*

Ang natitirang tatlong salitang may kaugnayan sa relasyon ay may parehong istraktura ng lugar:

cusku ≈ x_1 *nagpapahayag/nagsasabi ng* x_2 *(quote) sa tagapakinig na* x_3
retsku ≈ x_1 *nagtatanong kay* x_2 *(quote) sa tagapakinig na* x_3
spusku ≈ x_1 *sumasagot/nagsasabi ng sagot* x_2 *(quote) sa tagapakinig na* x_3

«**zo**» — pagsipi ng isang salita

Ang **zo** ay isang marker ng pagsipi, katulad ng **lu**. Gayunpaman, ang **zo** ay nagsisipi lamang ng isang salita kaagad pagkatapos nito. Ibig sabihin nito, hindi na kailangan ng salitang unquote tulad ng **li'u**; alam na natin kung saan nagtatapos ang pagsipi. Sa pamamagitan nito, nakakatipid tayo ng dalawang pantig at ginagawang mas maikli ang ating pagsasalita.

> **zo .robin. cmene mi**
> *"Robin" ang aking pangalan.*
> *Ako si Robin.*

cmene ≈ *ang pangalan ni* x_1 *(quote) ay pangalan ng* x_2 *...*

Upang ipakilala ang iyong sarili sa Lojban gamit ang iyong Lojbanized na pangalan, sundan ang halimbawa sa itaas. Kung ang iyong pangalan ay binubuo ng higit sa isang salita, gamitin ang **lu ... li'u**:

> **lu .robin.djonsyn. li'u cmene mi**
> *Robin Johnson ang aking pangalan.*

Isang paraan ay gamitin **ako**:

> **mi me la .robin.djonsyn.**
> *Ako si Robin Johnson.*

Pansinin ang pagkakaiba: Ang *"Robin"* na may tuldok ay isang binanggit na pangalan, samantalang si Robin ay isang tao.

Upang ipakita ito nang mas maayos, narito ang isang kakaibang bersyon:

> **zo .robin. cmene la .robin.**
> *"Si Robin" ang pangalan ni Robin.*
> *"Si Robin" ay isang pangalan ni Robin.*

Ang unang lugar ng **cmene** ay isang quote, isang teksto. Kaya't ginagamit natin ang **lu ... li'u** o **zo** upang lumikha ng quote at punuin ang unang lugar ng **cmene** dito, sa halip ng **la** (prefix para sa mga pangalan).

Mga Pandiwa ng Pagsasalita

Narito ang ilang relasyon na naglalarawan ng pagsasalita:

> **mi pu skicu le purdi le pendo be mi lo ka bredi**
> *Ipinahayag ko sa aking kaibigan ang tungkol sa aking hardin na handa na.*

skicu ≈ x_1 *nagkukwento tungkol sa* x_1 *(bagay/kaganapan/katayuan) sa* x_3 *na may paglalarawan na* x_4 *(katangian)*
bredi ≈ *... ay handa na ...*

> **mi pu cusku lu le purdi cu bredi li'u le pendo be mi lo ka cladu bacru**
> *Sinabi ko sa aking kaibigan, "Ang hardin ay handa na," sa pamamagitan ng malakas na pagsasalita.*

cusku ≈ x_1 *nagsasabi ng* x_2 *(teksto) para sa tagapakinig* x_3 *sa pamamagitan ng midyum na* x_4
cladu ≈ *... ay malakas*

> **mi pu tavla le pendo be mi le nu le purdi cu bredi kei le lojbo**
> *Nag-usap ako sa aking kaibigan sa Lojban tungkol sa pagiging handa ng hardin.*

tavla ≈ x_1 *nag-uusap kay* x_2 *tungkol sa paksa* x_3 *sa wika na* x_4

Sa maikli:

- Ang **skicu** ay nangangahulugang *magkuwento, maglarawan ng may paglalarawan,*
- Ang **cusku** ay nangangahulugang *magsabi ng isang teksto,*
- Ang **tavla** ay nangangahulugang *mag-usap sa isang wika.*

Mga Tanong sa Nilalaman

May ilang *wh-* salitang tanong sa Ingles — *sino, ano* atbp. Sa Lojban, para sa parehong mga ito, ginagamit natin ang isang salita: **ma**. Ang salitang ito ay isang argumento (tulad ng **mi**, **le prenu** atbp.) at ito ay parang isang mungkahi upang punan ang nawawalang lugar. Halimbawa:

> **— do klama ma**
> **— la .london.**
> — *Saan ka pupunta?*
> — *London.*

> **— ma klama la .london.**
> **— la .kevin.**
> — *Sino ang pupunta sa London?*
> — *Kevin.*

> **— mi plicru do ma**
> **— le plise**
> — *Ano ang ibinibigay ko sa iyo?* (malamang na ibig sabihin *Ano nga ba ang dapat kong ibigay sa iyo?*)
> — *Ang mansanas.*

Upang isalin ang *aling/ano*, ginagamit din natin ang **ma**:

> **— saan bansa ka naninirahan?**
> **— USA**
> — *Saang bansa ka naninirahan?*
> — *USA*
> — `Anong bansa at sinanahan mo`
> — `USA`

xabju ≈ *... (sinuman) ay naninirahan sa ... (isang lugar)*
se xabju ≈ *... (isang lugar) ay sinanahan ng ... (sinuman)*

mo ay katulad ng **ma**, ngunit ito ay isang salitang kaugnayan.

mo ay nagmumungkahi na punan ang isang kaugnayan sa halip na isang argumento. Parang pagtatanong ng *Ano ang ginagawa ni X?* o *Ano si X?* sa Ingles (Hindi ipinipilit ng Lojban na magkaiba ang pagitan ng pagiging at paggawa).

Maaaring tingnan natin ang **mo** bilang pagtatanong sa isang tao na maglarawan ng relasyon sa pagitan ng mga argumento sa tanong.

> **— paano ka**
> — *Kamusta? Ano'ng balita?*
> — `Ano ka, ano ang ginagawa mo?`

Ito ang pinakakaraniwang paraan ng pagtatanong ng *Kamusta?* o *Kamusta ka?* sa Lojban. Ilan sa mga posibleng sagot:

> **— ako ay masaya**
> *— Masaya ako.*

masaya ≈ x_1 *ay masaya*

> **— ako ay malusog**
> *— Malusog ako.*

> **ako ay pagod**
> *Pagod ako.*

> **ako ay nagtatrabaho**
> *Nagtatrabaho ako.*

Isang paraan pa ng pagtatanong ng *Kamusta?*:

> **— paano ka nararamdaman**
> *— Anong nararamdaman mo (emotional)?*

nararamdaman ≈ x_1 *ay nararamdaman ang* x_2 *(katangian ng* x_1*)*

Iba pang halimbawa:

> **ano ito**
> *Ano ito?*

> **sino si Mei Li**
> *Sino si Mei Li? / Ano si Mei Li? / Ano ang ginagawa ni Mei Li?*

Mga posibleng sagot depende sa konteksto:

- **babae**: *Siya ay isang babae.*
- **Tsino**: *Siya ay Tsino.*
- **pulis**: *Siya ay isang pulis.*
- **mang-aawit**: *Siya ay isang mang-aawit* o *Siya ay kumakanta.*

> **ano ka kay Kevin**
> *Ano ka kay Kevin?*
> `Ano ka (ano ang ginagawa mo) kay Kevin.`

Ang sagot ay depende sa konteksto. Mga posibleng sagot sa tanong na ito ay:

- **gusto ko siya**: *Gusto ko siya.*

- **kaibigan**: *Ako ay kaibigan niya*
- **mahal**: *Iniidolo/Iniirog ko siya.*
- **kinaiinisan**: *Kinaiinisan ko siya.*
- **galit**: *Galit ako sa kanya.*
- **halik**: *Hinahalikan ko siya.*

Muling tandaan na hindi mahalaga ang oras dito: tulad ng **halik** na maaaring mangahulugan ng *halik*, *hinalikan*, *hahalikan* at iba pa, hindi nagtatanong ang **mo** ng tanong tungkol sa anumang partikular na oras.

Kung nais nating magkaiba sa pagitan ng *gumawa* at *maging isang tao o bagay* ginagamit natin ang karagdagang relasyon:

la meilis cu zukte ma
`Ano ang ginagawa ni Mei Li?`
What does Mei Li do?

le ka lumci
paglilinis.

la meilis cu zukte le ka lumci
Si Mei Li ay naglilinis.

zukte ≈ x_1 *ay gumagawa ng* x_2 *(katangian ni* x_1*)*
lumci ≈ *... naglilinis o naghuhugas ... (ng isang bagay)*

do du ma
`Sino ka?`

mi du le ctuca
Ako ang guro.

Ang paggamit ng mga modal na salita kasama ang **ma** ay maaaring magbigay sa atin ng iba pang mga kapaki-pakinabang na tanong:

ra lumci le zdani
Siya ay naglilinis ng tahanan.

salita	kahulugan	[literal]
ca ma	Kailan?	sa anong oras
bu'u ma	Saan?	saan
ma prenu gi'e ...	Sino?	sino ang isang tao at ...
ma dacti gi'e	Ano? (tungkol sa mga bagay)	ano ang isang bagay at ...
ri'a ma	Bakit?	dahil sa anong dahilan
pe ma	Kanino? Alin? Tungkol saan?	tungkol sa anong o kaninong
le mlatu poi mo	Aling pusa? Anong uri ng pusa?	

pe ma ay iniuugnay lamang sa mga argumento:

> **le penbi pe ma cu zvati le jubme**
> *Kaninong pluma ang nasa mesa?*

Mga tanong sa bilang

> **le xo prenu cu klama ti**
> *Ilang tao ang darating dito?*

> **mu**
> *Lima.*

Ang salitang **xo** ay nangangahulugang *Ilang?* at kaya't nagtatanong para sa isang bilang. Ang buong sagot ay:

> **le mu prenu cu klama ti**
> *Ang 5 na tao ay darating sa lugar na ito.*

Inaasahan na ilagay ng taong tinatanong ang angkop na halaga sa halip ng **xo**.

Narito ang ilang halimbawa:

> **le xo botpi cu kunti**
> *Ilang bote ang walang laman?*

> **do ralte le xo gerku**
> *Ilang aso ang iyong inaalagaan?*

Mga Pandiwa ng Katotohanan

Isaalang-alang ang halimbawa:

> **mi djuno le du'u do stati**
> *Ako ay alam na matalino ka.*

djuno ≈ x_1 *alam ang* x_2 *(proposisyon) tungkol kay* x_3

> **nai jimpe le du'u do pu citka**
> *Naiintindihan ko na ikaw ay kumakain.*

jimpe ≈ x_1 *understands* x_2 *(proposition) about* x_3

Sa mga lugar na naglalarawan ng mga katotohanan, ang partikulong **du'u** ang ginagamit (sa halip ng **nu**).

djuno (*to know*) at **jimpe** (*to understand*) ang naglalarawan ng mga katotohanan. Hindi makatwiran sabihin, *Naiintindihan ko na ikaw ay kumakain, pero sa katunayan, hindi ka pala kumakain.*

Tandaan na ang relasyon na nagsimula sa **du'u** ay hindi kinakailangang totoo:

> **le du'u do mlatu cu jitfa**
> *Ang pagiging pusa mo ay hindi totoo.*

jitfa ≈ x_1 *(proposition) ay hindi totoo*

mi na jimpe
Hindi ko naiintindihan.

Kailan dapat gamitin ang **du'u** at kailan dapat gamitin ang **nu**? Maaari mong tingnan ang diksiyonaryo:

- Ang label *(du'u)* o *(proposition)* ay nagtatakda ng mga lugar kung saan inirerekomenda ang **du'u**.
- Ang label *(nu)* o *(event)* ay nagtatakda ng mga lugar kung saan inirerekomenda ang **nu**.

Kung sa pagkakamali ay ginamit mo ang **nu** sa halip ng **du'u**, mauunawaan ka pa rin. Gayunpaman, karaniwang naiiba ang mga bihasang tagapagsalita ng Lojban sa pagitan ng mga partikulong ito.

Hindi Direktang mga Tanong

> **mi djuno le du'u ma kau tadni la .lojban.**
> *Alam ko kung sino ang nag-aaral ng Lojban.*

Ito ay tinatawag na hindi direktang tanong. Ang salitang *sino* dito ay hindi isang hiling para sa impormasyon, at walang tandang tanong. Ang sagot ay inaasahan, at sa katunayan, alam mo mismo ang sagot sa tanong *Sino ang nag-aaral ng Lojban?*

kau ay isang intereksyon na inilalagay natin pagkatapos ng isang salitang tanong upang ipahiwatig na ito ay isang hindi direktang tanong.

Kung itatanong ko sa iyo ang tanong na **ma tadni la .lojban.**, alam mo kung anong halaga ang ilalagay mo sa puwang ng **ma**: **la .kevin.** Kaya maaari mong sabihin lamang

> **ma tadni la .lojban.**
> *Sino ang nag-aaral ng Lojban?*

> **mi djuno le du'u ma kau tadni la .lojban.**
> *Alam ko kung sino ang nag-aaral ng Lojban. Alam ko ang pagkakakilanlan ng taong nag-aaral ng Lojban.*

> **mi djica le nu ma tadni la .lojban.**
> *Sino ang nais kong mag-aral ng Lojban?*
> `Gusto ko na mag-aral ng Lojban?`

Hindi ito maaaring maging isang hindi direktang tanong: ito ay humihingi ng sagot (kahit na ginagawa mo ito nang retorikal).

> **alam ko kung ilan ang mga taong nag-aaral ng Lojban.**

Indirect quotations (reported speech): '*Sinabi ko na pupunta ako.*'

Ang relasyon tulad ng *Alice said, "Michelle said, 'Hello' to me"* ay maaari ring maipahayag sa isang mas mabisa paraan:

> **si Alice ay nagsabi ng isang bagay tungkol sa pagbati ni Michelle sa kanya dati.**
> *Alice said something about the event of Michelle greeting her.*

Maari mo ring gawin itong mas maikli:

> **si Alice ay nagsabi na binati siya ni Michelle dati.**
> *Alice said that Michelle had greeted her.*

Ang kombinasyon ng **se du'u** ay nagbibigay daan sa pagsasabi ng indirect speech.

Narito ang ilang mga halimbawa ng mga relasyon na kapaki-pakinabang para sa reported speech:

siya ay nagtanong kung saan ako pupunta.
She asked where I was going.

sumagot ako na uuwi ako.
I replied that I was going home.

sumagot ako sa tanong niya sa pamamagitan ng pagsasabi na uuwi ako.
I replied to her question by saying in reply that I was going home.

Mga tanong sa reported speech:

sinabi ko kung sino ang nag-aaral ng Lojban?
Who did I say is studying Lojban?

Kaya, may ilang mga salita ang Lojban para sa *that ...*, depende sa kung ano ang uri ng bagay na tinutukoy.

- 🌼 Kung ang *that* ay naglalarawan ng nakikita, naririnig, o ng mga pangyayari, gamitin ang **nu**.
- 🌼 Kung ang *that* ay naglalarawan ng iyong iniisip, isang katotohanan, o impormasyon, gamitin ang **du'u**.
- 🌼 Kung ang *that* ay naglalarawan ng iyong sinasabi, gamitin ang **se du'u**.
  - ⚙️ Ngunit kung kailangan mo ng literal na quote, gamitin ang **lu ... li'u**.

Emotional interjections: ‘*Yay!*’ = «**ui**», ‘*Aye!*’ = «**ie**», ‘*Phew!*’ = «**.o'u**»

Alam natin ang mga interjection na **ui** (*Yay!*), **.a'o** (*I hope*).

nanalo ka!
You won! (I'm happy about that!)

ui ≈ *interjection: Yay!, interjection of happiness*

Ang mga interjection ay gumagana tulad ng **sei** sa kanilang mga relasyon. Ang **ui** ay nangangahulugan ng pareho sa **sei mi gleki** kaya maaari rin nating sabihin **nanalo ka sei mi gleki** na may parehong kahulugan (bagaman medyo mas mahaba ito).

Mayroong mga interjection na nagpapahayag ng iba't ibang emosyonal na kalagayan. Sila ay katulad ng mga smiley tulad ng ;-) o :-(ngunit sa Lojban, maaari tayong maging mas tiyak tungkol sa ating mga damdamin habang nananatiling maikli sa ating pagsasalita.

ie tu mlatu
Agreed, iyan ay isang pusa.

ui mi jinga
Yay! I won!

ie nai .i tu na ku mlatu
Hindi, hindi ako sumasang-ayon. Iyon ay hindi isang pusa.

ie ≈ *interjection: Oo! Oo nga! (agreement)*
ie nai ≈ *interjection: hindi pagsang-ayon*

.ai mi vitke do
Ako ay pupunta sa iyo.

.ai ≈ *interjection: Ako ay pupunta ... (layunin)*

.au do kanro
Sana ay maging malusog ka.

.au ≈ *interjection ng pagnanais*

.a'o do clira klama
Umaasa ako na darating ka nang maaga.

.a'o ≈ *interjection: Umaasa ako*
clira ≈ *mangyari nang maaga*

mi clira klama
Ako ay dumating nang maaga.

.ei mi ciska le xatra le pelji le penbi
Dapat kong isulat ang sulat sa papel gamit ang pluma.

.ei ≈ *Dapat kong ... (obligasyon)*
ciska ≈ *sumusulat ng x_2 sa gitna ng x_4*

.ei mi ciska le xatra ti voi pelji ku'o le penbi
Dapat kong isulat ang sulat sa papel na ito gamit ang pluma.

.i'e do pu gunka le vajni
Napakabuti! Ginawa mo ang mahalagang trabaho.

.i'e ≈ *interjection: Maganda! (aprubasyon)*

.o'u tu mlatu
Ay, iyan ay isang pusa lamang.

.o'u ≈ *interjection: Whew! (pahinga)*

Sa kasong ito, marahil iniisip mo na ito ay isang mapanganib na bagay, ngunit pusa lang pala, kaya sinasabi mo ang **.o'u**.

.u'i ti zmitci
Ha-ha, ito ay isang robot.

.u'i ≈ *interjection: Ha-ha! (aliw)*
zmitci ≈ *... ay isang awtomatikong kasangkapan*

Maaari kang magdagdag o magtanggal ng mga interjection sa isang pangungusap nang walang panganib na masira ito.

Anumang salita na nagsisimula sa isang tunay na patinig (maliban sa **u** at **i** bago sa mga patinig) ay may tuldok sa pagsusulat sa Lojban at may tigil sa pagsasalita. Kaya, ang tamang pagbaybay ay **.a'o** at iba pa. Karaniwan na hindi isinasama ang mga tuldok sa pagsusulat. Gayunpaman, habang nagsasalita, dapat mong ipakita itong tuldok sa pamamagitan ng paggawa ng maikling tigil bago sabihin ang ganitong salita upang maiwasan ang pagkasama ng dalawang magkasunod na salita sa isa.

Tulad ng sa **xu** o **sei**-relations, maaari nating idagdag ang mga interjection pagkatapos ng anumang argumento o relation construct, na nagpapahayag ng ating pananaw sa bahagi ng pangungusap na iyon.

Pag-udyok na Interjections

Isang espesyal na grupo ng "imperatibo/hortatibong" interjections ang ginagamit para sa mga pagsusulsol, utos, at hiling. Nakita na natin ang **.e'o**:

.e'o mi ciksi da poi mi cusku djica
Mangyaring hayaan mo akong ipaliwanag kung ano ang gusto kong sabihin.

.e'o ≈ *interjection: Mangyaring ... (hiling)*

— au mi klama le nenri
— .e'a
— Gusto kong pumasok.
— Mangyaring pumasok ka.

.e'a ≈ *interjection: Pinapayagan ko, maaari kang ... (pahintulot)*
le nenri ≈ *ang loob, kung ano ang nasa loob*

.e'ei do zukte
Halika, gawin mo iyan!

.e'ei ≈ *interjection: Halika! (pampatibay-loob, pagsusulsol, pang-aakit). Hindi opisyal na salita*

.e'i do zutse doi le verba
Umupo ka, bata!

.e'i ≈ *interjection: Gawin mo iyon! (utos)*

> **.e'u do pinxe le jisra**
> *Inirerekomenda ko na uminom ka ng juice. Mas mabuti kung iinumin mo ang juice.*

.e'u ≈ *interjection: Tayo ay ... (rekomendasyon)*

«**ko**» para sa mas mabilis na pag-udyok

> **do bajra**
> *Tumatakbo ka.*

> **bajra**
> *Mayroong tumatakbo.*

Sa Ingles, ang pandiwa mismo ay isang utos:

> *Tumakbo!*

Sa Lojban, ang **bajra** bilang isang pangungusap ay nangangahulugang *Mayroong tumatakbo* (o *nagtatakbo* / *nagtatakbo*, depende sa konteksto). Ang **bajra** ay maaari ring mangahulugang isang utos, *Tumakbo!*, ngunit minsan ang konteksto ay hindi sapat upang malaman kung ito ay isang pagsusulsol na tumakbo o simpleng pahayag na mayroong tumatakbo o nagtatatakbo.

Ang panghalip **ko** ay ginagamit sa halip ng **do** upang magbigay ng mga hiling, mungkahi, o utos:

> **ko bajra**
> *Tumakbo! Gawin mo! Gawin mo ito para tumakbo ka!*

Ang **ko** ay isang mas malabo at alternatibong **do .e'o**, **do .e'u**, **do .e'i**.

Maayos na sabihin ang isang mas eksaktong bagay, tulad ng:

> **do .e'o bajra**
> *Ikaw, mangyaring tumakbo!*

na naglalagay ng diin sa ating kagalang-galang na pag-uukol sa **do** (*ikaw*).

Sa pamamagitan ng paglipat ng **ko** sa isang relasyon, ang utos/hiling ay inililipat sa bahaging iyon. Halimbawa:

> **nelci ko**
> *Gawin mo ito para ikaw ay magustuhan ng isang tao!*

nelci ≈ *... nagugustuhan ... (isang bagay o isang tao)*

Tulad ng makikita mo, kailangan nating baguhin ang estruktura ng relasyon na ito sa Ingles, na tila kakaiba pa rin. Gayunpaman, maaari mong gamitin ito sa Lojban sa kahulugan ng *Subukan gumawa ng magandang impresyon.*

Tandaan na **prami** ay katumbas ng Ingles na *to love*, habang ang **nelci** ay katumbas ng Ingles na *to like.*

Maaari tayong magkaroon ng ilang **ko** sa isang pangungusap:

> **ko kurji ko**
> *Mag-ingat ka.*

kurji ≈ *... nag-aalaga ng ... (isang tao o bagay)*

Diskursibong interjections

> **au mi citka le salta .e ji'a le grute**
> *Gusto kong kumain ng salad at ng prutas din.*

ji'a ≈ *karagdagang, din, nangangahulugan na may iba pang mga pareho (ikaw sa kasong ito) o gumagawa ng pareho*
salta ≈ *... ay isang salad*
grute ≈ *... ay isang prutas*

> **mi si'a nelci do**
> `Ako rin ay nagugustuhan kita`

> **— mi nelci le'e mlatu**
> **— mi si'a nelci le'e mlatu**
> *— Gusto ko ang mga pusa.*
> *— Gusto ko rin ang mga pusa (Ako rin).*

si'a ≈ *katulad, rin, nagpapahiwatig na ang isang bagay ay katulad habang iba naman sa ibang aspeto na hindi nabanggit*

Estruktura ng mga interjections: «**nai**», «**sai**», «**pei**», «**dai**»

Maaaring binubuo ng mga interjection ang

1. ang ugat, tulad ng **ui** (*Yay!*)
2. pagkatapos nito ay mga hulapi tulad ng **pei**, **dai**, **zo'o**:

   > **ui zo'o** *Yay! (biro lang, hindi talaga ako masaya)*

3. maaaring baguhin ang parehong ugat at bawat hulapi ng mga salitang pang-iskala tulad ng **nai**:

> **ui nai** *Ay!*

> **ui nai zo'o** *Ay! (biro lang, hindi ako seryoso sa nararamdaman na ito)*

> **ui nai zo'o nai** *Ay, hindi ako nagbibiro, hindi ako masaya sa nararamdaman ko*

Mga halimbawa kung paano gumagana ang mga salitang pang-iskala.

- **ju'o** = *interjection: Sigurado ako (katiyakan)*
- **ju'o cu'i** = *interjection: Baka, marahil (kawalan ng katiyakan)*
- **ju'o nai** = *interjection: Wala akong ideya!*

Karaniwang halimbawa ng mga interjection:

- isang interjection na binubuo ng isang hubad na ugat:

> **ju'o le bruna co'i klama**
> *Sigurado ako, dumating na ang kapatid.*

- ang salitang pang-iskala na **cu'i** ay nagpapalit sa isang hubad na ugat interjection patungo sa gitna ng pananaw:

> **ju'o cu'i le bruna co'i klama**
> *Baka dumating na ang kapatid, hindi ako sigurado.*

- ang salitang pang-iskala na **nai** ay nagpapalit sa interjection patungo sa magkasalungat na pananaw:

> **ju'o nai le bruna co'i klama**
> *Baka dumating na ang kapatid, baka hindi, wala akong ideya*

Katulad din, **ui** ay *Whee! Yay!*, habang ang **ui nai** ay nangangahulugang *Alas!*

Ang eksaktong kahulugan ng mga interjection na may kahulugan sa kanilang mga scalar particle na **cu'i** at **nai** ay makikita sa diksyunaryo.

- ang scalar particle na **sai** ay tumutukoy sa malakas na dami ng interjection:

> **.u'i sai**
> *Ha-ha-ha!*

Maaari ring baguhin ang mga vocative gamit ang mga scalar particle:

> **ki'e sai do**
> *Maraming salamat!*

Ang mga suffix ay idinadagdag pagkatapos ng ugat ng interjection (kasama ang kanilang mga scalar particle kung ginamit natin ang mga ito):

ang interjection suffix na **pei** ay nagpapabago ng interjection patungo sa isang tanong.

> **— .au pei do .e mi klama le zarci**
> **— .au cu'i**
> *— Gusto mo bang pumunta tayo sa tindahan?*
> *— Meh, wala akong paki.*

> **— ie pei tu melbi**
> **— ie**
> *— Maganda ba 'yun?*
> *— Oo.*

ang interjection suffix na **dai** ay nagpapakita ng damdamin ng iba, hindi ng nagsasalita:

> **ui nai dai do na ku co'i jinga**
> *Malungkot ka siguro, hindi ka nanalo.*

> **.a'u**
> *Nakakaintriga!*

> **.a'u dai**
> *Siguradong nakakaintriga para sa'yo!*

Ang mga simpleng interjection ay nagpapahayag ng damdamin ng nagsasalita. Ang **ei do cliva** ay hindi nangangahulugang *Dapat kang umalis*, kundi *Nararamdaman ko ang obligasyon na umalis ka.* Ang **dai** ay nagpapakita na ang nagsasalita ay nakikiramay sa damdamin ng iba.

> **.ei dai do cliva**
> *Nararamdaman mo ang obligasyon na umalis.*

Tandaan na ang mga interjection ay hindi laging nagpapakita ng damdamin patungo sa mga nagsasalita mismo. Sa halip, ipinapahayag nila ang damdamin ng nagsasalita patungo sa ibang bagay.

ang interjection suffix na **zo'o** ay nagpapakita ng damdamin na hindi seryoso:

> **.e'u zo'o do pinxe ti**
> *Inirerekomenda ko na inumin mo ito (biro lang).*

Ang mga suffix ay maaari ring baguhin gamit ang mga scalar particle:

ie zo'o nai
Sumasang-ayon ako (hindi biro).

🌼 Ang **zo'o nai** ay ginagamit upang ipakita na ang impormasyon ay hindi biro:

zo'o nai ra pu klama la .paris.
— Seryoso ako, pumunta siya sa Paris.

🌼 Ang mga suffix ay maaaring gamitin nang mag-isa:
⚙️ **pei** kapag ginamit nang mag-isa ay humihingi ng anumang interjection na nararapat sa damdamin ng tagapakinig:

— pei le lunra cu crino
— .ie nai
— Ang buwan ay berde (ano ang iyong nararamdaman tungkol dito?)
— Hindi ako sang-ayon.

🌼 Para sa iba pang mga hulapi, ibig sabihin nito na ang ugat na interjection na **ju'a** (*I state*) ay nawawala:

zo'o do kusru
ju'a zo'o do kusru
Ikaw ay mabagsik (nagbibiro).

ju'a ≈ *interjection: I state (huwag itong ikalito sa **ju'o** (I'm sure))*

Para sa karagdagang impormasyon: interjections sa mga talahanayan

Narito ang mas komprehensibong tanawin: emosyonal, nag-uudyok, at iba't ibang iba pang interjections ayon sa serye.

.au *Nais ko sana...*	**.ai** *Ako ay magiging...*	**.ei** *Dapat ito ay...*	**.oi** *Aray!*
.au cu'i *meh* kawalang-katingan	**.ai cu'i** kawalang-katiyakan	**.ei cu'i**	**.oi cu'i**
.au nai *Hindi! Hindi ko gusto!* kawalang-ganang gawin, pag-aatubili	**.ai nai** di sinasadya, aksidente	**.ei nai** kalayaan, kung paano maaaring hindi kailangan	**.oi nai** kasiyahan

Damdamin				
ua *"wah" tulad ng sa "won", "onse"* *Aha! Eureka!*	**ue** *"weh" tulad ng sa "wet"* *Ang gulat!*	**ui** *"weeh" tulad ng "we"* *hooray!*	**uo** *"woh" tulad ng sa "wombat", "what"* *voila!*	**uu** *"wooh" tulad ng "woo"* *oh kawawa naman*
ua cu'i	**ue cu'i** *Hindi talaga ako nagulat*	**ui cu'i**	**uo cu'i**	**uu cu'i**
ua nai *Duh! Hindi ko gets!* kawalang-katiyakan	**ue nai** inaasahan, kawalang-gulat	**ui nai** *Ay!* damdaming hindi masaya	**uo nai** damdaming hindi kumpleto	**uu nai** *Mwa ha ha!* kabagsikan

Emosyon				
ia *"yah" tulad ng "yard"* *Ako'y naniniwala*	**ie** *"yeh" tulad ng "yes"* *aye! sang-ayon!*	**ii** *"yeeh" tulad ng "hear ye"* *ay sus!*	**io** *"yoh" tulad ng "yogurt"* *respeto*	**iu** *"yooh" tulad ng "cute, dew"* *Mahal ko ito*
ia cu'i	**ie cu'i**	**ii cu'i**	**io cu'i**	**iu cu'i**
ia nai *Shh!* di-pagkakapaniwala	**ie nai** di-pagkakasundo	**ii nai** *Nakakaramdam ako ng kaligtasan*	**io nai** di-paggalang	**iu nai** pagkamuhi

Emosyon				
.u'a *"oohah" tulad ng "two halves"* *pakinabang*	**.u'e** *"ooheh" tulad ng "two heads"* *anong kagila-gilalas!*	**.u'i** *"ooheeh" tulad ng "two heels"* *hahaha!*	**.u'o** *"oohoh" tulad ng "two hawks"* *tapang*	**.u'u** *"oohooh" tulad ng "two hoods"* *paumanhin!*
.u'a cu'i	**.u'e cu'i**	**.u'i cu'i**	**.u'o cu'i** kahiyain	**.u'u cu'i**
.u'a nai pagkawala	**.u'e nai** *Ugh!* karaniwan	**.u'i nai** *Blah* pagkapagod	**.u'o nai** pagiging duwag	**.u'u nai**

Pag-uugali				
.i'a *"eehah" tulad ng "teahouse"* *sige, tinatanggap ko ito*	**.i'e** *"eeheh" tulad ng "teahead"* *Sumasang-ayon ako!*	**.i'i** *"eeheeh" tulad ng "we heat"* *Kasama kita dito*	**.i'o** *"eehoh" tulad ng "we haw"* *salamat sa iyon*	**.i'u** *"eehooh" tulad ng "we hook"* *kakilala*
.i'a cu'i	**.i'e cu'i** hindi pagsang-ayon	**.i'i cu'i**	**.i'o cu'i**	**.i'u cu'i**
.i'a nai pagtutol	**.i'e nai** *Boo!* hindi pagsang-ayon	**.i'i nai** damdamang kaaway	**.i'o nai** inggit	**.i'u nai** hindi kakilala

Attachment to situation				
.a'a *"ahah" bilang "aha"* *Kinikinig ako*	**.a'e** *"aheh"* *Alerto*	**.a'i** *"aheeh" tulad ng "Swahili"* *Wow!* pagsisikap	**.a'o** *Sana*	**.a'u** *Hmm, nagtatanong ako...*
.a'a cu'i walang atensyon	**.a'e cu'i**	**.a'i cu'i** walang espesyal na pagsisikap	**.a'o cu'i**	**.a'u cu'i** *Ho-hum* walang interes
.a'a nai pagsasantabi	**.a'e nai** *Pagod na ako*	**.a'i nai** pahinga	**.a'o nai** *Argh!* pag-aayaw	**.a'u nai** *Yuck! Kadiri!* pagkayamot

Urging				
.e'a *"ehah"* *Pwede ka*	**.e'ei** *"ehey"* *Tara, gawin mo!*	**.e'i** *"eheeh"* *Gawin mo!*	**.e'o** *"ehoh"* *Pakiusap, gawin mo*	**.e'u** *"ehooh"* *Pinapayo ko*
.e'a cu'i	**.e'ei cu'i**	**.e'i cu'i**	**.e'o cu'i**	**.e'u cu'i**
.e'a nai panghihigpit	**.e'ei nai** pagpapahayag ng pagkadismaya, pagkawalang-gana	**.e'i nai**	**.e'o nai** pag-aalok, pagbibigay	**.e'u nai** babala, hindi payo

Emosyon				
.o'a *"ohah"* *Mayabang*	**.o'e** *"oheh"* *Nararamdaman ko ito sa aking paligid*	**.o'i** *"oheeh"* *Peligrong!*	**.o'o** *"ohoh" tulad ng "sawhorse"* *Pasensya*	**.o'u** *"ohooh"* *Pagpapahinga*
.o'a cu'i kagandahang-loob, kababaang-loob	**.o'e cu'i**	**.o'i cu'i**	**.o'o cu'i** puro pagtitiis	**.o'u cu'i** kalmado, balanse
.o'a nai *Nakakahiya. Ito ay nagpapahiya sa akin.*	**.o'e nai** layo	**.o'i nai** kamalasan, kawalang-alam	**.o'o nai** pagkainip, kawalan ng pasensya	**.o'u nai** stress, pag-aalala

Pansinin kung paano nagbabago ang isang emosyon patungo sa kabaligtaran kapag ginamit ang **nai**, at sa gitna ng emosyon kapag ginamit ang **cu'i**.

Bakit may mga puwang na walang laman sa mga selula ng mga interjection na may **cu'i** at **nai**? Dahil kulang sa maikling paraan ang Ingles upang maipahayag ang mga emosyong gaya nito.

Bukod dito, ang marami sa mga interjection na ito ay bihirang ginagamit.

Pagsasama ng mga interjection

> **iu ui nai**
> *Malungkot na inibig.*

> **ue ui do jinga**
> *Oh, nanalo ka! Napakasaya ko!*

jinga ≈ *... nananalo*

Sa kasong ito, ang tagumpay ay hindi inaasahan, kaya ako'y nagugulat at masaya sabay-sabay.

Ang mga interjection (hindi katulad ng mga particle ng scalar at mga hulapi ng interjection) ay hindi nagbabago ang isa't isa:

> **ue ui do jinga**
> **ui ue do jinga**
> *Oh, nanalo ka! Napakasaya ko!*

Dito, dalawang interjection ang nagbabago ng iisang konstruksyon (ang buong pangungusap) ngunit hindi sila nagbabago sa isa't isa kaya hindi mahalaga ang kanilang pagkakasunod-sunod.

> **pei .u'i le gerku cu sutra plipe**
> *(Ano ang nararamdaman mo?) Heh, ang aso ay mabilis na tumatalon.*

Dito, ginamit ang **pei** nang mag-isa at hindi ito nagbabago sa **.u'i**, na inilalagay pagkatapos nito.

Nakalimutan ilagay ang isang interjection sa simula?

> **do pu sidju mi ui**
> *Tumulong ka sa akin (yay!)*

Ang **ui** ay nagbabago lamang sa panghalip na **mi** na nagbibigay ng atensyon lamang sa *akin*.

> **ui do pu sidju mi**
> *Yay, tumulong ka sa akin.*

Ano kung nakalimutan nating ilagay ang **ui** sa simula ng pangungusap na ito?

Maaring tukuyin natin ang relasyon bilang kumpleto gamit ang **vau** at saka ilagay ang interjection:

> **do pu sidju mi vau ui**
> *Tumulong ka sa akin, yay!*

Aralin 4. Pagsasanay

Ngayon na alam na natin ang pinakamahalagang bahagi ng grammar ay maaari na tayong magsimulang mag-ipon ng mga bagong salita sa pamamagitan ng mga sitwasyon.

Mga Kolokyal na Ekspresyon

Narito ang ilang karaniwang istraktura na ginagamit ng mga bihasang tagapagsalita ng Lojban, kasama ang mga halimbawa na nagpapakita ng kanilang paggamit.

Maaari nilang tulungan kang masanay sa kolokyal na Lojban nang mas mabilis.

🌼 **.i ku'i** ≈ *Ngunit...*

> **mi djuno .i ku'i mi na ku djica**
> *Alam ko. Ngunit ayaw ko.*

🌼 **mi djica le nu** ≈ *Gusto ko na ...*

> **mi djica le nu mi sipna**
> *Gusto kong matulog.*
> `Gusto ko na ako ay matulog.`

🌼 **mi djuno le du'u ma kau** ≈ *Alam ko kung ano/sino ...*

> **mi djuno le du'u ma kau smuni zo coi**
> *Alam ko kung ano ang kahulugan ng **coi**.*

> **mi na ku djuno**
> *Hindi ko alam.*

🌼 **jinvi le du'u** ≈ *... may opinyon na ...*

> **mi jinvi le du'u la .lojban. cu zabna**
> *Ako ay nag-iisip na ang Lojban ay astig.*

> **coi ro do**
> *Hello, lahat!*

> **co'o ro do**
> *Paalam, lahat!*

🌼 **jinvi le du'u** ≈ *... may opinyon na ...*

ai mi cliva .i co'o
Ako ay aalis. Paalam!

.ei mi ≈ *Dapat kong ...*

.ei mi citka .i co'o
Dapat kong kumain. Paalam!

ca le nu ≈ *kung kailan ...*

mi pu bebna ca le nu mi citno
Ako ay tanga noong ako'y bata pa.

va'o le nu ≈ *sa kondisyon na ...*

va'o le nu do djica kei mi ka'e ciksi
Kung gusto mo, maaari kong ipaliwanag.

simlu le ka ≈ *... tila na ...*

simlu le ka zabna
Tila na astig.

ca le cabdei ≈ *ngayon*

pu ce'e ca le cabdei mi surla
Ngayon, ako ay nagpahinga.

mi nelci ≈ *Gusto ko*

mi nelci le mlatu
Gusto ko ang pusa.

le nu pilno ≈ *sa paggamit ng ...*

na ku le nu pilno le vlaste cu nandu
Ang paggamit ng mga diksyunaryo ay hindi mahirap.

kakne le ka ≈ *kayang gawin ang ...*

xu do kakne le ka sutra tavla
Kaya mo bang mag-usap nang mabilis?

tavla fi ≈ *mag-usap tungkol sa ...*

.e'ei tavla fi le skami
Mag-usap tayo tungkol sa mga computer!

mutce le ka ≈ *napakaseryoso …*

mi mutce le ka se cinri
Ako ay napakainterested.

troci le ka ≈ *… sumusubok na …*

mi troci le ka tavla fo la .lojban.
Sinusubukan kong mag-usap sa Lojban.

rinka le nu ≈ *(pagkakataon) nagdudulot ng …*

le nu mi tadni la .lojban. cu rinka le nu mi jimpe fi do
Ang pag-aaral ko ng Lojban ay nagpapaintindi sa akin sa iyo.

gasnu le nu ≈ *(tagagawa) nagdudulot ng …*

mi pu gasnu le nu le skami pe mi co'a spofu
Pinagawa ko ito upang masira ang aking computer.

xusra le du'u ≈ *ipahayag na …*

xu do xusra le du'u mi na ku drani
Ipinapahayag mo ba na hindi ako tama?

kanpe le du'u ≈ *umaasa (sa kahulugang pagsusuri, panghuhula) na …*

mi na ku kanpe le du'u mi jinga
Hindi ko inaasahan na mananalo ako.

Isang simpleng usapan

coi la .alis.
Hi, Alice!

coi la .doris.
Hi, Doris!

do mo
Kamusta ka?

mi kanro .i mi ca tadni la .lojban. .i mi troci le ka tavla do
Ako ay malusog. Ako ngayon ay nag-aaral ng Lojban. Sinusubukan kong kausapin ka.

kanro ≈ *maging malusog*
tadni ≈ *mag-aral ng ... (isang bagay)*
troci ≈ *subukan ... (gawin ang isang bagay)*
tavla ≈ *mag-usap [sa isang tao]*

zabna .i ma tcima ca le bavlamdei
Maganda. Ano ang magiging panahon bukas?

zabna ≈ *... ay maganda, malamig*
tcima ≈ *... ang panahon*
ca ≈ *sa (isang oras)*
le bavlamdei ≈ *bukas na araw (araw bilang isang pangyayari)*

mi na ku djuno .i le solri sei mi pacna
Hindi ko alam. Magiging maaraw, sana.

djuno ≈ *malaman (katotohanan)*
le solri ≈ *ang araw*

Tandaan na **le solri cu tcima** (literal na *ang araw ay ang panahon*) ang paraan ng paggamit ng **tcima** sa Lojban.

sei ≈ *nagsisimula ang komento*
pacna ≈ *umasa (para sa isang pangyayari)*

mi jimpe
Naiintindihan ko.

co'o
Paalam.

Pandama ng tao

ju'i la .alis.
Hey, Alice!

ju'i ≈ *vocative na nagdudulot ng atensyon: Hey! Psst! Ahem! Atensyon!*

re'i
Pakikinig.

re'i ≈ *vocative: Handa na ako para sa impormasyon.*

xu do viska ta
Nakikita mo ba 'yon malapit sa iyo?

Sa Ingles sinasabi natin *Can you see*, sa Lojban sinasabi lang natin **xu do viska** — *Nakikita mo?*

Ang mga relasyon na naglalarawan ng pagmamasid ay ipapaliwanag pagkatapos ng usapan.

viska .i plise
.i le plise cu xunre .i skari le ka xunre
Oo. Ito ay isang mansanas.
Ang mansanas ay pula. Ito ay may kulay pula.

xu do viska le tarmi be le plise
Nakikita mo ba ang anyo ng mansanas?

viska .i le plise cu barda
Oo. Ang mansanas ay malaki.

xu do jinvi le du'u le plise ca makcu
Iniisip mo ba na ang mansanas ay hinog?

makcu ≈ *... ay hinog*

.au mi zgana le sefta be le plise
Gusto kong hawakan ito.

.i ua xutla
Oh, ito ay banayad.

.i mi pacna le nu makcu ie
Umaasa ako na ito ay hinog, oo.

panci pei
Paano naman ang amoy?

.i .e'o do sumne le plise
Pakisamahan, amuyin mo ito.

le xrula cu panci
Amoy ito ng mga bulaklak.

.i .au mi zgana le vrusi be le plise
Gusto kong subukan ang mansanas.

.i .oi nai le kukte cu vrusi
Hmm, matamis ang lasa.

.i .oi
Ay-ay.

le xrula ≈ *ang bulaklak*

ma pu fasnu
Ano ang nangyari?

mi pu farlu
Ako ay nahulog.

farlu ≈ *... nahuhulog sa ...*

xrula
bulaklak

xu do cortu
Nararamdaman mo ba ang sakit?

cortu .i mi cortu le cidni
Oo, nararamdaman ko ang sakit sa tuhod.

.i na ku ckape
Hindi ito mapanganib.

.i ca ti mi ganse le nu da vi zvati
At ngayon nararamdaman ko ang presensya ng isang tao dito.

doi la .alis. do cliva .e'o sai
Alice, pakibalik ka agad!

ko denpa .i mi ca tirna le sance
Hintay, naririnig ko ang isang tunog.

le sance be ma
Isang tunog ng ano?

mi pu tirna le nu le prenu cu tavla
Narinig ko ang isang tao na nagsasalita.

.i ca ti mi zgana le lenku
Ngayon nararamdaman ko ang lamig.

ju'i la .alis.
Hey, Alice!..

Sa usapang ito, ang mga pinakamahalagang konsepto para sa pandama ng tao ay naipakita. Sa mga sumusunod na seksyon ipapaliwanag namin ang kanilang mga lugar na istraktura, kasama ang karagdagang mga relasyon at halimbawa.

Paningin

viska ≈ *Nakikita ni x_1 si x_2 (bagay, anyo, kulay)*
skari ≈ *Si x_1 ay isang bagay na may kulay na x_2 (katangian)*
tarmi ≈ *Si x_1 ay ang anyo ng x_2*
cukla ≈ *Si x_1 ay bilog (sa anyo)*

mi viska le plise
Nakikita ko ang mansanas.

mi viska le tarmi be le plise
Nakikita ko ang anyo ng mansanas.

.i le plise cu se tarmi le cukla
Ang mansanas ay bilog.

.i le plise cu skari le ka xunre
Ang mansanas ay may pulang kulay.

le prenu co'a viska le cipni
Nakakita ang tao, nagsisimula nang makita ang ibon.

Tandaan: pareho nating masasabi ang *nakikita ang anyo ng mansanas* at *nakikita ang mansanas.*

Pandinig

tirna ≈ *Nakakarinig si* x_1 *ng* x_2 *(bagay o tunog)*

mi tirna le palta
Nakakarinig ako ng plato.

mi tirna le sance be le palta poi ca'o porpi
Nakakarinig ako ng tunog ng isang plato na nahuhulog.

.i le palta cu se sance le cladu
Malakas ang tunog nito.

le prenu cu tirna lei djacu
Nakakarinig ang tao ng mga tubig.

le palta ≈ *ang plato*
cladu ≈ *Si* x_1 *ay malakas*
tolycladu ≈ *Si* x_1 *ay medyo malakas sa tunog*
tonga ≈ *Si* x_1 *ay isang tono ng* x_2

Maaari nating gamitin ang **cladu** at mga katulad na salita nang direkta:

mi tirna le cladu
Nakakarinig ako ng isang malakas na bagay.

mi tirna le tolycladu
Nakakarinig ako ng isang bagay na medyo malakas sa tunog.

mi tirna le tonga be le palta poi farlu
Nakakarinig ako ng tono ng plato na nahuhulog.

Katulad ng paningin, maaari nating sabihin ang *marinig ang tunog* at *marinig ang bagay na naglalabas ng tunog*:

— anong tunog ang naririnig mo?
— What sound do you hear?

— ang musika.
— The music.

— naririnig mo ang tunog ng ano?
— You hear a sound of what?

— le plise poi co'i farlu
— Ang mansanas na nahulog.

Pananaw sa pangkalahatan

Maaari rin nating gamitin ang malabo **ganse** — *upang ma-sense ang stimulus.*

ganse ≈ x_1 *ay nakakaramdam ng stimulus* x_2 *(bagay, pangyayari) sa pamamagitan ng paraan* x_3
ganse le glare ≈ *maranasan ang init*
ganse le lenku ≈ *maranasan ang lamig*

mi ganse le plise
Nakakaramdam ako ng mansanas.

Upang obserbahan ang ating mga pananaw, maaari nating gamitin ang **zgana**:

mi zgana le tarmi be le plise
Nagmamasid ako sa anyo ng isang mansanas.

.i le plise cu se tarmi le'e cukla
Ang mansanas ay bilog.

zgana ≈ x_1 *ay pumapansin, namamasid, tumitingin sa* x_2*. Hindi limitado sa paningin*

le prenu cu zgana le sefta be le xrula
Ang tao ay humahawak sa ibabaw ng bulaklak.

Maaaring gamitin ang ilang argumento sa iba't ibang relasyon ng pandama. Halimbawa, maaari nating

viska le sefta ≈ *makita ang ibabaw*
zgana le sefta ≈ *humawak sa ibabaw*

Pandama ng amoy

sumne ≈ *naamoy ni x_1 ang amoy ni x_2 (amoy)*
panci ≈ *ang amoy ni x_1 ay mula sa x_2 (bagay)*

mi sumne le xrula
Naamoy ko ang bulaklak.

mi sumne le panci be le za'u xrula
Naamoy ko ang amoy ng mga bulaklak.

mi sumne le panci be le plise
Naamoy ko ang amoy ng mansanas.

.i le plise cu se panci le xrula
Ang mansanas ay amoy bulaklak.

le mlatu cu sumne le xrula
Ang pusa ay naamoy ang bulaklak.

Tandaan na maaaring nakakalito ang Ingles pagdating sa pagtukoy sa pag-amoy ng amoy at pag-amoy sa bagay na nagpapalabas ng amoy na iyon. Sinasabi natin *na naamoy ang mansanas*, *ang mansanas ay amoy bulaklak*. Ang dalawang aspetong ito ay mahalaga dahil ang isang mansanas ay naglalabas ng partikulo ng amoy na magkaibang sa mansanas mismo. Ganito rin sa isang bumagsak na plato at ang tunog nito — maaaring hindi natin gustong haluin ang mga ito.

Sa Lojban, madaling maipaghiwalay ang mga kaso na ito, tulad ng ipinapakita sa mga halimbawa sa itaas.

Pandama ng panlasa

vrusi ≈ *ang lasa ni x_1 ay mula sa x_2*

mi zgana le vrusi be le grute
Sinusubukan ko ang mansanas.
`Nagmamasid ako ng lasa ng prutas`

le grute ≈ *ang prutas, ang mga prutas*

.i le plise cu se vrusi le titla
Ang mansanas ay matamis.

titla ≈ *... ay matamis, ... ay isang matamis na bagay*

le prenu cu zgana le vrusi be le grute
Ang tao ay sumusubok, nagmamasid ng lasa ng prutas.

Damdamin ng Pagdama

sefta ≈ x_1 *ay isang bahagi ng* x_2

> **mi zgana le sefta be le plise**
> *Pinapadyak ko, hinahawakan ang balat ng mansanas.*

> **.i le plise cu se sefta le xutla**
> *Ang mansanas ay mayroong makinis na balat.*

Sakit

> **mi cortu le birka be mi**
> *Nararamdaman ko ang sakit sa aking braso.*
> *Masakit ang aking braso.*

> **mi cortu le cidni**
> *Nararamdaman ko ang sakit sa aking tuhod, masakit ang aking tuhod.*

cortu ≈ x_1 *ay may sakit sa organo* x_2, *na isang bahagi ng katawan ni* x_1
cidni ≈ x_1 *ay tuhod ng* x_2

mi cortu le cidni be mi
Masakit ang aking tuhod.

Mga Kulay

Iba't ibang wika ang gumagamit ng iba't ibang mga salita upang tukuyin ang mga kulay. May mga wika na simpleng tumutukoy sa mga kulay sa pamamagitan ng pagtukoy sa iba pang mga "prototayp" na bagay na may parehong kulay, anino, o anyo. Sa Lojban, ginagamit natin ang lahat ng mga opsyon:

> **ti xunre**
> *Ito ay pula.*

xunre ≈ x_1 *ay pula*

> **ti skari le ka xunre**
> *Ito ay pula. Ito ay may kulay ng mga bagay na pula.*

ti skari le ka ciblu
Ito ay may kulay ng dugo.

le ciblu ≈ *ang dugo*

Narito ang ilang mga halimbawa ng kulay na kasalukuyang ginagamit sa wikang Ingles. Maaari ka ring gumamit ng iba pang mga salita ng kulay, na sumasalamin sa paraan kung paano karaniwang kategorisado ng mga nagsasalita ng iba't ibang wika ang mga bagay.

le tsani cu xunre ca le cerni
Ang langit ay pula sa umaga.

le tsani ≈ *ang langit*

.i le solri cu simlu le ka narju
Ang araw ay tila kulay orange.

le solri ≈ *ang Araw*

simlu ≈ x_1 *ay tila* x_2 *(katangian ng* x_1*)*

tsani .i solri
Ang langit. Ang araw.

.i le pelxu xrula cu se farna le solri
Ang mga dilaw na bulaklak ay nakatutok sa Araw.

se farna ≈ *Ang* x_1 *ay nakatutok sa* x_2
farna ≈ *Ang* x_1 *ay ang direksyon ng* x_2

.i le pezli be le tricu cu crino
Ang mga dahon ng mga puno ay berde.

pezli ≈ *Ang* x_1 *ay isang dahon ng* x_2
le tricu ≈ *puno*

.i mi zvati le korbi be le blanu xamsi
Ako ay nasa gilid ng isang asul na dagat.

zvati ≈ *... ay naroroon sa ...*
korbi ≈ *Ang* x_1 *ay ang gilid ng* x_2
le xamsi ≈ *dagat*

.i mi catlu le prenu noi dasni le zirpu taxfu
Tinitigan ko ang isang tao na may suot na violet na damit.

dasni ≈ *Ang x_1 ay may suot na x_2 (isang bagay)*
xunre ≈ *Ang x_1 ay pula*
narju ≈ *Ang x_1 ay kahel*
pelxu ≈ *Ang x_1 ay dilaw*
crino ≈ *Ang x_1 ay berde*
blanu ≈ *Ang x_1 ay asul*
zirpu ≈ *Ang x_1 ay violet*

Iba pang mga kapaki-pakinabang na relasyon:

le gusni be le manku pagbu pu na ku carmi
Ang liwanag na nag-iilaw sa madilim na mga lugar ay hindi gaanong maliwanag.

le gusni be fi le solri pu carmi
Ang liwanag mula sa Araw ay maliwanag.

gusni ≈ *Ang x_1 ay isang liwanag na nag-iilaw sa x_2 mula sa pinagmulan ng liwanag na x_3*
carmi ≈ *Ang x_1 ay maliwanag*
manku ≈ *Ang x_1 ay madilim*

«**sipna**» — ‘*matulog*’, «**sanji**» — ‘*maging maalam*’

Ang mga sumusunod na halimbawa ay nagpapakita ng ilang pangunahing aspeto ng isipan:

pu ku mi cikna gi'e ku'i na ganse le nu do klama
Gising ako ngunit hindi ko naramdaman ang iyong pagdating.

pu ku ca le nu mi sipna kei mi ganse ku'i le nu do klama
Habang ako ay natutulog, gayunpaman naramdaman ko ang iyong pagdating.

pu ku mi ca'o sipna gi'e sanji le nu mi sipna
Ako ay natutulog at alam kong natutulog ako.
Ako ay may malinaw na panaginip.

mi sanji le nu mi sanji
Ako ay alam na ako ay maalam.
Ako ay may kamalayan sa sarili.

mi ca'o sipna gi'e sanji le nu mi sipna
Ako ay natutulog at alam kong natutulog ako.

sipna ≈ *Ang x_1 ay natutulog*
cikna ≈ *Ang x_1 ay gising*
ganse ≈ *Ang tagamasid na si x_1 ay nakakaramdam, napapansin ng ilang stimulus (event) sa pamamagitan ng x_3*
sanji ≈ *Ang x_1 ay maalam, may kamalayan sa x_2 (event)*

ganse ay hindi nangangahulugang mayroong anumang mental na proseso; ito lamang ay naglalarawan ng pagtanggap, pagkilala, pagtuklas ng ilang stimulus sa pamamagitan ng sensory channels (nakasaad sa x_3).

Sa kabilang banda, **sanji** ang naglalarawan ng passive sensing, na kinasasangkutan ang mental na pagsasala ngunit hindi kinakailangang sa pamamagitan ng sensory inputs sa lahat (ang ilang mental na ugnayan ay hindi nadidiskubre ng mga pandama).

Emosyon: «**cmila**» — ‘*tumawa*’, «**cisma**» — ‘*ngumiti*’

coi
.i ma nuzba
.i do simlu le ka badri
Hi.
Ano ang balita?
Mukha kang malungkot.

badri ≈ *x_1 ay malungkot tungkol sa x_2*

mi steba le nu le bruna be mi co'a speni le ninmu
Naiinis ako na ikakasal ang kapatid ko sa babae.

steba ≈ *x_1 ay may pagka-inis sa x_2*

mi se cfipu
.i xu do na ku gleki le nu le bruna co'a speni
Ako'y nalilito.
Hindi ka masaya na ikakasal ang kapatid?

le prenu cu simlu lo ka badri
Ang tao ay tila malungkot.

se cfipu ≈ x_1 *ay nalilito tungkol sa* x_2
gleki ≈ x_1 *ay masaya tungkol sa* x_2

ie
.i le ninmu cu pindi
.i le ninmu na ku ponse le jdini
.i mi na ku kakne le ka ciksi
Oo.
Ang babae ay mahirap.
Wala siyang pera.
Hindi ako makapagpaliwanag.

le jdini ≈ *ang pera*
kakne ≈ x_1 *ay may kakayahan sa* x_2 *(katangian ng* x_1*)*

ua
.i la'a do kanpe le nu le ninmu na ku prami le bruna
Ah!
Marahil, inaasahan mo na hindi gusto ng babae ang kapatid.

la'a ≈ *interjection: marahil, malamang*
kanpe ≈ x_1 *ay umaasa sa* x_2 *(isang pangyayari)*

mi terpa le nu le ninmu ba tarti lo xlali
.i ku'i le bruna cu cisma ca ro nu ri tavla le ninmu
.i ri ta'e cmila
Natatakot ako na magpakita siya ng masama.
Ngunit ngumiti ang kapatid tuwing siya'y kausapin.
At siya ay karaniwang tumatawa.

terpa ≈ x_1 *ay natatakot sa* x_2
cisma ≈ x_1 *ay ngumingiti*
cmila ≈ x_1 *ay tumatawa*

> **mi kucli le nu le ninmu cu prami le bruna**
> *Nagtataka ako kung gusto ng babae ang kapatid.*

kucli
: Si x_1 ay curious sa x_2

> **mi na ku kanpe**
> _Hindi ko inaasahan iyon._

kanpe
: Si x_1 ay umaasa na mangyari ang x_2 (event)

> **ko surla**
> _Magpahinga ka!_

surla
: Si x_1 ay nagpapahinga sa pamamagitan ng paggawa ng x_2 (katangian ni x_1)

cinmo
: Si x_1 ay may damdamin na x_2 (katangian ni x_1)

nelci
: Si x_1 ay gusto ang x_2

manci
: Si x_1 ay namamangha o nagtataka tungkol sa x_2

fengu
: Si x_1 ay galit tungkol sa x_2

xajmi
: Si x_1 ay naiisip na nakakatawa si x_2

se zdile
: Si x_1 ay natutuwa sa x_2

zdile
: Si x_1 ay nakakatawa

djica
: Si x_1 ay nagnanais ng x_2

pacna
: Si x_1 ay umaasa na totoo ang x_2

le prenu cu cisma
Ang tao ay ngumingiti.

siya ay tumatawa
He/she laughs.

Kalusugan

> **ca glare**
> _Mainit ngayon._

<!-- -->

> **.i ku'i mi ganse le lenku**
> _Ngunit nararamdaman ko ang lamig._

ku'i
: interjection: ngunit, gayunpaman

> **xu do bilma**
> _May sakit ka ba?_

<!-- -->

> **bilma**
> _Oo._

<!-- -->

> **xu do bilma fi le vidru**
> **.i .e'u do klama le mikce**
> _Mayroon ka bang virus? Inirerekomenda ko na pumunta ka sa doktor._

le vidru
: ang virus

le mikce
: doktor

> **mi bilma le ka cortu le galxe**
> **.i mi sruma le du'u mi bilma fi la .zukam.**
> _Ang sintomas ko ay masakit ang lalamunan._
> _Inaakala ko na may sipon ako._

cortu
: Si x_1 ay may sakit sa organo x_2, na bahagi ng katawan ni x_1

la .zukam.
: sipon (sakit)

> **ko kanro**
> _Magpagaling ka!_

kanro
: Si x_1 ay malusog

> **ki'e**
> _Salamat._

bilma
: Si x_1 ay may sakit o may sintomas na x_2 mula sa sakit na x_3

Tandaan na ang ikalawang lugar ng **bilma** ay naglalarawan ng mga sintomas, tulad ng **le ka c

Katawan ng Tao

> **le nanmu cu se xadni le clani**
> _Ang lalaki ay may mahabang katawan. Ang lalaki ay matangkad._

se xadni
: Si x_1 ay may katawan na x_2

xadni
: Si x_1 ay ang katawan ni x_2

> **mi pu darxi fi le stedu .e le zunle xance**
> **.i ca ti le degji be le xance cu cortu**
> **.i ku'i le pritu xance na ku cortu**
> _Binatukan ko ang isang bagay gamit ang ulo at kaliwang kamay. Ngayon masakit ang daliri ng k

darxi
: Si x_1 ay pumukol kay x_2 gamit ang x_3

Karamihan sa mga salita para sa mga bahagi ng katawan ay may parehong istraktura ng lugar tulad

stedu
: Ang x_1 ay ulo ng x_2

Gayunpaman, may ilan na naglalarawan ng mas maliit na mga bahagi:

degji
: Ang x_1 ay daliri/paa sa bahagi ng x_2 (kamay, paa)

> **le degji be le xance be le ninmu cu clani**
> _Mahabang mga daliri ng babae._

> `Mga daliri ng kamay ng babae ay mahaba`

> **mi viska le jamfu .i ku'i mi na ku viska le degji be le jamfu**
> _Nakikita ko ang mga paa. Ngunit hindi ko nakikita ang mga daliri nito._

janco
: Ang x_1 ay isang kasukasuan na nag-uugnay sa mga sanga x_2

ctebi
: Ang x_1 ay labi ng bibig, butas x_2

cidni
: Ang x_1 ay tuhod o siko ng sanga x_2

Pagkamag-anak

> **coi do mi se cmene zo .adam.**
> **.i ti du la .alis.**
> **.i ri speni mi**
> _Hello sa iyo. Ako ay tinatawag na "Adam"._
> _Ito si Alice._
> _Siya ang aking asawa._

<!-- -->

> **pluka fa le nu penmi do**
> **.i .e'o do klama le nenri be le dinju**
> _Kagalakan na makilala ka._
> _Mangyaring pumasok ka sa loob ng bahay._

<!-- -->

> **ki'e**
> _Salamat._

<!-- -->

> **.i .au gau mi do co'a slabu le lanzu be mi**
> **.i le re verba cu panzi mi**
> **.i le tixnu cu se cmene zo .flor.**
> **.i la .karl. cu du le bersa**

> _Gusto kong makilala mo ang aking pamilya._
> _Ang dalawang bata ay aking mga anak._
> _Ang anak na babae ay tinatawag na "Flor"._
> _Si Karl ay ang aking anak na lalaki._

<!-- -->

> **la .karl. cu mutce citno**
> _Si Karl ay napakabata._

<!-- -->

> **ie**
> _Oo._

<!-- -->

> **.i ji'a mi se tunba re da noi ca na ku zvati le dinju**
> **.i sa'e mi se tunba le pa bruna .e le pa mensi**
> _Mayroon din akong dalawang kapatid na ngayon ay wala sa bahay._
> _Sa totoo lang, mayroon akong isang kapatid na lalaki at isang kapatid na babae._

<!-- -->

> **ue**
> **.i le lanzu be do cu barda**
> _Wow!_
> _Ang iyong pamilya ay malaki._

<!-- -->

> **je'u pei**
> _Talaga?_

je'u
: interjection: tunay

Ang mga salita para sa mga pangalan ng mga miyembro ng pamilya ay may katulad na istraktura ng

speni
: Ang x_1 ay asawa ng x_2

co'a speni ay nangangahulugang _pakasal_:

> **mi co'a speni la .suzan.**

> _Ako ay ikinasal kay Susan._

lanzu
: Ang x_1 ay isang pamilya na kasama si x_2

panzi
: Si x_1 ay isang anak ni x_2

tixnu
: Si x_1 ay isang anak na babae ni x_2

bersa
: Si x_1 ay isang anak na lalaki ni x_2

tunba
: Si x_1 ay kapatid (kapatid na lalaki/babae) ni x_2

bruna
: Si x_1 ay kapatid na lalaki ni x_2

mensi
: Si x_1 ay kapatid na babae ni x_2

Tandaan na **panzi** ay maaaring gamitin sa mga matatanda:

verba
: Si x_1 ay isang bata, hindi pa lubos na tao sa edad na x_2 (pagkakataon)

panzi
: Si x_1 ay isang anak, supling ni x_2

verba hindi laging nagsasalita ng bata bilang isang miyembro ng pamilya:

> **le bersa be le pendo be mi cu verba le nanca be li ci**
> _Ang anak ng kaibigan ko ay isang bata na tatlong taong gulang._

citno
: Si x_1 ay bata

laldo
: Si x_1 ay matanda, may edad

Mga pares ng tradisyonal na mga salita (para sa tao lamang):

le ninmu
: babae / mga babae

le nanmu
: lalaking lalaki / mga lalaki

le nixli
: mga batang babae

le nanla
: mga batang lalaki

le remna
: mga tao

Tandaan na **le prenu** ay nangangahulugang _mga tao_ o _mga indibidwal_. Sa mga kuwento at kat

Ang mga salitang ito ay maaaring gamitin upang ilarawan ang sekswalidad na nakabatay sa genetik

le fetsi
: ang babae

le nakni
: lalaki

Ang mga salitang ito ay naglalarawan ng magulang (hindi kinakailangang genetiko) na relasyon:

mamta
: Si x_1 ay isang ina ni x_2, si x_1 ay nagmamahal bilang isang ina

patfu
: Si x_1 ay isang ama ni x_2

rirni
: Si x_1 ay isang magulang ni x_2, si x_1 ay nagpapalaki kay x_2

Sa tindahan

> **ue**
> **binili mo ang lumang kotse.**

<!-- -->

> **ie**
> **.pero hindi ako masyadong nagbayad ng pera.**

<!-- -->

> **ano ang presyo ng kotse?**

<!-- -->

> **binayaran ko ang isang libong dolyar sa kumpanya para sa kotse.**

<!-- -->

> **binenta ko ang aking lumang kotse sa kaibigan ko.**
> **.binayaran ng kaibigan ang dalawang libong euro para sa kotse.**

ki'o
: koma sa pagitan ng mga digit kaya ang **pa ki'o** ay _1, 000_ (_isang libo_)

vecnu
: x_1 nagbebenta ng x_2 kay x_3

te vecnu
: bumibili si x_1 ng x_2 mula kay x_3

pleji
: binabayaran ni x_1 si x_2 kay x_3 para sa x_4

jdima
: ang presyo ni x_1 ay x_2

jdini
: pera si x_1

rupnusudu
: nagkakahalaga ng x_2 (bilang) US dollars si x_1

rupne'uru
: nagkakahalaga ng x_2 (bilang) euro si $x_1

Tindahan, mga gusali

> **ma stuzi le zdani be do**
> _Anong lugar ang iyong tahanan?_

<!-- -->

> **le korbi be le cmana**
> **.i ako'y nakatira sa probinsya**
> **.i ang aking tahanan ay isang malaking bahay at may tatlong kuwarto pati na rin ang isang ba
> _Ang gilid ng bundok._
> _Ako'y nakatira sa probinsya._
> _Ang aking tahanan ay isang malaking bahay at may tatlong kuwarto pati na rin ang isang banyo

<!-- -->

> **je'e**
> **.i ngunit ako'y ipinanganak sa lungsod, at ngayon ay nakatira ako malapit sa Paris.**
> **.i ako'y malapit sa isang tindahan**
> _Nakikita ko._
> _Ngunit ako'y ipinanganak sa lungsod, at ngayon ay nakatira ako sa labas ng Paris._
> _Ako'y malapit sa isang tindahan._

stuzi
: ang lugar ni x_1

dinju
: ang gusali o bahay ni x_1

sledi'u
: ang kuwarto o bahagi ng gusali ni x_2

vimstu
: ang palikuran, lugar para sa pagdumi ni x_1

lumstu
: ang banyo, lugar para sa paghuhugas ng kung ano man

zdani
: ang tahanan ni x_2

se zdani
: nakatira si x_1 sa x_2, tinitirahan ni x_1 si x_2

tcadu
: isang lungsod o bayan si x_1

jarbu
: isang lugar sa labas ng lungsod o bayan x_2 si x_1

nurma
: isang rural na lugar, nasa probinsya si x_1

zarci

: isang tindahan si x_1

Aralin 5. Modal terms, «**da**», kanilang kaugnayan na posisyon

Paano kumakatawan ang mga modal terms sa relasyon?

Ang ilang modal terms, tulad ng mga naglalarawan ng panahon (tense), ay nag-uugnay ng kasalukuyang relasyon sa isa sa argument pagkatapos nila:

> **mi cadzu ca le nu le cipni cu vofli**
> *Ako ay naglalakad kapag ang mga ibon ay lumilipad.*

cadzu ≈ *... naglalakad*
le cipni ≈ *ang ibon/mga ibon*
vofli ≈ *... lumilipad patungo sa ...*

> **mi pu cadzu fa'a le rirxe**
> *Ako ay naglakad patungo sa ilog.*

> **mi pu cadzu se ka'a le rirxe**
> *Ako ay naglakad patungo sa ilog.*

se ka'a ≈ *papunta sa ...*
fa'a ≈ *direkta patungo sa ...*

Ang mga modal terms ay hindi nag-aalis ng mga inayos na lugar (**fa**, **fe**, **fi**, **fo**, **fu**) mula sa relasyon:

> **mi klama se ka'a le rirxe le dinju**
> **mi klama fe le rirxe .e le dinju**
> *Pumunta ako sa isang ilog, sa isang bahay.*

Sa unang halimbawa, ang **se ka'a** ay nag-uugnay sa **le rirxe** at pagkatapos ay sinusunod ang pangalawang lugar ng **klama**, na puno ng **le dinju**. Ito ay katulad ng pagpuno lamang ng pangalawang lugar ng **klama** dalawang beses, na kinokonekta ang mga ito gamit ang **.e** — *at*.

Gayunpaman, ang **se ka'a** ay kapaki-pakinabang kapag inilalapat sa iba pang mga relasyon tulad ng **cadzu** sa isang naunang halimbawa.

> **le prenu pu cadzu tai le nu ri bevri su'o da poi tilju**
> *Ang tao ay naglakad na para bang may dala siyang mabigat.*

bevri ≈ x_1 *nagdadala ng* x_2
tai ≈ *modal term: tulad ng ..., katulad ng ...*

Gamit ng «**ne**» + termino. «**se mau**» — ‘*higit sa …*’

> **mi ne se mau do cu melbi**
> *Ako ay mas maganda kaysa sa iyo.*

se mau ≈ *termino mula sa **se zmadu**: higit sa; ang relasyon mismo ang naglalarawan ng paghahambing*

Ang halimbawang ito ay katulad ng

> **mi zmadu do le ka melbi**
> *Ako ay higit sa iyo pagdating sa kagandahan.*

Ibig sabihin, ang pangunahing relasyon **melbi** ay katulad ng ikatlong puwesto ng **zmadu**, na nagtatakda ng kriteryo ng paghahambing. Dalawang karagdagang halimbawa:

> **mi prami do ne se mau la .doris.**
> *Iniibig kita higit kaysa kay Doris.*

> **mi ne se mau la .doris. cu prami do**
> *Iniibig kita higit kaysa kay Doris.*
> *Iniibig kita higit kaysa sa pag-ibig ni Doris sa iyo.*
> `Ako (higit kaysa kay Doris) ay iniibig kita.`

Mga karagdagang halimbawa:

> **mi nelci le'e pesxu ne se mau le'e jisra**
> *Gusto ko ang jam higit kaysa sa juice.*

pesxu ≈ *… ay jam*

> **le'e pesxu cu zmadu le'e jisra le ka mi nelci**
> *Gusto ko ang jam higit kaysa sa juice.*
> `Ang jam ay higit sa juice sa pagkagusto ko dito.`

At ngayon, isang kawili-wiling pangungusap:

> *Si Bob ay mas gusto si Betty kaysa kay Mary.*

Ito ay maaaring magkaroon ng dalawang iba't ibang kahulugan sa Ingles!

1. Si Bob ay mas gusto si Betty at mas kaunti ang gusto kay Mary.
2. Si Bob ay mas gusto si Betty ngunit si Mary ay gusto rin si Betty, bagaman hindi kasing laki ng pagkagusto ni Bob!

Kinukumpara ba natin si Betty kay Mary sa kung paano gusto sila ni Bob?

O sa halip, kinukumpara ba natin si Bob kay Mary sa kung paano nila gusto si Betty?

Ang Ingles ay magulo sa aspektong ito.

Sa Lojban, maaari nating paghiwalayin ang dalawang kahulugan sa pamamagitan ng pag-attach ng **se mau** sa mga angkop na argumento:

> **la .bob. ne se mau la .maris. cu nelci la .betis.**
> *Si Bob (ihambing kay Mary) ay mas gusto si Betty. Si Mary ay mas kaunti ang gusto kay Betty.*
> *Si Bob ay mas gusto si Betty kaysa kay Mary.*

> **la .bob. cu nelci la .betis. ne se mau la .maris.**
> *Si Bob ay gusto si Betty, at mas kaunti ang gusto kay Mary.*
> *Si Bob ay mas gusto si Betty kaysa kay Mary.*

Paghahambing: '*pareho*', '*magkapareho*'

> **mi dunli le mensi be mi le ka mitre .i ku'i mi na ku du le mensi**
> *Ako ay katulad ng aking kapatid na babae sa laki. Ngunit hindi ako siya.*
> Ako pareho sa kapatid na babae ko sa metro. Ngunit hindi ako ang kapatid._

dunli ≈ *Ang x_1 (anumang uri) ay pareho sa x_2 (anumang uri) sa x_3 (katangian ng x_1 at x_2 na may **kau**)*
mitre ≈ *Ang haba ng x_1 ay x_2 metro*
du ≈ *Ang x_1 (anumang uri) ay pareho sa x_2 (anumang uri)*

dunli ay nagkokompara ng dalawang lugar para sa isang katangian, habang ang **du** ay nagkokompara para sa pagkakakilanlan. Ang kapatid kong babae at ako ay parehong taas, ngunit hindi kami parehong tao. Si Clark Kent at Superman ay may iba't ibang tagahanga, ngunit pareho silang tao.

Ganito rin sa dalawang pandiwa na ito:

> **mi frica do le ka nelci ma kau**
> *Nagkakaiba tayo sa kung ano ang gusto natin.*
> *Ako'y nagkakaiba sa iyo sa pagkagusto sa anuman.*

> **le drata be mi cu kakne le ka sidju**
> *May ibang tao maliban sa akin ang makakatulong.*

frica ≈ *Ang x_1 (anumang uri) ay nagkakaiba sa x_2 (anumang uri) sa x_3 (katangian ng x_1 at x_2 na may **kau**)*
drata ≈ *Ang x_1 (anumang uri) ay hindi pareho sa x_2 (anumang uri)*

Ang konsepto ng '*only*'

mi .e no le pendo be mi cu nelci le'e badna
Ako at wala sa aking mga kaibigan ang gusto ng saging.
Sa aking mga kaibigan, ako lamang ang gusto ng saging.

Ang konsepto ng *not only* ay kapareho rin ng pahayag:

mi .e le su'o pendo be mi cu nelci le'e badna
Hindi lamang ako ang gusto ng saging sa aking mga kaibigan.
Ako at ilan sa aking mga kaibigan ang gusto ng saging.

le'e po'o zukte be le ka troci cu fliba
Ang nagtatangkang lamang ay nabibigo.
`Ang nagtatangkang ay sumusubok at wala ngunit nabibigo.`

troci ≈ x_1 *sumusubok na gawin ang* x_2 *(katangian ni* x_1*)*
snada ≈ x_1 *nagtagumpay sa paggawa ng* x_2 *(katangian ni* x_1*) . fliba*
x_1 *nabibigo sa paggawa ng* x_2 *(katangian ni* x_1*)*

At isa pang solusyon:

ro snada pu troci
Lahat ng nakakamit ay sumubok.

ro ≈ *bilang: bawat isa, lahat*

Tulad ng makikita mo, nag-aalok ang Lojban ng iba't ibang paraan ng pagsasabi ng pareho, na ang ilan ay maaaring malaki ang pagkakaiba mula sa mga anyo sa Ingles. -->

‘*Karamihan*’, ‘*marami*’ at ‘*sobrang dami*’

Ang mga salitang tulad ng *karamihan* at *marami* ay mga bilang din sa Lojban:

ro	*bawat isa*
so'a	*halos lahat*
so'e	*karamihan*
so'i	*marami, napakarami*
so'o	*ilang*
so'u	*kaunti*
no	*walang, walang isa*
su'e	*sa pinakamarami*
su'o	*sa pinaka-konti*
za'u	*higit sa ...*
du'e	*sobrang dami*

Mga halimbawa:

> **su'e re no le prenu ba klama**
> *Hindi hihigit sa 20 ng mga tao ang darating.*

> **su'o pa le prenu cu prami do**
> *Kahit isang tao lang ang nagmamahal sa iyo.*

‘*hindi kailanman*’ — «**no roi**», ‘*palagi*’ — «**ro roi**»

Mga termino na nagtatakda ng bilang ng mga beses:

🌼 **no roi** = *hindi kailanman*

🌼 **pa roi** = *isang beses*
🌼 **re roi** = *dalawang beses*
🌼 **ci roi** = *tatlong beses*

…

🌼 **so'i roi** = *maraming beses*
🌼 **so'u roi** = *ilang beses lamang*
🌼 **du'e roi** = *sobrang daming beses*
🌼 **ro roi** = *palagi*

> **mi du'e roi klama le zarci**
> *Madalas akong pumunta sa pamilihan.*

zarci ≈ x_1 *ay isang pamilihan*

> **mi pu re roi klama le zarci**
> *Dalawang beses akong pumunta sa pamilihan.*

Nang walang **pu**, maaaring ang konstruksyon ng **re roi** ay nangangahulugang isang beses lang ako pumunta sa pamilihan ngunit ang pangalawang pagkakataon na pupunta ako doon ay mangyayari lamang sa hinaharap. Maaaring gamitin ang mga partikulong may kaugnayan sa oras na ito kasama ang isang argumento pagkatapos nila:

> **mi klama ti pa roi le jeftu**
> *Dumarating ako rito isang beses sa isang linggo.*

‘*for the first time*’ — «**pa re'u**», ‘*for the last time*’ — «**ro re'u**»

🌼 **pa re'u** = *para sa unang beses*
🌼 **re re'u** = *para sa pangalawang beses*

…

🌼 **za'u re'u** = *muli*
🌼 **ro re'u** = *para sa huling beses*

Ang partikulong may kaugnayan sa oras na **re'u** ay gumagana tulad ng **roi**, ngunit nagsasabi ng bilang ng mga pag-ikot kung kailan nangyayari ang pangyayari.

Ihambing:

> **mi pa roi klama le muzga**
> *Binisita ko ang museo isang beses.*

mi pa re'u klama le muzga
Binisita ko ang museo para sa unang beses.

mi za'u roi klama le muzga
Binisita ko ang museo ng ilang beses.

mi za'u re'u klama le muzga
Binisita ko ang museo muli.

mi za'u pa roi klama le muzga
Binisita ko ang museo ng higit sa isang beses.

mi za'u pa re'u klama le muzga
Binisita ko ang museo hindi para sa unang beses (marahil para sa pangalawa/ikalawa, atbp.)

vitke ≈ *bisitahin (sinuman o anuman)*

Tandaan ang pagkakaiba sa pagitan ng:

za'u re'u ≈ *muli, hindi para sa unang beses*
re re'u ≈ *para sa pangalawang beses (dito rin, hindi kailangan ng konteksto, at binibigay pa mismo ang eksaktong bilang ng mga beses)*

Modal particles: ang kanilang lokasyon sa loob ng isang relasyon

le nu tcidu kei ca cu nandu
Ang pagbabasa ay mahirap ngayon.

ca ku le nu tcidu cu nandu
Ngayon ang pagbabasa ay mahirap.

Ang mga salitang walang argumento pagkatapos ay maaaring ilipat sa loob ng pangungusap sa pamamagitan ng pagdagdag ng **ku** pagkatapos ng mga ito.

ku ay nagpapigil sa mga sumusunod na argumento mula sa pagkakabit sa mga salitang gaya nito. Ihambing:

ca le nu tcidu cu nandu
Kapag nagbabasa, mahirap.

Narito ang ilang lugar kung saan maaaring ilagay ang mga modal particles.

🌼 Ang modal term ay nagmumodipika sa relasyon sa kanan nito:

> **ca ku mi citka**
> *Ngayon ako kumakain.*

— dito ang term ay may label na salita na **ku** bilang tapos na.

> **ca le cabdei mi citka**
> *Ngayon kumakain ako.*

— dito may argumento ang term pagkatapos nito.

> **mi ca citka**
> *Ako ngayon kumakain.*

— dito ang modal particle ay bahagi ng pangunahing konstruksyon ng relasyon at walang argumento.

🌼 Ang modal na term ay inilalapat sa buong relasyon:

> **mi citka ca**
> *Kumakain ako ngayon.*

— dito ang modal term ay nasa dulo ng relasyon.

Pagsasama ng mga pahayag na may mga modal

> **mi pinxe le jisra ca le nu do co'i klama le zdani**
> *Iniinom ko ang juice kapag ikaw ay umuuwi sa bahay.*

> **mi pinxe le jisra .i ca bo do co'i klama le zdani**
> *Iniinom ko ang juice, at sa parehong oras ikaw ay umuuwi sa bahay.*

Ang dalawang halimbawa ay nagpapahayag ng parehong kahulugan. Ang pangalawang opsyon ay kadalasang ginagamit kapag ang anumang orihinal na relasyon ay tila mabigat pakinggan.

Isang paggamit pa ay ang paglipat ng modal terms sa labas ng saklaw ng iba pang modal terms:

> **mi na ku te vecnu ki'u le nu kargu**
> *Hindi totoo na bumibili ako dahil mahal ito.*

Sa halimbawang ito, maaaring isipin ng iba na bumibili lang ako ng mga bagay kung mahal ang presyo. Ngunit hindi ito ang totoo.

Dito, **na ku** ay nagpapabulaan na *bumibili ako ng mga bagay dahil mahal ito.* Ang **na ku** ay inilalapat sa buong relasyon, kaya't ito ay "sumasaklaw" sa **ki'u**.

> **mi na ku te vecnu .i ki'u bo kargu**
> *Hindi ako bumibili. Ito ay dahil mahal ito.*

Sa kasong ito, hindi ako bumibili ng mga bagay. Bakit? Dahil mahal ito. Baka mas gusto ko lang ng murang bagay.

Dito, ang **ki'u** ay inilagay sa ibang pangungusap. Kaya, hindi sakop ng **na ku** ang **ki'u**.

Ang parehong halimbawa ay maaaring isalin bilang *Hindi ako bumibili dahil mahal ito.* Gayunpaman, iba ang kanilang kahulugan.

May espesyal na patakaran para sa paggamit ng **.i ba bo** at **.i pu bo**. Ihambing:

> **mi cadzu pu le nu mi citka**
> *Naglalakad ako bago kumain.*

> **mi cadzu .i ba bo mi citka**
> *Naglalakad ako, at pagkatapos ay kumakain ako.*

Ang **.i ba bo** ay nangangahulugang *pagkatapos, saka.* Ang pangungusap pagkatapos ng **.i ba bo** ay tumutukoy sa isang pangyayari na naganap mamaya kaysa sa naganap sa relasyon bago.

Binabago ang **pu** papunta sa **ba**, at vice versa. Ang espesyal na patakaran para sa Lojban ay ginawa sa pamamagitan ng pagtutulad sa natural na wika. Kaya't dapat mong tandaan ang espesyal na pag-uugali ng dalawang salitang ito.

Mga umiiral na bagay, '*mayroong ...*'

Tatlo sa katunayan ang mga salitang nasa **da** series: **da**, **de**, at **di**. Ginagamit natin ang mga ito kapag nag-uugnay sa iba't ibang mga bagay sa isang diskurso:

> **ci le mlatu cu citka re le finpe**
> *May tatlong pusa, may dalawang isda para sa bawat pusa, at bawat pusa ay kumakain ng dalawang isda.*

Kung kailangan mo ng higit pang mga salita sa isang diskurso, magdagdag ng hulapi **xi** sa mga ito at pagkatapos ay anumang bilang (na ating maituturing na isang index). Kaya,

- **da xi pa** ay pareho lamang sa simpleng **da**,
- **da xi re** ay pareho ng **de**,
- **da xi ci** ay pareho ng **di**
- **da xi vo** ay ang ika-apat na "bagay" at iba pa ...

Paksa at Pahayag. «**zo'u**»

Minsan ito ay kapaki-pakinabang na ipakita ang paksa ng isang relasyon at pagkatapos ay sabihin ang isang pahayag tungkol dito:

> **le'e finpe zo'u mi nelci le'e salmone**
> *Pagdating sa isda, gusto ko ang salmon.*

salmone ≈ *... ay isang salmon*
zo'u ≈ *nagtatapos sa paksa at nagsisimula sa pahayag ng relasyon*

Ang **zo'u** ay mas kapaki-pakinabang kapag isang panghalip tulad ng **da** ay itinakda sa paksa at pagkatapos ay ginamit sa pahayag:

> **su'o da zo'u mi viska da**
> *May isang bagay na aking nakikita ito.*

> **ro da poi gerku zo'u mi nelci da**
> *Para sa bawat bagay na isang aso: Gusto ko ito.*
> *Gusto ko ang lahat ng aso.*

> **da de zo'u da viska de**
> *May **da** at **de** na ganyan na **da** ay nakakakita kay **de**.*

Ang dalawang panghalip na **da** at **de** ay nagpapahiwatig na may dalawang bagay na nasa relasyon na ang isa ay nakakakita sa isa pa. Maaaring mangyari na ang iniisip na dalawang bagay ay talagang iisa lamang na nagmamahal sa sarili: wala sa pangungusap ang nagbabawal sa interpretasyong iyon, kaya't ang pagsasalin sa pang-araw-araw ay hindi nagsasabi ng *May nakakakita ng iba.* Ang mga bagay na tinutukoy ng iba't ibang panghalip ng serye ng **da** ay maaaring magkaiba o pareho.

Tama lamang na ang mga panghalip na ito ay lumitaw ng higit sa isang beses sa parehong pangungusap:

> **da zo'u da prami da**
> *May **da** na nagmamahal sa sarili. Mayroong isang tao na nagmamahal sa kanyang sarili.*

Hindi kinakailangan na ang isang panghalip ay maging direktang argumento ng relasyon:

> **da zo'u le gerku pe da cu viska mi**
> *May **da** na ang aso nila ay nakakakita sa akin. Ang aso ng isang tao ay nakakakita sa akin.*

‘*any*’ at ‘*some*’ sa mga halimbawa

Ang mga salitang *any* at *some*, kasama ang kanilang mga pinagmulan, ay may maraming kahulugan sa Ingles. Dapat tayong mag-ingat kapag isinalin ang inaasahang kahulugan:

Nagpapaliwanag bilang **da**:

🌼 *ilan*: isang bagay na hindi tiyak:

da pu klama .i je ko smadi le du'u da me ma kau
May dumating. Hulaan kung sino iyon.

mi pu tirna da .i je mi fliba le ka jimpe le du'u da mo kau
Narinig ko ang isang bagay, ngunit hindi ko nauunawaan kung ano iyon.

ilan sa mga tanong ay naging *ano man*, *sinuman*; sa Lojban, ito pa rin ay **da**:

xu su'o da pu klama
May dumating ba?

ilan kapag gumagamit ng mga utos, hiling, o mungkahi:

.e'u mi'o pilno su'o da poi drata
Subukan natin ang iba. Subukan natin ang iba't ibang bagay.

.e'u mi'o troci bu'u su'o da poi drata
Subukan natin sa ibang lugar.

anumang ay maaaring gamitin sa loob ng mga relasyon:

mi rivbi le ka jdice da
Iniwasan ko ang paggawa ng anumang desisyon.

Tulad sa relasyon sa loob ng mga modal na termino:

ba le nu do zgana da kei ko klama
Pagkatapos mong mapansin ang anumang bagay, pumunta ka!

Saklaw: ginagamit ang *anumang* sa Ingles kapag itinatanggi, habang ang Lojban ay gumagamit ng **na ku** ngunit pa rin ay **da**:

mi na ku viska su'o da poi prenu
Hindi ko nakikita ang sinuman.

anumang ay ginagamit kapag walang pagkakaiba sa mga miyembro na pinag-uusapan natin:

.au nai mi tavla su'o da poi na ku slabu mi
Ayaw kong kausapin ang sino man.

Saklaw: Dapat gamitin ang pagtanggi sa tamang relasyon, tulad ng ipinapakita sa ibaba:

mi jinvi le du'u na ku da jimpe
Hindi ko iniisip na may nakakaunawa.

Ito ay maaaring baguhin bilang:

mi jinvi le du'u no da jimpe
Iniisip ko na walang nakakaunawa.

🌼 Sa mga paghahambing, ang *bawat* ay naging *anumang* at isinalin bilang **ro da**:

do zmadu ro da le ka se canlu
Mas matangkad ka kaysa sa sinuman.
`Lumampas ka sa lahat sa laki.`

🌼 Kapag nagbibigay ng pagpipilian, ginagamit ang *anumang* at isinalin bilang **ro da**:

ro da poi do nelci zo'u .e'a do citka da
Maaari kang kumain ng anumang gusto mo.
`Para sa lahat ng gusto mo, pinapayagan kitang kainin ito.`

🌼 Para sa mga termino tulad ng *sinuman* at *saan man*:

.e'u mi'o troci bu'u su'o da poi drata
Subukan natin sa ibang lugar.

Dito, ang **su'o da poi drata** ay nangangahulugang *anumang iba pang bagay o mga bagay, lugar o mga lugar*. Hindi itinakda ang bilang ng mga ganitong lugar, bagaman maaaring ang anumang ganitong lugar ay angkop.

Upang sabihin *anumang lugar maliban sa isang lugar*, gamitin:

.e'u mi'o troci bu'u pa da poi drata
Subukan natin sa ibang lugar.

🌼 Isinalin ang *anumang* bilang **le'e** sa pangkalahatang mga pahayag:

le'e gerku cu se tuple le vo da
Ang anumang aso ay may apat na paa. Inaasahan na may apat na paa ang mga aso.

🌼 Gamit ang **le** kapag iniuugnay ang partikular na mga bagay, lugar, o pangyayari:

le drata zo'u .e'u mi'o pilno ri
Ang iba pang bagay, gamitin natin ito.

le drata stuzi zo'u .e'u mi'o troci bu'u ri
Ang ibang lugar, subukan natin doon.

Buod: aling mga konstruksyon ang naapektuhan ng saklaw?

Ang saklaw ay lumilikha lamang sa:

- mga hangganan ng mga relasyon,
- mga modal na termino at modal na bahagi ng pangunahing konstruksyon ng relasyon,
- mga terminong argumento na nagsisimula sa mga numero (tulad ng **pa le prenu** — *isa sa mga tao*).

Ang **da**, **de**, **di** kung ginamit nang walang prenex at walang eksplisit na numero sa harap ay ibig sabihin **su'o da**, **su'o de**, **su'o di** at sa gayon ay lumilikha rin ng saklaw.

Kaya, ang relasyon ng mga konstruksyon na ito ay nagbabago ang kahulugan:

pa le prenu ca ku zvati
May isang tao na ngayon ay naroroon.

ca ku pa le prenu ca zvati
Ngayon may isang tao.

Ang saklaw ay hindi mahalaga para sa mga konstruksyon ng relasyon at para sa mga argumentong nagsisimula sa **le** (tulad ng **le prenu** o **le re prenu**). Parehong ibig sabihin ang mga pangungusap na ito:

le prenu ca ku zvati le zdani
ca ku le prenu cu zvati le zdani
ca ku fe le zdani fa le prenu cu zvati
Ang mga tao ay naroroon ngayon.

Ang saklaw ng modal na termino mula sa kung saan ito ginamit patungo sa kanan ng relasyon hanggang sa matapos ang relasyon at lahat ng mga inner relations nito (kung mayroon).

Dito, ang **ki'u le nu kargu** ay nasa ilalim ng saklaw ng **na ku**:

na ku mi te vecnu ki'u le nu kargu
Hindi totoo na: Ako ay bumibili dahil mahal ito.

Ngunit dito, ang **ki'u le ne kargu** ay hindi nasa ilalim ng saklaw ng **na ku**. Ang **ki'u** ay inilalapat sa buong nakaraang pangungusap, kasama ang **na ku**:

mi na ku te vecnu .i ki'u bo kargu
Hindi ako bumibili. Ito ay dahil mahal ito.

Aralin 6: mga modal na termino: oras at espasyo

> **mi citka le cirla**

Mga posibleng pagsasalin:

> *Kumakain ako ng keso.*
> *Kumain ako ng keso.*
> *Laging kumakain ako ng keso.*
> *Sa sandaling iyon, kakatapos ko lang kumain ng keso.*

Ang mga panahon sa Lojban ay opsyonal; hindi natin kailangang palaging mag-isip kung aling panahon ang gagamitin.

Madalas na ang konteksto ang nagtatakda kung aling tama. Nagdaragdag tayo ng mga panahon kapag nararamdaman nating kailangan natin ang mga ito.

Ang mga panahon sa Lojban ay pareho ang pagtrato sa oras at espasyo. Ang pagsasabing *Nagtatrabaho ako noon* ay hindi naiiba sa pagsasabing *Nagtatrabaho ako sa malayo sa hilaga*. Ang Ingles ay nagtrato ng mga salita tulad ng *noon*, ang pagtatapos ng nakaraang panahon na *-ed*, at mga salitang espasyo tulad ng *sa* o *malapit* sa tatlong magkaibang paraan, samantalang sa Lojban ay sumusunod sila sa parehong prinsipyo.

Mga Punto sa oras at lugar

Ang isang partikular na modal na bahagi ng panahon nang walang sumusunod na argumento ay naglalarawan ng pangyayari bilang kaugnay sa *rito* at *ngayon*:

> **mi pinxe ba**
> **mi ba pinxe**
> *Mag-iinom ako.*

> **mi pinxe bu'u**
> **mi bu'u pinxe**
> *Nag-iinom ako sa lugar na ito.*

Ang isang modal na termino ng panahon na may sumusunod na argumento ay naglalarawan ng pangyayari bilang kaugnay sa pangyayari sa argumentong iyon:

> **mi pinxe ba le nu mi cadzu**
> *Mag-iinom ako pagkatapos kong maglakad.*

Mga Pangyayari kaugnay sa iba pang mga pangyayari sa oras

Sa Ingles, ginagamit natin ang tinatawag na "sunod-sunod ng mga panahon":

> **la .alis. pu cusku le se du'u ri pu penmi la .doris.**
> *Sinabi ni Alice na nakita niya si Doris noon.*

Dito, ang pangyayaring *nakita si Doris* ay nangyari bago ang pangyayaring *sinabi ni Alice*. Gayunpaman, sa

> **la .alis. pu cusku le se du'u ri ca kansa la .doris.**
> *Sinabi ni Alice na kasama niya si Doris.*

ang dalawang pangyayari (*sinabi* at *kasama si Doris*) ay nangyayari sa parehong oras.

Kaya, sa Ingles:

- ang panahon ng pangunahing relasyon ay nauunawaan batay sa sinumang nagsasabi ng relasyon na ito.
- ang panahon ng relasyon sa loob ng pangunahing relasyon ay nauunawaan din batay sa sinumang nagsasabi ng relasyon na ito.

Sa Lojban:

- ang panahon lamang ng pangunahing relasyon ay nauunawaan batay sa sinumang nagsasabi ng relasyon.
- ang iba pang mga panahon ay nauunawaan batay sa isa't isa. Kaya, sa **la .alis. pu cusku le se du'u ri pu penmi la .doris.** ang pangalawang **pu** ay nauunawaan batay sa unang **pu**. Sa **la .alis. pu cusku le se du'u ri ca kansa la .doris.**, ginagamit natin ang **ca** (*sa parehong oras*) na nauunawaan batay sa panlabas na relasyon (**pu cusku** — *sinabi*).

Gayunpaman, maaari nating gamitin ang modal na salita **nau** (*sa oras o lugar ng nagsasalita*), na magbibigay ng parehong epekto tulad ng paggamit sa Ingles:

Narito ang isang halimbawa sa istilo ng Ingles:

> **la .alis. pu cusku le se du'u ri nau pu kansa la .doris.**
> *Sinabi ni Alis na kasama niya si Doris.*

Distansya sa oras at espasyo

fau ≈ *modal na salita: sa parehong oras, lugar o sitwasyon tulad ng ...*
ca ≈ *modal na salita: sa ... (isang oras), sa parehong oras ng ...; "kasalukuyang panahon"*
bu'u ≈ *modal na salita: sa ... (isang lugar); dito (sa lugar na ito)*
zi ≈ *kahapon lamang (kamakailan lang) o mamaya (sa maikling panahon)*
vi ≈ *malapit sa ...*
za ≈ *kahapon o sa kalaunan, sa hindi tiyak na oras*
va ≈ *hindi malayo mula sa ...*
zu ≈ *matagal na ang nakalipas o sa matagal na panahon*
vu ≈ *malayo mula sa ...; malayo*

Ito ang paraan kung paano natin magagamit ang mga kombinasyon ng panahon upang tukuyin kung gaano kalayo tayo pumunta sa nakaraan o hinaharap:

- Ang **pu zu** ay nangangahulugang *matagal na ang nakalipas*

- Ang **pu za** ay nangangahulugang *kahapon lamang*
- Ang **pu zi** ay nangangahulugang *kahapon lamang*
- Ang **ba zi** ay nangangahulugang *mamaya*
- Ang **ba za** ay nangangahulugang *sa kalaunan*
- Ang **ba zu** ay nangangahulugang *sa matagal na panahon*

Pansinin ang pagkakasunod-sunod ng mga patinig **i**, **a**, at **u**. Ang pagkakasunod-sunod na ito ay paulit-ulit na lumilitaw sa Lojban at marahil ay karapat-dapat tandaan. Ang *maikli* at *mahaba* ay laging nakasalalay sa konteksto, relatibo, at subhetibo. Halimbawa, ang dalawang daang taon ay maikling panahon para sa isang species na mag-evolve ngunit mahabang panahon para maghintay ng bus.

Ang **zi**, **za**, at **zu** ay nagmumodipika sa partikulang panahon tulad ng **pu** at **ba** na sinasabi bago ito:

- **pu zu** ay *isang matagal na panahon ang nakalipas*. Ang **pu** ay nagpapakita na nagsisimula tayo sa nakaraan, at ang **zu** ay nagsasaad na ito ay isang matagal na panahon ang nakaraan.
- **zu pu** ay *malayo sa panahon; may isang punto pagkatapos ng ilang pangyayari*. Ang **zu** ay nagpapakita na nagsisimula tayo sa isang punto na malayo sa panahon mula ngayon, at ang **pu** ay nagsasaad na tayo ay gumagalaw pabalik mula sa punto na iyon.

Kaya, ang **pu zu** ay laging nasa nakaraan, samantalang ang **zu pu** ay maaaring sa hinaharap.

Ang distansya sa espasyo ay parehong tandaan gamit ang **vi**, **va**, at **vu** para sa maikli, hindi tiyak (gitna), at malayong distansya sa espasyo.

Upang tukuyin ang distansya sa panahon o espasyo, ginagamit natin ang modal na salita na **la'u** na may argumento na nagtutukoy sa distansya:

> **ba ku la'u le djedi be li ci mi zvati ti**
> *Sa loob ng tatlong araw, narito ako.*

Ang katumbas sa panahon ng **ca** ay **bu'u**, at ang **fau** ay mas kumplikado kaysa sa dalawa, dahil maaari itong mangahulugan ng panahon, espasyo, o sitwasyon.

> **ba za vu ku mi gunka**
> *Sa hinaharap, magtatrabaho ako sa isang lugar na malayo.*

gunka ≈ *magtrabaho*

> **mi bu'u pu zu gunka**
> *Dati akong nagtatrabaho dito sa isang matagal na panahon ang nakalipas.*
> `Ako dito-nakaraang-matagal na panahon-distansya trabaho`

> **pu zu vu ku zasti fa le ninmu .e le nanmu**
> *Noong unang panahon at malayo, may isang babae at isang lalaki na namuhay.*

Ang huling pangungusap ay kung paano madalas magsimula ang mga kuwento ng engkanto.

Tagal ng panahon at espasyo

ze'i ≈ *modal na salita: para sa maikling panahon*
ve'i ≈ *modal na salita: sa maliit na espasyo*
ze'a ≈ *modal na salita: para sa ilang panahon*
ve'a ≈ *modal na salita: sa ilang espasyo*
ze'u ≈ *modal na salita: para sa mahabang panahon*
ve'u ≈ *modal na salita: sa malawak na espasyo*

Muling madaling tandaan ito sa pamamagitan ng padrino **i**, **a**, **u**.

> **mi ze'u bajra**
> *Tumatakbo ako ng matagal.*

> **do ze'u klama le mi'a gugde ze'u**
> *Naglaan ka ng matagal na panahon sa pagdating sa aming bansa.*

mi'a ≈ *kami nang wala ka*
gugde ≈ *... ay isang bansa*

> **mi ba zi ze'a xabju la .djakartas.**
> *Sa lalong madaling panahon, titira ako sa Jakarta ng pansamantala.*

> **le jenmi pe la .romas. ba ze'u gunta la .kart.xadact.**
> *Ang hukbo ng mga Romano ay mag-aatake sa Carthage ng matagal na panahon.*

Ito ay hindi nangangahulugang hindi na atakehan ng mga Romano ang Carthage sa mga araw na ito. Sa Lojban, kapag sinabi natin na totoo ang isang bagay sa partikular na panahon, hindi ibig sabihin na hindi ito totoo sa anumang ibang panahon. Maaari mong sabihin ang **pu ba ze'u** upang malaman natin na ang aktibidad na ito ay sa hinaharap kapag tiningnan mula sa isang punto sa nakaraan ngunit sa nakaraan kapag tiningnan mula sa ngayon.

> **le xamsi**
> *dagat/karagatan*

> **le ve'u xamsi**
> *karagatan*

le cmana
bundok/burol

le ve'u cmana
bundok

le ve'i cmana
burol

ti ve'u gerku
Iyan ay isang malaking aso. Ito ay isang aso na sumasakop ng malaking espasyo.

Ang burol ay malapit sa bundok.
The hill is near the mountain.

«**pu'o**» — ‘*to be about*’, «**ba'o**» — ‘*no longer*’, «**za'o**» — ‘*still*’, «**xa'o**» — ‘*already*’

Narito ang ilang mga set ng mga modal na termino na makakatulong sa atin na magdagdag ng mas detalyadong kahulugan kapag kinakailangan.

Sa *mga hugis ng pangyayari*, hindi katulad ng **pu**, **ca**, at **ba**, tinitingnan natin ang bawat pangyayari na may hugis na may mga yugto:

pu'o ≈ *modal na termino: na magiging tungkol sa paggawa ng isang bagay (ang pangyayari ay hindi pa nangyayari)*
ba'o ≈ *modal na termino: hindi na gumagawa ng isang bagay, nagawa na ang isang bagay (natapos na ang pangyayari)*

Mga Halimbawa:

mi ba tavla le mikce
Ako ay magsasalita sa doktor (at maaaring ako ay nagsasalita na ngayon din).

mikce ≈ x_1 *ay isang doktor*

mi pu pu'o tavla le mikce
Ako ay mag-uumpisa nang magsalita sa doktor (hindi ako nagsasalita sa oras na iyon, hindi pa nagsimula ang pangyayari sa oras na iyon).

le sanmi ca pu'o bredi
Ang pagkain ay hindi pa handa.

mi pu ba'o tavla le mikce
Ako ay nakapagsalita na sa doktor.

mi ba ba'o tavla le mikce
Ako ay magiging nakapagsalita na sa doktor.

.a'o mi ba zi ba'o gunka
Umaasa ako na sa lalong madaling panahon ay matapos ko na ang trabaho.

za'o ≈ *modal na termino: pa rin. Ang pangyayari ay patuloy pa rin kahit tapos na ito sa natural na wakas*
xa'o ≈ *di opisyal na modal na termino: na, masyadong maaga. Ang pangyayari ay nagsimula na at masyadong maaga*

Ang tao ay malapit nang pumasok.
The person is about to be inside.

ba'o carvi
Kasunod ng ulan. Huminto na ang ulan.

Mga Halimbawa:

ri'a ma do za'o zvati vi
Bakit ka pa rin dito?

la .kevin. xa'o zvati vi
Kevin ay nandito na.

Mga Yugto ng Pangyayari

mi co'a tavla
Nagsimula akong magsalita.

ra ca'o ciska
Siya ay patuloy na sumusulat.

ra pu co'u vasxu
Siya ay huminto sa paghinga (biglang hindi inaasahan na pagbabago).

vasxu ≈ x_1 *humihinga ng* x_2

mi pu mo'u citka le plise
Nakakain ko na ang mansanas.

la .maks. pu mo'u zbasu ti voi dinju
Si Max ay nagtayo ng bahay na ito.

ra pu de'a vasxu
Siya ay tumigil sa paghinga (ngunit maaaring huminga ulit mamaya).

mi pu di'a citka le plise
Nagpatuloy ako sa pagkain ng mga mansanas.

co'a ≈ *modal na termino: nagsisimula ang pangyayari (ang hangganan ng pangyayari)*
ca'o ≈ *modal na termino: gumagawa ng isang bagay (ang pangyayari ay nasa progreso)*
co'u ≈ *modal na termino: huminto ang pangyayari*
mo'u ≈ *modal na termino: nagtatapos ang pangyayari (ang hangganan ng pangyayari)*
de'a ≈ *ang pangyayari ay huminto (maaaring magpatuloy ang pangyayari)*
di'a ≈ *ang pangyayari ay nagpapatuloy*

mi de'a vasxu
Huminto ako sa paghinga.
Pinigilan ko ang aking paghinga.

mi de'a ze'i jundi
BRB (Ako ay babalik agad).

mi di'a jundi
Ako ay bumalik (nagiging maingat).

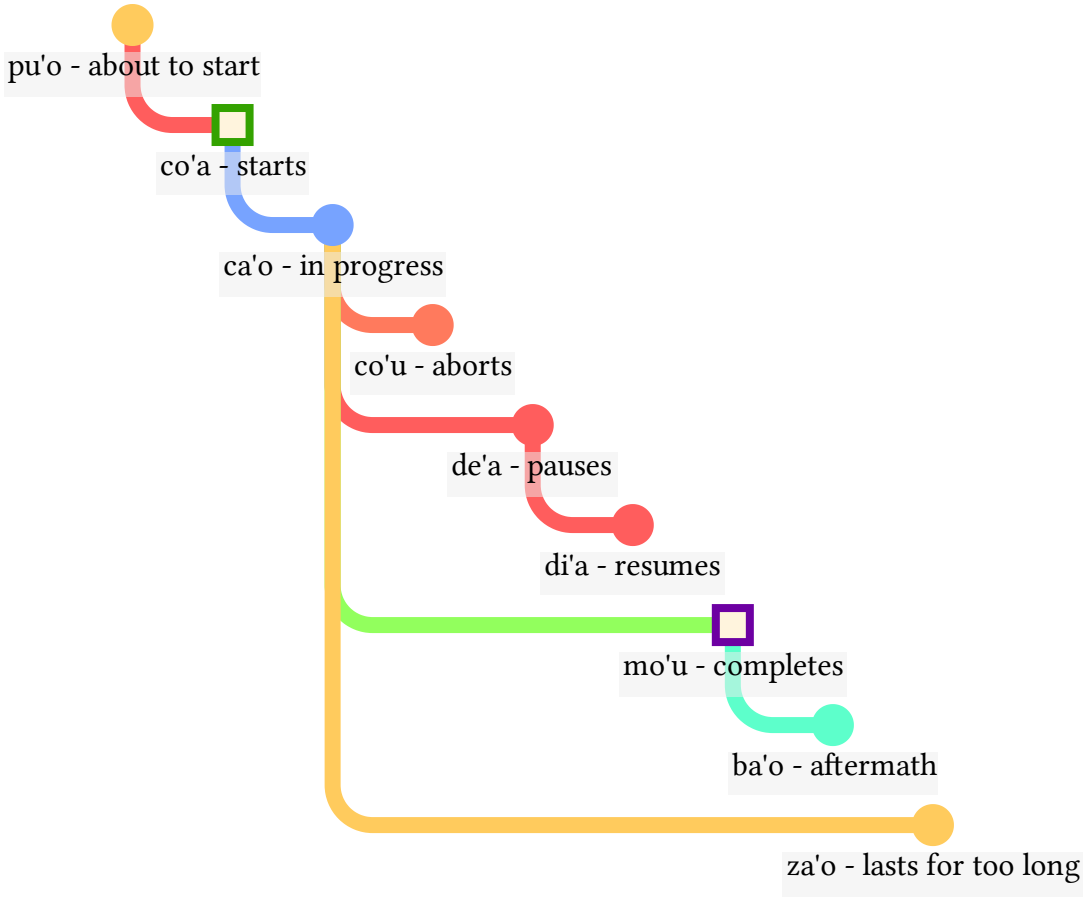
jundi ≈ x_1 *nagbibigay ng pansin kay* x_2

mi di'a vasxu
Nagpatuloy ako sa paghinga.

Ang dalawang ekspresyon na ito ay karaniwan sa mga chat sa teksto para ipahiwatig na wala ka o hindi nagbibigay ng pansin, at pagkatapos ay bumalik online:

Maaari rin namang sabihin lamang ang **de'a** o **di'a** at umaasa na maunawaan ang punto.

Patuloy at Progresibong mga Pangyayari

ru'i ≈ *modal na termino: ang pangyayari ay patuloy*

> **.i mi pu ru'i citka le plise**
> *Ako ay patuloy na kumakain ng mga mansanas.*

Tandaan ang pagkakaiba:

- Ang **ru'i** ay nagsasaad na ang pangyayari ay patuloy at hindi tumitigil.
- Ang **ca'o** ay nagpapahiwatig na ang pangyayari ay nagpapatuloy. Minsan ay maaaring huminto ito at pagkatapos ay magpatuloy sa pag-unlad nito.

Mga Kontur ng Lugar

Ang mga kontur ng pangyayari ay maaaring gamitin upang magtukoy sa espasyo kung gagamitan natin ito ng **fe'e**:

> **le rokci cu fe'e ro roi zvati**
> *Ang mga bato ay nasaan man.*

‘*sa kaliwa*’, ‘*sa kanan*’

le prenu cu sanli le dertu bu'u le pritu be mi
Ang tao ay nakatayo sa lupa sa kanan ko.

le gerku cu vreta le ckana bu'u le zunle be le verba
Ang aso ay nakahiga sa kama sa kaliwa ng isang bata.

ko jgari le panbi poi zunle
Kumuha ng pluma sa kaliwa.

le mlatu cu plipe bu'u le crane be do
Isang pusa ay tumatalon sa harap mo.

ko catlu le dinju poi crane
Tumingin sa bahay sa harap.

le verba cu zutse le stizu bu'u le trixe be mi
Ang bata ay nakaupo sa upuan sa likod ko.

le prenu cu sanli ki mi bu'u le pritu be le tricu bei mi
Ang tao ay nakatayo sa kanan ng isang puno mula sa aking pananaw.

le dinju cu zunle le rokci ti
Ang bahay ay nasa kaliwa ng bato dito.

zunle ≈ x_1 *ay sa kaliwa ni* x_2 *ayon sa pananaw ni* x_3
pritu ≈ x_1 *ay sa kanan ni* x_2 *ayon sa pananaw ni* x_3
crane ≈ x_1 *ay nasa harap ni* x_2 (x_1 *ay nasa pagitan ni* x_2 *at ng sinumang nanonood) ayon sa pananaw ni* x_3
trixe ≈ x_1 *ay nasa likod ni* x_2 *ayon sa pananaw ni* x_3
sanli ≈ x_1 *ay nakatayo sa* x_2
zutse ≈ x_1 *ay nakaupo sa* x_2
vreta ≈ x_1 *ay naka-higa sa* x_2
le dertu ≈ *ang lupa, ang dumi*
le ckana ≈ *ang kama*
le stizu ≈ *ang upuan*
le pelji ≈ *ang papel*
le penbi ≈ *ang pluma*

Pagsasanay: posisyon

ma nabmi	*Ano ang problema?*
ma'a nitcu tu'a le fonxa pe la .alis.	*Kailangan natin ang telepono ni Alice.*
.i la .alis. ca zvati ma	*Nasaan si Alice?*
la .alis. ca na ku zvati le bu'u tcadu **.i mi pu mrilu le srana be le fonxa fi la .alis.** **.i ri ca ca'o vofli la .paris.** **.i ku'i mi pu zi te benji le se mrilu be la .alis.** **.i ri curmi le nu mi'a pilno le fonxa** **.i .e'o do bevri ri mi**	Si Alice ngayon ay hindi nasa lungsod. Nagpadala ako ng sulat tungkol sa telepono sa kanya. Si Alice ngayon ay lumilipad papuntang Paris. Ngunit ngayon lang ako nakatanggap ng sulat mula sa kanya. Pinapayagan niya tayo na gamitin ang telepono. Mangyaring dalhin ito sa akin.
.i bu'u ma mi ka'e cpacu le fonxa	Saan ko maaaring makuha ang telepono?
le purdi .i .e'o do klama le bartu	Sa hardin. Paki-labas ka, mangyaring.
mi ca zvati ne'a le vorme .i ei mi ca klama ma	Ako ay malapit sa pinto. Ngayon saan ako pupunta?
ko klama le zunle be le tricu .i ba ku do viska le pa jubme	Pumunta sa kaliwa ng puno. Pagkatapos makikita mo ang isang mesa.
mi zgana no jubme	Walang nakikita na mesa.
ko carna gi'e muvdu le pritu .i le jubme cu crane le cmalu dinju .i le fonxa cu cpana le jubme .i ji'a ko jgari le penbi .e le pelji .i le za'u dacti cu cpana si'a le jubme .i ba ku ko bevri le ci dacti le zdani gi'e punji fi le sledi'u pe mi	Bumaling at lumipat sa kanan. Ang mesa ay nasa harap ng maliit na gusali. Ang telepono ay nasa ibabaw ng mesa. Pati na rin, kunin ang lapis at papel. Pareho silang nasa ibabaw ng mesa. Pagkatapos dalhin ang tatlong bagay sa bahay at ilagay sa aking silid.
vi'o	Gagawin ko.

Pagsasanay: mga sasakyan

mi jo'u le pendo be mi pu ca'o litru le barda rirxe bu'u le bloti	*Ako at ang aking mga kaibigan ay naglalakbay sa isang malaking ilog sa isang bangka.*
.i ba bo mi'a klama le vinji tcana	*Pumunta kami sa isang paliparan.*
.i xu do se marce le karce	*Nagdala ka ba ng sasakyan?*
.i na ku se marce **.i mi'a pu klama fu le trene** **.i ze'a le cacra mi'a zvati bu'u le carce**	*Hindi.* *Pumunta kami sa pamamagitan ng tren.* *Isang oras kami nasa isang wagon.*

marce ≈ x_1 *ay isang sasakyan na nagdadala ng* x_2
se marce ≈ x_1 *ay isang pasahero ng* x_2

karce ≈ x_1 *ay isang sasakyan na nagdadala ng* x_2
bloti ≈ x_1 *ay isang bangka na nagdadala ng* x_2
vinji ≈ x_1 *ay isang eroplano na nagdadala ng* x_2
trene ≈ x_1 *ay isang tren ng mga sasakyan* x_2

Pagpapayaman ng bokabularyo. Mga bagong salita gamit ang mga panahon

Maraming salitang Ingles na katumbas ng mga kombinasyon ng salita sa Lojban:

pixra ≈ x_1 *ay isang larawan ng* x_3
le vi'a pixra ≈ *ang larawan sa 2D*
le vi'u pixra ≈ *ang larawan sa 3D, isang eskultura*

vi'a pixra
Larawan sa 2D, 2D drawing.

le ve'i cmana ≈ *ang burol (literal na "bundok/burol na sumasakop ng maliit na espasyo")*
le ve'u xamsi ≈ *ang karagatan (literal na "dagat/karagatan na sumasakop ng malaking espasyo")*
le ba'o tricu ≈ *tadtad ng puno (literal na "ang hindi na puno")*

vi'u pixra
Larawan sa 3D, eskultura.

Aralin 7. Mga Titik, Tumutukoy sa mga Kaugnayan, Petsa

Mga Pangalan ng mga Titik sa Lojban

Mayroong pangalan ang bawat titik sa Lojban.

Ang sumusunod na talahanayan ay kumakatawan sa pangunahing alpabeto ng Lojban at kung paano bigkasin ang mga titik (sa ilalim ng bawat titik):

'	**a**	b	c	d	**e**
.y'y.	**.a bu**	**by.**	**cy.**	**dy.**	**.ebu**
f	g	**i**	j	k	l
fy.	**gy.**	**.i bu**	**jy.**	**ky.**	**ly.**
m	n	**o**	p	r	s
my.	**ny.**	**.o bu**	**py.**	**ry.**	**sy.**
t	**u**	v	x	**y**	z
ty.	**.u bu**	**vy.**	**xy.**	**.y bu**	**zy.**

Kung titingnan natin:

- para makuha ang pangalan ng isang patinig, idinadagdag natin ang salitang **bu**.
- para makuha ang pangalan ng isang katinig, idinadagdag natin ang **y.** sa katinig.
- ang salita para sa ' (apos) ay **.y'y**.

Maaari nating ispel ang mga salita gamit ang mga pangalan na ito. Halimbawa, ang CNN ay magiging **cy. ny. ny.**

Mga Titik sa Halip ng '*he*' at '*she*'

Ang isang hanay ng isa o higit pang mga pangalan ng titik ay maaaring magsilbing panghalip, nagbibigay ng alternatibong paraan para tukuyin ang mga naunang nabanggit na argumento sa pagsasalita.

> **la .alis. pu klama le nurma .i le nurma cu melbi la .alis.**
> **la .alis. pu klama le nurma .i ri melbi la .alis.**
> **la .alis. pu klama le nurma .i ny. melbi la .alis.**
> **la .alis. pu klama le nurma .i ny. melbi .a bu**
> *Pumunta si Alice sa probinsya. Maganda sa paningin ni Alice ang rural na lugar.*
> *Pumunta si Alice sa probinsya. Maganda ito sa kanya.*

Ang lahat ng mga bersyon sa Lojban sa itaas ay may parehong kahulugan.

Dahil ang unang titik sa **.alis.** ay **a** (binalewala ang tuldok) at ang unang titik sa **nurma** ay **n**, maaari nating gamitin ang mga titik sa halip ng salitang ito upang tukuyin ang mga argumento na ito nang tama:

🌼 **.a bu** ay tumutukoy kay **la .alis.**
🌼 **ny.** ay tumutukoy sa **le nurma**

Ang paraang ito ay maaaring mas kumportable kaysa sa *he* o *she* sa Ingles, o kahit sa Lojban na **ri** o **ra**. Ito ay nagbibigay sa atin ng paraan upang gawing mas maikli ngunit eksakto ang pagsasalita, nang hindi na kailangang paulit-ulit na banggitin ang mga mahahabang pangalan o iba pang termino ng argumento.

Gayunpaman, mahalaga ring tandaan na maaaring may mga sitwasyon kung saan nais nating tukuyin muli, halimbawa, ang **le nurma**, ngunit may ibang argumento na nagsisimula sa **n** sa pagitan, na ginagawa ang **ny.** na hindi na maaaring tumukoy sa rural na lugar. Sa mga ganitong kaso, ang pinakamabilis na solusyon ay paulit-ulit na banggitin ang buong argumento, halimbawa, sabihin ang **le nurma**:

> **bu'u le nurma la .alis. pu penmi la .nik. i ri se zdani bu'u le nurma**
> *Sa probinsya, nakilala ni Alice si Nick. May tahanan siya sa probinsya.*

zdani ≈ *... ay tahanan ng ...*
se zdani ≈ *... may tahanan ..., ... nakatira sa ...*

Kung ang isang pangalan ay binubuo ng ilang cmevla, maaari mong gamitin ang mga unang titik ng mga ito upang tukuyin ang pangalan na iyon. Ganun din sa mga kompuwestong relasyon:

> **la .djan.smit. cu citka le glare stasu .i dy.sy. nelci fy.sy.**
> *Si John Smith ay kumakain ng mainit na sopas. Gusto niya ito.*

glare ≈ *... mainit*

dy.sy. ay isang solong panghalip. Ganun din sa **fy.sy.**.

Kung kailangan mong maglagay ng ilang panghalip nang sunod-sunod, hiwalayin ang mga ito gamit ang salitang **boi**:

> **mi klama la .paris. la .moskov.**
> *Pupunta ako sa Paris mula sa Moscow.*

> **mi klama py. boi my.**
> *Pupunta ako sa P mula sa M.*

Ang pangungusap na **mi klama py. my.** ay nangangahulugang *Pupunta ako sa PM*, na ibig sabihin ay iba.

> **la .tom.silver. pu zvati .i je'u ty. sy. boi .ui pu sidju mi**
> *Si Tom Silver ay naroon. At talaga, si TS (yay!) ay tumulong sa akin.*

Kapag naglagay ka ng isang interjection pagkatapos ng mga titik na iyon, hiwalayin ang mga ito gamit ang **boi**. Kung walang **boi**, ang mga interjection ay mag-uugnay sa huling titik.

Iba't ibang paraan ng pagsasabi ng '*tayo*' sa Lojban

Sa Lojban, may ilang mga panghalip na malapit sa kahulugan ng *tayo*:

mi'o ≈ *ikaw at ako*
mi'a ≈ *tayo nang wala ka*
ma'a ≈ *ikaw, ako, at iba pa*

Kaya, kapag nagsasalita, kailangan mong maging maingat kung aling kahulugan ng *tayo* ang kailangan mo.

At sa wakas:

mi ≈ *ako o ang mga nagsasalita*

mi ay maaari ring mangahulugan ng *tayo*! Sa Lojban, walang pagkakaiba sa pagitan ng pambalana at pangmaramihan sa default. Kaya, kung may ilang tao na nagsasalita ng sabay-sabay, ang **mi** (na tumutukoy sa isa o higit pang nagsasalita) ay ganap na tama para sa *tayo*. Sa praktika, karaniwan mong makikita ang **mi** na ginagamit sa ganitong paraan kapag ang isang tao ay nag-aakala na nagsasalita (o mas madalas, sumusulat) para sa iba.

Mga halimbawa:

> **mi prami do**
> *Iniibig kita.*

> **mi'a ba penmi do**
> *Magkikita kami sa iyo.*

ma'a remna
Tayo ay lahat tao.

mi djica le nu do cliva
Gusto namin na umalis ka.

cliva ≈ x_1 *umalis*

«**ri**» sa halip ng '*siya*' at '*siya*'

Sa naunang bahagi, natutunan natin ang panghalip na **ri**:

ri ≈ *panghalip: tumutukoy sa nakaraang argumentong natapos na (lumalaktaw sa mga stable na panghalip tulad ng **mi**, **do**, mga salita para sa tayo)*

mi catlu le nanmu .i ri melbi
Tinitigan ko ang lalaki. Siya ay guwapo.

melbi ≈ x_1 *maganda / maganda / guwapo sa isang tao* x_2

Ang **ri** ay tumutukoy sa nakaraang natapos na argumentong ginamit sa teksto o pagsasalita ng isang tao:

la .alis. cu sipna bu'u le sledi'u pe la .alis.
Si Alice ay natutulog sa kuwarto ni Alice.
`Si Alice ay natutulog-sa ang ng-Alice kuwarto.`

la .alis. cu sipna bu'u le sledi'u pe ri
Si Alice ay natutulog sa kanyang kuwarto.
`Si Alice ay natutulog sa kuwarto ng [nakaraang termino ng argumento].`

sledi'u ≈ *Ang* x_1 *ay isang kuwarto para sa layunin ng* x_2 *(proposisyon)*

Ang **ri** ay katumbas ng pag-uulit ng huling argument, na si **la .alis.** dito.

Isang aspeto na dapat pansinin ay hindi inuulit ng **ri** ang **le sledi'u pe ri** (na isa ring argument), dahil ang **ri** ay bahagi ng argument na iyon at kaya ang argument na iyon ay hindi "naunang", hindi pa tapos kapag lumitaw ang **ri**. Ito ay nagpapigil sa **ri** na maging rekursibong tumutukoy sa sarili nito.

Isang halimbawa pa:

le du'u le prenu cu melbi cu se djuno ri
Na ang tao ay maganda ay alam niya sa kanyang sarili.

Ang **ri** ay tumutukoy sa **le prenu** (at hindi sa **le du'u le prenu cu melbi** bagaman pareho nang kumpleto ang mga argumento: nagsisimula ang **le prenu** huli, pagkatapos ng simula ng **le du'u le prenu cu melbi**).

Ang relasyon sa loob ng **sei** ay bumubuo ng isang parallel na teksto. Iniiwasan ng **ri** ang mga argumento sa loob ng mga relasyon ng **sei**:

> **mi viska la .lukas. sei la .doris. pu cusku .i ri jibni la .micel.**
> *Nakikita ko si Lucas, — sabi ni Doris. Siya ay malapit kay Michelle.*

Sa halimbawang ito, hindi maaaring tumukoy ang **ri** sa **la .doris.** Binibigyan lamang natin ng pagtawid ang buong relasyon ng **sei la .doris. pu cusku** kapag nagdedesisyon kung saan dapat tumukoy ang **ri**.

Ang mga panghalip na nananatiling pareho sa buong usapan o kuwento ay hindi pinapansin ng **ri**. Diretso lamang nating inuulit ang mga ito:

> **mi lumci mi**
> *Naghuhugas ako ng aking sarili.*
> `Naghuhugas ako ng akin`

lumci ≈ *Ang x_1 ay naglilinis ng x_2*

> **mi prami mi**
> *Iniibig ko ang aking sarili.*
> `Iniibig ko ang akin.`

Gayunpaman:

- ang mga panghalip na **ti**, **ta**, **tu** ay sinasama ng **ri** dahil maaaring nagbago ka ng tinutukoy mo, kaya ang pag-uulit ng **tu** ay maaaring hindi epektibo.
- gayundin, ang **ri** mismo (o mas maaga, ang kanyang panghalip) ay maaaring ulitin ng isang sumunod na **ri**. Sa katunayan, isang serye ng mga salitang **ri** na walang ibang argumento sa pagitan ay laging uulitin ang parehong argumento:

> **la .alis. cu catlu le nanmu .i ri melbi .i ri co'a zgana .a bu**
> *Si Alice ay napapansin ang isang lalaki. Siya ay guwapo. Siya ay napapansin ni Alice.*

zgana ≈ *magmasid*
co'a zgana ≈ *magsimulang magmasid, mapansin*

Sa halimbawang ito, ang pangalawang **ri** ay may una nitong **ri** bilang panghalip, na mayroon namang **le nanmu** bilang panghalip. Ang tatlo ay tumutukoy sa parehong bagay: ang lalaki.

Sa huli, ikaw ang magdedesisyon kung ano, saan, at kailan gagamitin sa pagsasalita: ang paraan na may **le** + kaugnayan, ang paraan na may mga pangalan ng titik, o sa pamamagitan ng **ri**.

«**go'i**» para sa naunang relasyon

> **la .alis. cu klama le barja .i la .alis. cu viska le nanmu**
> **la .alis. cu klama le barja .i le go'i cu viska le nanmu**
> *Si Alice ay pumupunta sa bar. Siya ay nakakita ng isang lalaki.*

🌼 Ang **le go'i** ay tumutukoy sa unang lugar ng naunang relasyon.
⚙️ Ang **go'i** ay nagbibigay ng isa pang paraan ng pagtukoy sa isang argumentong kailangan natin.

🌼 Ang **le se go'i** ay tumutukoy sa ikalawang lugar ng naunang relasyon.
🌼 Ang **le te go'i** ay tumutukoy sa ikatlong lugar, at iba pa.

Mga Halimbawa:

> **.i la .alis. cu zgana le nanmu .i ri melbi**
> **.i la .alis. cu zgana le nanmu .i le se go'i cu melbi**
> *Si Alice ay nanonood ng isang lalaki. Siya ay guwapo.*

Dito, ang **le se go'i** ay tumutukoy sa ikalawang lugar (x_2) ng naunang relasyon, na si **le nanmu**.

Isang halimbawa pa:

> *Si Bill ay nakakita kay Nick. Siya ay sinuntok niya.*

Sa Ingles, hindi gaanong mahalaga ang kahusayan dito — *he* ay nangangahulugang *isang lalaking nabanggit sa malapit na teksto o nakuha mula sa konteksto.* Si Bill ba ang sumuntok kay Bob, o si Bob ang sumuntok kay Bill? Hindi natin alam. Sa Lojban, pwede nating sabihin:

> **la .bil. pu viska la .nik. .i le se go'i cu darxi le go'i**
> *Si Bill ay nakakita kay Nick. Si Nick ay sumuntok kay Bill.*

Gayunpaman, sa karamihan ng mga kaso, maaaring gamitin ang **ri** o mga salitang titik:

> **la .bil. cu viska la .nik. i ri darxi la .bil.**
> **la .bil. cu viska la .nik. i ny. darxi by.**
> *Si Bill ay nakakita kay Nick. Si Nick ay sumuntok kay Bill.*

Ang **go'i** mismo ay isang salitang relasyon, kaya't mayroon itong istraktura ng lugar:

> **mi tatpi .i do ji'a go'i**
> *Ako ay pagod. At ikaw rin.*

Kapag sinabi natin **do go'i**, inuulit natin ang nakaraang relasyon ngunit pinalitan ang unang lugar nito ng **do**. Sa ibang salita, ang **do ji'a go'i** dito ay katulad ng pagsasabi ng **do ji'a tatpi**.

Oras ng Araw

> **— ma tcika ti**
> *Anong oras na?*

tcika ≈ *Ang x_1 (oras, minuto, segundo) ay ang oras ng pangyayari ng x_2*

Sa Lojban, ang mga oras ay laging oras ng isang bagay. Kaya tinatanong natin kung ano ang oras ng **ti**, na nangangahulugang *pangyayaring/bagay na ito*, o sa ibang salita, *ngayon*.

li, isang unlaping para sa mga numero, ay ginagamit din para sa mga timestamp.

- Ang **cacra bu** ay isang unlaping na nagsasabing ang bilang ng oras ay sumusunod. Halos palaging ginagamit ang 24-oras na oras sa Lojban.
- Ang **mentu bu** ay isang unlaping na nagsasabing ang bilang ng minuto ay sumusunod.
- Ang **snidu bu** ay isang unlaping na nagsasabing ang bilang ng segundo ay sumusunod.

> **li cacra bu pa pa mentu bu pa no**
> *11:10 (Sampung minuto makalipas ang labing-isang)*

> **li cacra bu pa pa mentu bu pa no snidu bu pa ci**
> *11 oras, 10 minuto at 13 segundo.*

> **li cacra bu pa no mentu bu mu no**
> *10:50, sampung bago maglabing-isang*

Kung nais nating ibigay ang oras ng isang pangyayari, sa halip na sabihin lamang ang oras, puno ang ikalawang lugar:

> **li cacra bu pa no tcika le nu mi klama**
> *Ang sampung ng umaga ang oras na ako ay pumupunta.*

Sa paggamit ng term **de'i** maaari tayong makakuha ng mas natural na pagkasabi:

> **mi klama de'i li cacra bu pa no**
> *Ako ay pumupunta ng alas diyes ng umaga.*

de'i ≈ *sa ... (oras), sa ... (petsa)*

At isang kapaki-pakinabang na halimbawa:

> **ca tcika le nu .ei sipna**
> *Oras na upang matulog.*

Mga Petsa

> **— ma detri ti**
> *Anong petsa ngayon?*

> **— li mastu bu ze djedi bu pa**
> *Hulyo, uno.*

detri ≈ x_1 *(taon, buwan, araw) ang petsa/oras ng pangyayari* x_2

Isang opsyon pa:

> **— ma ca detri**
> *— Anong petsa ngayon?*

🌼 **nanca bu** ay isang unlaping nagsasabing sumusunod ang taon.
🌼 **masti bu** ay isang unlaping nagsasabing sumusunod ang buwan.
🌼 **jefydei bu** ay isang unlaping nagsasabing sumusunod ang araw ng linggo.
🌼 **djedi bu** ay isang unlaping nagsasabing sumusunod ang araw.

Ang mga unlaping may mga numero pagkatapos ay maaaring gamitin sa anumang pagkakasunod-sunod (gamitin natin ang mga digit para ipakita ang mga numero):

> **li djedi bu 2 ca detri**
> *Ikalawang araw ng buwan ngayon.*

> **li masti bu 4 djedi bu 1 ca detri**
> *Abril, una ngayon.*

> **li djedi bu 5 masti bu 7 nanca bu 2005 detri le nu mi jbena**
> *Ang ikalimang ng Hulyo (ika-pitong buwan), taon 2005 ay kung kailan ako ipinanganak.*

jbena ≈ *ang* x_1 *ay ipinanganak*

Maaari rin nating gamitin ang **de'i**:

> **mi ba klama de'i li masti bu pano**
> *Ako ay pupunta sa Oktubre.*

Ang mga Partikulo sa Lojban ay maaaring isulat nang walang puwang sa pagitan, tulad ng sa **pano**, na pareho sa **pa no**.

Para sa mga araw ng linggo, karaniwan, ang Lunes ang unang araw:

mi gunka de'i li jefydei bu pa
Ako ay nagtatrabaho sa Lunes.

mi gunka ca ro se detri be li jefydei bu re
Ako ay nagtatrabaho tuwing Martes.

xu do pu zvati la .paris. de'i li jefydei bu ci
Nasa ka sa Paris noong Miyerkules?

Pagtukoy sa mga Intervals ng Oras

mi nanca li re re
Ako ay dalawampu't dalawang taong gulang.

nanca ≈ *ang* x_1 *ay may tagal na* x_2 *(bilang) taon*

Ang **nanca** ay nagtutukoy sa tagal, at upang sabihing *dalawang taon*, punan ang ikalawang puwesto ng isang numero na may unlaping **li**.

le verba cu masti li re
Ang bata ay dalawang buwang gulang.

masti ≈ *Ang* x_1 *ay* x_2 *buwan ang haba*

le nu carvi cu djedi li ci
Umuulan ng tatlong araw.

djedi ≈ *Ang* x_1 *(pagkakataon) ay* x_2 *(bilang) buong araw ang haba*

Mga bagong pandiwa mula sa isang antas: ‘*ibang kaysa sa*’ — «**na'e**», ‘*kontra-*’ — «**to'e**»

mi na'e nelci do
Iba kaysa mahilig sa iyo.

Ang mga partikula ng "left scalar" (kung saan kasama ang **na'e**) ay inilalagay sa kaliwa ng mga konstruksyon na kanilang binabago, na bumubuo ng isang antas:

Ang antas mismo ay maaaring tukuyin gamit ang modal tag **ci'u**.

🌼 **je'a** = *tunay (ang positibong posisyon sa antas).* Ang salitang **je'a** ay nagpapatibay ng kahulugan ng isang bahagi ng pangungusap. Karaniwan, ito ay ini-omit lamang.

mi je'a nelci do
Tunay na mahal kita.

🌼 **na'e** = *hindi (ibang kaysa sa positibong posisyon sa antas)*

mi na'e nelci do
Iba kaysa mahilig sa iyo.

le stizu cu na'e xunre be ci'u le ka skari
Ang upuan ay may kulay na hindi pula.
`Ang upuan ay iba kaysa pula sa antas ng pagkakaroon ng kulay`

🌼 **no'e** = *hindi talaga (gitna sa antas).* Ang salitang **no'e** ay nagbibigay ng gitna kahulugan sa isang bahagi ng pangungusap.

mi no'e nelci do
Pagdating sa kung mahal o kinaiinisan kita, walang pakialam ako sa iyo. Ni hindi kita gusto ni kinaiinisan.

🌼 **to'e** = *kontra-, hindi-, mali- atbp. (kasalungat sa antas).* Ang salitang **to'e** ay nagbibigay ng kasalungat na kahulugan sa isang bahagi ng pangungusap. Katulad ito ng unlaping Ingles na *anti-*.

mi to'e nelci do
Kinaiinisan kita.
`I anti-like you`

Ang **na'e** ay mas kumplikado kaysa sa **no'e** at **to'e**; maaari itong magkaroon ng anumang kahulugan sa kanila kapag hindi mo iniinda ang eksaktong kahulugan.

Mga komplikadong modal na termino: ‘*dahil*’ — «**ki'u**», ‘*kahit*’ — «**to'e ki'u nai**»

Ang mga modal na termino ay maaaring hindi positibo sa dalawang paraan upang makakuha ng kaugnay na kahulugan.

ki'u ≈ *modal na termino: dahil, dahil sa paliwanag ..., na maaaring ipaliwanag sa pamamagitan ng katotohanan na ...*

ki'u ma do cusku zo co'o
Bakit mo sinasabi ang paalam?

Ang pagdagdag ng hulapi na **nai** ay nagbabago ng kahulugan:

ki'u nai ≈ *modal na termino: hindi dahil, na hindi maipaliwanag sa pamamagitan ng katotohanan na ...?!*

> **mi se nabmi ki'u nai le nu mi laldo ce'e ki'u le nu mi na certu**
> *Ako ay may problema hindi dahil matanda ako kundi dahil hindi ako eksperto.*

nabmi ≈ *Ang x_1 ay may problema sa x_2*
se nabmi ≈ *Ang x_1 ay may problema na x_2*
laldo ≈ *Ang x_1 ay matanda...*
certu ≈ *Ang x_1 ay isang eksperto, propesyonal sa larangan ng x_2*

Ang pagdagdag ng **to'e** ay naglalaman ng negasyon ng kahulugan:

to'e ki'u ≈ *dahil hindi, na maaaring ipaliwanag sa katotohanan na hindi nangyayari na...*

> **mi jinga to'e ki'u le nu mi pu surla**
> *Ako ay nanalo dahil hindi ako nagpahinga.*

Sa paggamit ng parehong **to'e** at **nai** makakakuha tayo ng:

to'e ki'u nai ≈ *sa kabila ng dahilan..., hindi dahil hindi, na hindi maipaliwanag sa katotohanan na hindi nangyayari...*

> **.i to'e ki'u nai le nu le mamta cu sanga su'o melbi kei le verba na snada lo ka sipna**
> *Sa kabila ng magandang pag-awit ng ina, hindi nagtagumpay ang bata na makatulog.*

Ang paggamit ng **se** ay nagbabago ng pagkakasunod-sunod ng mga argumento. Kung hindi, ang kahulugan ay nananatiling pareho.

se ki'u ≈ *kaya, na ipinaliwanag ang katotohanan na...*

> **ra bilma se ki'u le nu ra na pu cusku zo coi do**
> *Siya ay may sakit, na ipinaliwanag kung bakit hindi siya bumati sa iyo.*

se ki'u nai ≈ *ngunit hindi nangangahulugan na..., na hindi ipinaliwanag ang katotohanan na...*

> **ra bilma se ki'u nai le nu ra klama le drata tcadu**
> *Siya ay may sakit, na hindi ipinaliwanag kung bakit siya pupunta sa ibang lungsod.*

se to'e ki'u ≈ *..., ang kawalan nito ang nagpapaliwanag sa katotohanan na...*

> **ra bilma se to'e ki'u le nu ra klama le drata tcadu**
> *Siya ay hindi may sakit, at iyon ang nagpapaliwanag kung bakit siya pupunta sa ibang lungsod.*

se to'e ki'u nai ≈ *..., ang kawalan nito ay hindi nagpapaliwanag sa katotohanan na...*

ra bilma se to'e ki'u nai le nu ra penmi le mikce

Siya ay hindi may sakit, at iyon ay hindi nagpapaliwanag kung bakit siya nagkikita sa doktor.

mikce ≈ *Ang* x_1 *ay isang doktor*

Aralin 8. Mga Tuntunin at Matematika

‘*Maaaring*’, ‘*naging*’ at ‘*hindi pa naging*’

le'e cipni ka'e vofli
Maaaring lumipad ang mga ibon.

le pendo be mi ca'a xendo prenu
Ang aking kaibigan ay nagpapakita bilang isang magiliw na tao.

le pendo be mi ka'e litru bu'u ro da
Ang kaibigan ko ay maaaring maglakbay sa anumang lugar.

le cipni ka'e vofli
Ang ibon ay maaaring lumipad.

mi ca'a zvati la .madrid.
Ako ay nasa Madrid.

mi pu'i zvati la .madrid.
Ako ay pumunta na sa Madrid.

mi nu'o zvati la .madrid.
Hindi pa ako pumunta sa Madrid.

ka'e ≈ *tuntunin ng potensyal: maaaring*
ca'a ≈ *tuntunin ng potensyal: tunay na nangyayari*
pu'i ≈ *tuntunin ng potensyal: nangyari na*
nu'o ≈ *tuntunin ng potensyal: hindi pa nangyari*

Ang serye ng tinatawag na mga tuntunin ng potensyal ay naglalarawan ng mga posibleng sitwasyon.

Tandaan na ang **ka'e** ay nangangahulugang maaaring mangyari ang isang pangyayari, samantalang, halimbawa,

le'e cipni cu kakne le ka vofli
Ang mga ibon ay may kakayahan lumipad.

ay naglalarawan ng mga kakayahan na nakasalalay sa mga aksyon ng mga kalahok.

‘*Dagdag*’ at ‘*bawas*’

> **li mu du li re su'i ci**
> *Lima ay katumbas ng dalawa plus tatlo.*

li na nakita natin kanina ay katulad ng **le** ngunit nagsisimula ito ng isang ekspresyong pang-matematika (o isang numero o timestamp lamang).

Tandaan na ang **li re su'i ci** (*2+3*) ay itinuturing na isang solong ekspresyon at tinuturing bilang isang argumento.

Ang **du** ay isang salitang relasyon at nangangahulugang *… ay katumbas ng ….*

- Ang **su'i** ay nangangahulugang *dagdag*.
- Ang **vu'u** ay nangangahulugang *bawas*.
- Ang **pi'i** ay nangangahulugang *beses* at ginagamit para sa pagmumultiplica.
- Ang **fe'i** ay nangangahulugang *hinati sa* at ginagamit para sa paghahati.

Ang **pi** ay isang desimal na tagapaghiwalay, kaya ang **no pi mu** ay nangangahulugang *0.5*, at ang **ci ze pi pa so** ay nangangahulugang *37.19*.

Sa ilang notasyon, ang 0.35 ay maaaring isulat bilang .35, at sa Lojban, maaari rin nating tanggalin ang zero sa pamamagitan ng pagsasabi ng **pi mu**.

Narito ang ilang halimbawa:

> **li pare fe'i ci du li vo**
> *12 : 3 = 4.*

> **li re pi'i re du li vo**
> *dalawa beses dalawa ay apat*

> **li pano vu'u mu pi'i re du li no**
> *10 — 5 · 2 = 0.*

Pansinin na isang beses mo lang ilalagay ang **li** bago ang equation at isang beses pagkatapos nito. Kaya, ang *12 : 3* ay itinuturing na isang numero. Totoo nga, ang *4* ay pareho sa *12 : 3*. Pareho silang numero.

Para sa pagtatanong ng numero, ginagamit natin ang **ma**:

> **li ci su'i vo du ma**
> *3 + 4 = ?*

> **li ze**
> *7*

‘*unang* — «**pa moi**», ‘*ikalawa*’ — «**re moi**», ‘*huli*’ — «**ro moi**»

Ang mga ordinal numbers tulad ng *unang*, *ikalawa*, at *ikatlo* ay ginagamit upang ayusin ang mga bagay sa pagsunod. Sa Lojban, binubuo ang mga ito sa pamamagitan ng pagdagdag ng numero na sinusundan ng **moi**:

pa moi ≈ x_1 *ay unang sa gitna ng* x_2 *(set)*
re moi ≈ x_1 *ay ikalawa sa gitna ng* x_2 *(set)*
ci moi ≈ x_1 *ay ikatlo sa gitna ng* x_2 *(set)*

...

ro moi ≈ x_1 *ay huli sa gitna ng* x_2 *(set)*

Maaari ring gamitin ang mga relasyon sa halip ng mga numero:

me mi moi ≈ x_1 *ay akin*
me do moi ≈ x_1 *ay sa iyo*

Sa kasong ito, kailangan nating baguhin ang mga panghalip patungo sa mga relasyon gamit ang **me**.

> **le prenu cu pa moi le'i se prami be mi**
> *Siya ang unang pag-ibig ko.*

> **tu ro moi le'i ratcu pe mi**
> *Iyon ang huling rat ko.*

> **le cerni tarci cu ro moi le'i tarci poi cumki fa le nu viska ke'a pu le nu co'a donri**
> *Ang tala ng umaga ang huling tala na nakikita bago sumikat ang araw.*

> **tu me mi moi**
> *Iyon ay akin.*

> **tu me mi moi le'i stizu**
> **tu me mi moi stizu**
> (gamit ang isang compound relation para sa kahusayan)

> *Iyon ang aking lugar.*

> **.i ti voi stizu cu me mi moi le'i pa ci stizu poi jibni le jubme**
> *Ang lugar na ito ay akin sa gitna ng 13 na lugar malapit sa mesa.*

Ang mga Cardinal numbers ay inilalagay bago ang mga ordinal numbers sa isang string at hiwalay gamit ang **boi**:

> **le ci boi pa moi be le'i kabri pe le ckafi**
> *ang unang tatlong tasa ng kape*

Kung walang **boi**, magiging **ci pa moi** ito — *tatlumpu't isa.*

«**gau**» — gawin nila ito

Ang terminong **gau** ay nagtatakda ng ahente ng isang pangyayari:

> **le canko cu kalri**
> *Ang bintana ay bukas.*

> **le canko gau do kalri**
> *Binuksan mo ang bintana.*
> `Ang bintana na binuksan ng iyo ay bukas`

kalri ≈ x_1 *ay bukas*

Kaya, ang mga pandiwa tulad ng *to open something* at *to move something* ay maaaring baguhin bilang *to make something open* at *to make something move*. Kaya't hindi na natin kailangang matuto ng karagdagang mga pandiwa para sa bawat kahulugan. Sa halip, idinadagdag natin ang salitang **gau** sa lahat ng pagkakataon.

Mayroon din ibang paraan na nagpapanatili ng parehong pagkakasunod-sunod ng mga salita tulad sa Ingles:

> **le canko gau ko kalri**
> **ko jai gau kalri fai le canko**
> *Buksan ang bintana!*

Dito, binabago natin ang relasyon ng **kalri** — *na maging bukas* tungo sa isang bagong relasyon:

jai gau kalri ≈ *upang buksan ang isang bagay*

Ang unang lugar ng **kalri** ay maipapakita sa pamamagitan ng paggamit ng tag na lugar na **fai**.

Ilan pang mga pagbabago:

> **le pa karce cu muvdu**
> *Ang kotse ay umaandar.*

> **ko jai gau muvdu fai le karce**
> **le karce gau ko muvdu**
> *I-andar ang kotse! Gawin ang kotse na umandar!*

le karce cu muvdu ti
fa le karce cu muvdu fe ti
Ang kotse ay umaandar dito.

ko jai gau muvdu fai le karce fe ti
I-andar ang kotse dito!

muvdu — *naglalakad patungo sa isang lugar* ay binabago sa isang bagong relasyon **jai gau muvdu** — *upang ilipat ang isang bagay o tao patungo sa isang lugar.*

muvdu ≈ x_1 *ay umaandar patungo sa* x_2 *mula sa* x_3 *sa pamamagitan ng* x_4
jai gau muvdu fai le karce ≈ x_1 *ay umaandar ang kotse patungo sa* x_2 *mula sa* x_3 *sa pamamagitan ng* x_4

la .alis. cu klama
Si Alice ay pumupunta.

la .alis. gau ko klama
Papuntahin si Alice!

‘*Bakit?*’ — «**ri'a**», «**ni'i**», «**mu'i**», «**ki'u**»

- ri'a ma carvi
- Bakit umuulan?

- le nu le dilnu ca klaku
- Dahil ang mga ulap ay umiiyak.

ri'a ≈ *modal term: dahil sa ... (isang pangyayari)*
ri'a ma ≈ *bakit?*
klaku ≈ *umiiyak si* x_1

Iba sa **gau**, ang salitang **ri'a** ay hindi umaasahan ng isang ahente, kundi isang pangyayari, tulad ng *ang mga ulap ay umiiyak*:

le dilnu cu klaku ri'a le nu le dargu cu cilmo
Ang mga langit ay umiiyak, na nagreresulta sa basang kalsada.

Kaya ay ang salitang baligtad kumpara sa *dahil*:

le dilnu cu klaku .i se ri'a bo le dargu cu cilmo
Ang mga langit ay umiiyak. Kaya, ang kalsada ay basa.

cilmo ≈ *... ay basa*

Isang iba pang uri ng *bakit* ay **ni'i**:

- ni'i ma nicte
- le nu le solri na ku te gusni
- Bakit gabi?
- Dahil hindi nagliwanag ang araw.

le solri na ku te gusni .i se ni'i bo nicte
Hindi nagliwanag ang araw. Kaya gabi ngayon.

ni'i ≈ *modal term: lohikal na dahil sa ...*
se ni'i ≈ *modal term: na may lohikal na bunga na ..., lohikal na kaya*

Dito, hindi natin magagamit ang **ri'a** dahil hindi natin tinalakay ang isang resulta kundi ang lohikal na implikasyon. Ang katotohanang gabi ngayon ay lohikal na sumusunod sa hindi pagliwanag ng araw.

mi darxi la .kevin. mu'i le nu ky. lacpu le kerfa be mi
Sinapak ko si Kevin dahil hinila niya ang buhok ko.

mu'i ≈ *term: dahil (sa motibo ...)*

Sa halimbawang ito, hindi dalawang pangyayari na magkasunod ang may koneksyon, tulad ng ulap at ulan, kundi tatlong pangyayari:

1. Hinila ni Kevin ang buhok ko.
2. Nagpasya ako, bilang bunga nito, na saktan si Kevin.
3. Sinapak ko si Kevin.

Sa Ingles, hindi binabanggit ang pangalawang pangyayari at sinasabi na *Sally hit Joey because he pulled her hair.* Gayunpaman, ito ay hindi lamang malabo kundi, sabi ng iba, mapanganib sa pisikal na aspeto. Hindi karaniwan na agad tayo'y tumutugon sa mga stimulus, kundi bilang bunga ng motibasyon, at ang pagkakalito ng mga komplikadong tugon sa simpleng pisikal na sanhi ay maaaring magdulot sa atin na maniwala na wala tayong kontrol sa ating emosyon o maging sa ating mga aksyon. Kaya't madalas na kapaki-pakinabang na hindi lamang pisikal na reaksyon (**ri'a**) ang ating banggitin kundi bigyang-diin ang mga tugon na may elementong kognitibo/emosyonal (**mu'i**).

le ctuca pu plicru la .ben. le jemna ki'u le nu by. pu zabna gunka
Ibinigay ng guro ang gem kay Ben bilang regalo dahil maayos niyang ginawa.

le ctuca ≈ *ang guro*
le jemna ≈ *ang gem*
zabna ≈ x_1 *ay cool, maganda*
gunka ≈ x_1 *ay nagtatrabaho*
ki'u ≈ *modal term: dahil (dahil sa paliwanag ...)*

Ang pagkakaiba sa pagitan ng motibasyon at pagsasangguni ay hindi laging malinaw, ngunit maaari nating sabihin na ang pagsasangguni ay may kinalaman sa ilang patakaran o pamantayan, samantalang hindi ito kinakailangan sa motibasyon. Ihalintulad:

> **le ctuca pu plicru la .ben. le jemna ki'u le nu by. pu zabna gunka**
> *Ibinigay ng guro ang gem kay Ben bilang regalo, dahil sa kanyang magandang trabaho.*

Ito ay nagsasabi lamang na pinahihirapan ni Ben ang guro na bigyan siya ng gintong alahas, samantalang sa **ki'u**, maaari nating ipahiwatig na kaugalian ng mga guro na magbigay ng alahas bilang gantimpala para sa mabuting trabaho.

Tandaan: Huwag haluin ang **ki'u** sa **ku'i**, na nangangahulugang *pero, gayunpaman.*

Ang **ki'u** ay nakatuon sa mas pangkalahatang mga pagsasaalang-alang kaysa sa **mu'i**, ngunit ito pa rin ay may kinalaman sa mga pamantayan ng tao, hindi sa lohikal na batas. Tanging isang napakasimpleng mag-aaral lamang ang maniniwala na kung binigyan ng alahas ang isang mag-aaral, dapat lohikal na magpapahiwatig ito na maayos ang kanyang trabaho.

Sa kaso ng **ni'i ma nicte**, gayunpaman, ang katotohanang hindi nagliliwanag ang Araw sa gabi ay lohikal na nagpapahiwatig na hindi nagliliwanag ang Araw. Dito, maingat nating magagamit ang **ni'i**.

‘*Kaya ... na*’

Ang ekspresyon na *kaya ... na* ay inilalarawan sa Lojban sa pamamagitan ng paghati ng pangungusap sa dalawa:

> **mi tai galtu plipe .i ja'e bo mi farlu**
> *Naglakad ako nang mataas kaya ako nahulog.*

ja'e ≈ *modal term: sa resulta ng ...*
tai ≈ *modal term: sa paraan ng ...*

Iba pang halimbawa:

> **mi tai zukte**
> *Ginagawa ko ito*

> **mi tai fengu**
> *Ako ay sobrang galit.*

fengu ≈ x_1 *ay galit kay* x_2 *(pangungusap) para sa aksyon* x_3 *(katangian ni* x_2*)*

‘*Kung … ay …*’

> **ba ku fau le nu do cizra kei mi prami do**
> *Kung ikaw ay kakaiba, mahal kita.*

fau ≈ *modal term: sa pangyayari ng …, sa mga kalagayan ng …, sabay sa …*

Ang **fau** ay katulad ng **ca** (*kapag*) o **bu'u** (*sa (isang lugar)*).

Sa maraming kaso, maaari nating palitan ang **fau** ng **ca** upang makakuha ng halos parehong kahulugan (kung minsan mas eksakto):

> **mi ba prami do ca le nu do cizra**
> *Mahal kita kapag ikaw ay kakaiba.*

Maaari nating palitan ang **le** ng **ro lo** sa mga ganitong termino upang makakuha ng bagong kahulugan:

> **mi ba prami do ca ro lo nu do cizra**
> *Mahal kita kahit kailan ka kakaiba.*

«**fau**» at «**da'i**». ‘*Ano kung …*’

> **da'i mi turni**
> *Maaari akong maging gobernador.*

> **da'i nai mi turni**
> *Ako ay isang gobernador.*

- Ang interjection na **da'i** ay nagtatakda ng relasyon kung saan ito ay inilalagay bilang paglalarawan ng isang imahinaryong pangyayari.
- Ang kabaligtaran na interjection na **da'i nai** ay nagtatakda ng relasyon bilang paglalarawan ng isang tunay, totoong pangyayari.

Ang mga konstruksyon na may **da'i** ay karaniwang isinalin sa Ingles gamit ang mga auxiliary verb tulad ng *can/could, will/would, may/might, should*, at *must*. Ang mga relasyon na may marka ng **da'i** sa Ingles ay sinasabing nasa *subjunctive mood*.

Ang pag-alis ng **da'i** o **da'i nai** ay gumagawa ng pangungusap na malinaw lamang mula sa konteksto, na karaniwan naman ay maliwanag. Kaya hindi obligado ang paggamit ng **da'i** o **da'i nai**. Ginagamit natin ito para sa kalinawan kapag kinakailangan.

Maaaring isama sa mga relasyon na may **da'i** ang termino na may **fau**:

> **da'i mi gleki fau le nu mi ponse le rupnusudu be li pa ki'o ki'o**
> *Masaya ako kung mayroon akong isang milyong dolyar.*

fau ≈ *kasama ang pangyayari ng ...*
rupnusudu ≈ x_1 *ay nagkakahalaga ng* x_2 *(bilang) US dollars*
pa ki'o ki'o ≈ *1 milyon*

> **mo da'i fau le nu mi cusku lu ie nai li'u**
> *Ano kung sasabihin ko "hindi"?*

Dito, ang pangyayari sa loob ng **fau** ay iniisip kasama ng **mi gleki**. At narito ang halimbawa ng kabaligtaran:

> **da'i nai mi gleki fau le nu mi ponse le rupnusudu be li pa ki'o ki'o**
> *Sa pagkakaroon ng isang milyong dolyar, ako ay masaya.*

Sa maraming sitwasyon, maaaring mapalitan ng salitang **fau** ng simpleng **ca** (*sa parehong oras ng ...*):

> **da'i nai mi gleki ca le nu do klama**
> *Masaya ako kapag dumating ka.*

Maaaring gamitin ang iba pang mga pang-ugnay kapag kinakailangan:

> **da'i mi denpa ze'a le nu do limna**
> *Maghihintay ako habang ikaw ay lumalangoy.*

denpa ≈ x_1 *naghihintay para sa* x_2 *(pangyayari)...*
ze'a ≈ *sa ilang oras, sandali, habang ...*
limna ≈ x_1 *lumalangoy*

Mga Posibilidad

Isipin na umuwi ka at marinig ang isang umuusok. Maaari kang magsabi ng isa sa mga sumusunod na pangungusap:

> **fau su'o da tu mlatu**
> **fau da tu mlatu**
> *Maaaring ito ay pusa. Posibleng ito ay pusa.*
> (May ilang hayop ka sa bahay. Kaya maaaring ang pusa mo ang umuusok, ngunit hindi ka sigurado.)

fau ro da tu mlatu
Ito ay dapat na pusa.
(Mayroon kang pusa, at ang ganitong ingay ay maaaring gawin lamang ng isang bagay, ang pusa na iyon.)

fau so'e da tu mlatu
Dapat itong pusa.
(Kung mayroon kang aso, maaari rin itong gumawa ng ganitong ingay, ngunit karaniwan ay hindi ito ginagawa ng iyong aso, kaya mas malamang na ang pusa ang gumagawa nito.)

fau so'u da tu mlatu
Hindi malamang na ito ang pusa.

fau no da tu mlatu
Hindi maaaring ito ang pusa. Hindi dapat ito ang pusa. Imposible na ito ang pusa.

Pansinin na inalis namin ang **da'i** para sa kabatiran. Ngunit kung nais nating maging eksplisito tungkol sa mga pangyayari na imahinasyon, dapat ilagay ang **da'i** sa loob ng relasyon ng **fau** sa mga halimbawa:

1. **fau da'i da** nagpapahiwatig na ang pangyayari sa relasyong ito *ay posible, maaaring mangyari.*
2. **fau da'i ro da** — ang pangyayari *ay tiyak na mangyayari.*
3. **fau da'i so'e da** — ang pangyayari *ay malamang mangyari, tiyak na mangyayari, may posibilidad na mangyari.*
4. **fau da'i so'o da** — ang pangyayari *ay medyo malamang mangyari, maaaring mangyari.*
5. **fau da'i so'u da** — ang pangyayari *ay hindi gaanong malamang mangyari, malamang na hindi mangyari.*
6. **fau da'i no da** — ang pangyayari *ay hindi posible.*

Ang pagkakaiba sa mga ito ay sa bilang ng mga imahinasyon na ating iniisip. Hindi natin iniuulat ang mga sitwasyon na iyon; itinuturing lang natin ang mga ito bilang **da** (*isang bagay*), pinapasiya ang konteksto (o ang ating mga tagapakinig) kung ano ang mga sitwasyong iyon.

Posibilidad na ipinapahiwatig sa mga lugar ng mga relasyon

May mga relasyon na may **da'i** na ipinapahiwatig sa ilang mga puwang kapag hindi mo eksplisitong ginagamit ang **da'i**:

mi pacna le nu do ba pluka sipna
Umaasa ako na magkakaroon ka ng magandang pagtulog.

pacna ≈ x_1 *umaasa para sa* x_2 *(posibleng pangyayari) na may posibilidad na* x_3 *(bilang, sa karaniwan ay* ***li so'a*** *ibig sabihin malapit sa 1)*

mi kanpe le nu do klama
Inaasahan ko na darating ka.

mi kanpe le nu do ba jinga kei li so'e
Malamang na mananalo ka.
`Inaasahan ko na may mataas na posibilidad na mananalo ka.`

mi kanpe le nu mi cortu fau ro lo nu su'o lo rokci cu farlu le tuple be mi
Alam ko na kung ang isang bato ay mahuhulog sa aking paa, masasaktan ito.

kanpe ≈ x_1 *umaasa para sa* x_2 *(posibleng pangyayari) na may inaasahang posibilidad na* x_3 *(bilang mula 0 hanggang 1, ang default na halaga ay* ***li so'a****, ibig sabihin malapit sa 1)*

Hindi katulad ng **pacna**, ang relasyon ng **kanpe** ay hindi kinakailangang nagpapahiwatig ng pag-asa o kagustuhan. Maaari itong maglarawan ng walang kinikilingan na pag-aasahan, subyektibong pagsusuri ng posibilidad ng isang sitwasyon.

cumki fa le nu do jinga
Maaaring manalo ka.

- xu ba carvi
- cumki
- Uulan ba?
- Baka.

cumki ≈ x_1 *(posibleng pangyayari) ay posible, maaaring mangyari,* x_1 *ay isang baka.*

- xu ba carvi
- lakne
- Uulan ba?
- Malamang.

lakne ≈ x_1 *(posibleng pangyayari) ay malamang, may posibilidad*

mi djica le nu do jinga
Gusto kitang manalo.

mi djica le nu mi klama la .paris.
Mas gusto ko pang bisitahin ang Paris. Gusto kong bisitahin ang Paris.

djica ≈ *Gusto ni* x_1 *na mangyari si* x_2 *(posibleng pangyayari)*

mi te mukti le ka klama la .paris.
Bibisitahin ko ang Paris. Ako ay may motibasyon na bisitahin ang Paris.

mi te mukti klama la .paris.
Ako ay bibisita sa Paris nang may layunin.

te mukti ≈ x_1 *ay may motibasyon na makamit ang layunin na* x_2 *(posibleng pangyayari) sa pamamagitan ng motibo na* x_3 *(pangyayari)*

mi kakne le ka limna
Kaya kong lumangoy.

mi pu kakne le ka gunka
Pwede akong magtrabaho. Naka-kaya akong magtrabaho.

kakne ≈ x_1 *ay kaya, may kakayahan na gawin si* x_2 *(katangian ni* x_1*)*

x_2 ay naglalarawan ng isang posibleng pangyayari.

mi nitcu le nu mi sipna
Kailangan kong matulog.

nitcu ≈ *Kailangan ni* x_1 *si* x_2 *(posibleng pangyayari)*

mi bilga le ka gunka
Kailangan kong magtrabaho. Ako ay obligado na magtrabaho.

bilga ≈ x_1 *ay kailangang, obligado na gawin si* x_2 *(katangian ni* x_1*)*

mi curmi le nu do citka ti
Pinapayagan kita na kumain nito.

curmi ≈ x_1 *ay nagpapahintulot/nagpapayag na si* x_2 *(posibleng pangyayari)*

mi tolcru le nu do nerkla
Pinagbabawalan kita na pumasok.

tolcru ≈ x_1 *ay nagbabawal/nagpapagbawal na si* x_2 *(posibleng pangyayari)*

xu do stidi le ka sipna kei mi
Pinapayo mo ba na matulog ako?

stidi ≈ x_1 *ay nagbibigay inspirasyon sa* x_2 *(posibleng aksyon) sa aktor na si* x_3

mi senpi le du'u ra kakne le ka limna
May duda ako na kaya niya ang lumangoy.

senpi ≈ *May duda si* x_1 *na ang* x_2 *(proposisyon) ay totoo*

mi se xanri le nu mi pavyseljirna
Iniisip ko ang sarili ko na isang unicorn. Maaaring ako ay isang unicorn.

se xanri
x_1 *iniisip ang* x_2 *(posibleng pangyayari)*

xanri
x_1 *(posibleng pangyayari) ay iniisip ni* x_2

Aralin 9. Mga lohikal na pangungusap

Ang mga lohikal na pangungusap sa Lojban ay batay sa 4 na pangunahing ito: **.a**, **.e**, **.o**, **.u**. Sa araling ito, tatalakayin natin ang mga ito nang detalyado.

Mga lohikal na pangungusap para sa mga argumento

Narito ang mga pangungusap na nagpapakilos ng dalawang salita: *ito* at *iyon*.

🌼 **ti .a ta** = *ito at/o iyon*

> **mi ba vitke le mamta .a le tamne**
> *Bibisitahin ko ang ina o pinsan.*

Tandaan na ang **.a** ay maaari ring isalin bilang *kung hindi man ang isa sa dalawang halaga*, at sa gayon ay nagbibigay ng posibilidad na bibisitahin ko silang pareho sa kahit anong oras.

🌼 **ti .e ta** = *ito at iyon*

> **mi ralte le pa gerku .e le re mlatu**
> *Mayroon akong isang aso at dalawang pusa.*
> `Ako ay may isang aso at dalawang pusa.`

🌼 **ti .o ta** = *ito at/o iyon, o wala*

> **mi ba vitke le mamta .o le tamne**
> *Bibisitahin ko ang parehong ina at pinsan, o wala sa kanila.*

Tandaan na ang **.o** ay maaari ring isalin bilang *hindi isa sa dalawang halaga*, at sa gayon ay nagpapahiwatig na bibisitahin ko silang pareho sa kahit anong oras o wala.

🌼 **ti .u ta** = *ito, at marahil iyon, ito kahit hindi iyon*

> **mi ba vitke le mamta .u le tamne**
> *Bibisitahin ko ang ina kahit hindi ko bibisitahin ang pinsan.*

Ang **.u** ay nagbibigay-diin lamang na ang pangalawang halaga ay hindi nakaaapekto sa katotohanan ng pangungusap.

Ang paglalagay ng **nai** pagkatapos ng isang pangungusap ay nagpapabura sa nasa kanang bahagi nito. Ang paglalagay ng **na** bago ng isang pangungusap ay nagpapabura sa nasa kaliwa nito:

🌼 **ti .e nai ta** = *ito at hindi iyon*

> **mi nelci la .bob. e nai la .alis.**
> *Gusto ko si Bob pero hindi si Alice.*
> `Gusto ko si Bob at hindi si Alice`

Maaari rin nating sabihin **ti .e nai ku'i ta** (*ito pero hindi iyon*) upang magdagdag ng kaibahan para sa pangalawang argumento.

🌼 **ti na .e ta** = *hindi ito pero iyon*

> **mi nelci la .alis. na .e la .bob.**
> *Hindi ko gusto si Alice pero gusto ko si Bob.*
> `Gusto ko si Alice hindi at si Bob`

Ito ay maaaring magmukhang kaunti kakaiba para sa mga nagsasalita ng Ingles (`Gusto ko si Alice hindi...`) kaya maaaring mas gusto mong palitan ang mga argumento at gamitin ang **.e nai** sa halip: **mi nelci la .bob. e nai la .alis.** o kahit **mi nelci la .bob. i mi na ku nelci la .alis.** ay magkakasingkahulugan.

🌼 **ti na .e nai ta** = *walang ito o iyon (wala)*

> **mi ayaw kay Alice o kay Bob**
> *Hindi ko gusto si Alice o si Bob*

Ang pagtanggi sa iba pang pangunahing pangungusap ay maaaring hindi mukhang madaling gamitin, maaari mong matutunan ang mga ito mula sa mga halimbawa:

🌼 **ti .a nai ta** = *ito kung iyon, para sa ito ang eksklusibong kondisyon upang mangyari ay iyon*

> **ako ay bibisita sa ina ngunit para mangyari iyon kailangan kong bisitahin ang pinsan.**
> *I will visit the mother but for that to happen I need to visit the cousin.*

Kaya, ang **ti .a nai ta** ay nangangahulugang ang **ta** ay kinakailangan (ngunit maaaring hindi ito ang tanging kondisyon) para maaplay ang **ti**.

🌼 **ti .o nai ta** = *ito man o iyon*

> **ako ay bibisita sa ina o sa pinsan.**
> *I'll visit either the mother or the cousin.*

Ang **.o nai** ay maaari ring isalin bilang *eksaktong isa sa dalawang halaga.*

Kung gusto kong sabihin na bibisitahin ko ang ina o ang pinsan ngunit hindi pareho, kailangan ko ng **.o nai** (*ito o iyon*). Ito ay iba sa **.a** (*at/o*) kung saan maaari kong bisitahin pareho sila.

🌼 **ti na .u ta** = hindi nakakaapekto *(hindi ito, ngunit marahil iyon)*
🌼 **ti na .u nai ta** = hindi nakakaapekto *(hindi ito, ngunit marahil iyon)*
🌼 **ti se .u ta** = *marahil ito, at iyon*
🌼 **ti se .u nai ta** = *marahil ito ngunit hindi iyon*

Ito ay ginagamit para sa pag-uugnay ng mga argumento. Para sa pag-uugnay ng mga bahagi ng mga kompuwesto na relasyon, ginagamit natin ang mga katulad na pangungusap: **ja**, **je**, **jo**, **ju**. Kaya sa halip na tuldok (pahinga) ginagamit natin ang **j** dito.

Lojikal na pangungusap para sa mga pangungusap

Ito ay isang mas maikli paraan ng pagsasabi:

> **may aso ako, at may dalawang pusa ako.**
> *I have a dog, and I have two cats.*

.i je ay nag-uugnay ng dalawang pangungusap ng may lohikal na *at*, ipinapakita na pareho ang dalawang pangungusap ay bahagi ng isang kaisipan at totoo.

Narito ang mga halimbawa ng iba pang pangungusap para sa pangungusap:

> **si Romeo ay nagmamahal kay Juliet, <u>at</u> si Juliet ay nagmamahal kay Romeo.**

Ito ay nangangahulugang parehong totoo ang mga pahayag, halimbawa, nagmamahalan sina Romeo at Juliet.

Ganito rin sa iba pang mga pangungusap:

> **la .rome'os. cu prami la .djuliet. i ja la .djuliet. cu prami la .rome'os.**
> *Si Romeo ay nagmamahal kay Juliet, at/o si Juliet ay nagmamahal kay Romeo.*

Ito ay nangangahulugang isa sa kanila ay nagmamahal sa isa pa, at marahil pareho silang nagmamahalan.

> **la .rome'os. cu prami la .djuliet. i jo nai la .djuliet. cu prami la .rome'os.**
> *Kung si Romeo ay nagmamahal kay Juliet o si Juliet ay nagmamahal kay Romeo.*

Dito, maaaring si Romeo ay nagmamahal kay Juliet (ngunit hindi siya mahal ni Juliet), o si Juliet ay nagmamahal kay Romeo (ngunit hindi siya mahal ni Romeo).

> **la .rome'os. cu prami la .djuliet. i ja nai la .djuliet. cu prami la .rome'os.**
> *Para sa pagmamahal ni Romeo kay Juliet, kinakailangan na mahalin din siya ni Juliet.*

Ito ay nangangahulugang kung mahal ni Juliet si Romeo, tiyak na mahal din siya nito, ngunit maaaring mahalin pa rin siya nito (ang tanging imposibleng resulta ay kung mahal ni Juliet si Romeo ngunit hindi siya mahal nito).

> **la .rome'os. cu prami la .djuliet. i jo la .djuliet. cu prami la .rome'os.**
> *Kung si Romeo ay nagmamahal kay Juliet at si Juliet ay nagmamahal kay Romeo, o wala sa dalawang pangyayari ang mangyayari.*

Ito ay nangangahulugang kung mahal ni Juliet si Romeo, mahal din siya nito, at kung hindi siya mahal nito, hindi rin siya mahal nito.

> **la .rome'os. cu prami la .djuliet. i ju la .djuliet. cu prami la .rome'os.**
> *Si Romeo ay nagmamahal kay Juliet kahit hindi mahal ni Juliet si Romeo.*

Pansinin kung paano natin Lojbanize ang pangalan ni "Romeo": ang kombinasyon ng "eo" ay hindi posible sa Lojban, kaya ginamit natin ang "e'o" at idinagdag ang isang katinig sa dulo ng kanyang pangalan.

Tandaan na ang **da** ay tumutukoy sa parehong entidad kapag ang ilang pangungusap ay konektado.

Lojban Logical conjunctions sa loob ng compound relations

> **le melbi xunre fonxa**
> *magandang pula na telepono*

> **le melbi je xunre fonxa**
> *maganda at pula na telepono*

May saysay din ang iba pang pangungusap:

> **mi nelci ro tu voi xajmi ja melbi prenu**
> *Gusto ko ang lahat ng tao na nakakatawa o guwapo (o pareho).*

> **mi nelci ro tu voi xajmi jo nai melbi prenu**
> *Gusto ko ang lahat ng tao na kahit nakakatawa o maganda.*

Ito ay maaaring ipaliwanag kung, halimbawa, hindi ko pinagpapantayan ang mga katangian ng katuwaan at kagandahan, halimbawa, ang paghalo ng dalawa ay masyadong labis.

> **mi nelci ro tu voi xajmi ju melbi nanmu**
> *Gusto ko ang lahat ng mga taong nakakatawa (kahit hindi maganda).*

At isa na naman, hindi natin dapat kalimutan ang pagkakaiba sa pag-uugnay ng mga argumento at pag-uugnay ng mga bahagi ng mga compound relation constructs:

> **mi ba vitke le pa pendo .e le pa speni**
> *Bibisitahin ko ang isang kaibigan at isang asawa.*

> **mi ba vitke le pa pendo je speni**
> *Bibisitahin ko ang isang kaibigan-at-asawa.*

Ang huling pangungusap sa Lojban ay nangangahulugang ang kaibigan ay kasama rin bilang asawa.

Logical conjunctions para sa mga buntot ng relasyon

> **pu ku mi uantida la .soker. gi'e klama le zdani gi'e citka le badna**
> *Naglaro ako ng soccer, umuwi, kumain ng saging.*

uantida ≈ *hindi opisyal na relasyon: x_1 naglalaro ng laro x_2, nakikilahok sa laro x_2*

gi'e nag-uugnay ng ilang mga relasyon sa isa na may ilang termino na pareho. Tingnan ito: Ito ay pinalawak sa **pu ku mi kelci la .soker. i je pu ku mi klama le zdani** ... na magiging mas mahaba.

Sa **gi'e**, pinanatili natin ang ulo ng relasyon at itinutukoy ang mga termino pagkatapos ng bawat konstruksyon ng relasyon (**kelci la .soker.**, **klama le zdani** ...).

Kaya, kapag gumagamit ng **gi'e**, mayroon tayong ilang mga relasyon sa buntot na pinagsama-sama ngunit mayroong iisang ulo.

Ang **gi'e** ay may parehong huling patinig tulad ng sa **je** at kaya nangangahulugang *at*.

Iba pang mga pang-ugnay para sa pag-uugnay ng mga buntot ng relasyon:

- **gi'a** para sa *at/o*
- **gi'o nai** para sa *isa man o*
- **gi'u** para sa *kahit hindi* atbp.

Ang mga pang-ugnay na ito ay may parehong pagtatapos tulad ng mga nasa serye ng **.a**, **.o**, **.u**.

Mga termino sa mga pangungusap na may ilang mga buntot

Tandaan na ang mga panandang tulad ng mga termino at mga panandang na nakakabit sa pangunahing relasyon ng relasyon ay nagdudulot ng pagkakaiba kapag inilapat sa mga pangungusap na naglalaman ng ilang nakakabit na relasyon:

- Ang isang termino sa ulo ng pangungusap ay inilalapat sa lahat ng mga buntot nito:

> **mi ba'o cu citka le badna gi'e pinxe**
> *Hindi na ako kumakain ng saging at hindi na rin umiinom.*

Dito, ang **ba'o** ay inilalapat sa **citka le badna gi'e pinxe**.

- Ang salitang panandang na bahagi ng relasyon ay inilalapat lamang sa relasyong iyon lamang:

> **mi ba'o citka le badna gi'e pinxe**
> *Hindi na ako kumakain ng saging, pero umiinom pa rin ako.*

Dito, **ba'o** ay inilalapat lamang sa ipinahiwatig na relasyon ng **mi citka le badna** pero hindi sa ipinahiwatig na relasyon ng **mi pinxe**.

Mga tanong sa Paggawa ng Pili

May isa pang uri ng "o" sa Ingles na matatagpuan sa mga tanong:

> **— xu do pinxe le tcati .o nai le ckafi?**
> **— pinxe**
> *— Mag-iinom ka ba ng tsaa o kape?*
> *— Oo.*

Ito ay isang kakaibang, ngunit lubos na makatwiran na sagot: *Oo, mag-iinom ako ng tsaa o kape.*

Ito ay nangyayari dahil may ilang kahulugan ang "o" sa Ingles:

1. *A o B* ay maaaring mangahulugan ng *isa sa dalawa, o pareho pero hindi pareho.* Ginagamit natin ang **.o nai** dito.
2. *A o B* ay maaaring mangahulugan ng *A o B o pareho.* Ginagamit natin ang **.a** dito.
3. *A o B?* ay maaaring isang tanong na nangangahulugang *pumili mula sa A at B, alin sa kanila ang pipiliin mo?* Ginagamit natin ang **ji** dito.

Kaya, sa huling kaso, ginagamit natin ang isang hiwalay na pang-ugnay sa tanong na **ji**:

> **— do pinxe le tcati ji le ckafi?**
> — *Mag-iinom ka ba ng tsaa o kape?*

Mga posibleng sagot:

> **le tcati .e le ckafi**
> *Tsaa at kape.*

> **le tcati**
> *Tsaa.*

> **le ckafi**
> *Kape.*

Maari rin gumamit ng pang-ugnay kapag sumasagot:

> **.e**
> — *Pareho* (napili ang unang at pangalawang item)

> **.e nai**
> — *Ang una (tsaa)* (napili ang unang ngunit hindi ang pangalawa)

> **na .e**
> — *Ang pangalawa (kape)* (hindi ang unang ngunit ang pangalawa ang napili)

> **na .e nai**
> — *Wala* (hindi napili ang unang at pangalawang item)

Maaari kang magtanong ng mga tanong sa parehong paraan tungkol sa iba't ibang uri ng pang-ugnay na tiningnan natin. Ang pang-ugnay sa tanong para sa mga buntot ng relasyon ay **gi'i**, para sa mga kompuwesto na relasyon — **je'i**, para sa mga pangungusap — **.i je'i**.

Ang mga di-tuwirang tanong ay natatamo sa pamamagitan ng paggamit ng **ji kau**:

Isipin na tinatanong ng waiter ang isang bisita

> **- le'e dembi ji le'e rismi**
> *- Ang beans o ang rice?*

Kapag sumagot ang bisita, nalalaman ng waiter kung gusto ng bisita kumain ng lamb o baka:

> **ba le nu le vitke cu spusku kei le bevri cu djuno le du'u le vitke cu djica le nu ri citka le'e dembi ji kau le'e rismi**
> *Pagkatapos sumagot ng bisita, nalalaman ng waiter kung gusto ng bisita kumain ng beans o rice.*

Mga pang-ugnay sa unang pag-iisip

> **ge do gi mi**
> *pareho tayo*

> **ge nai do gi mi**
> *Hindi ikaw kundi ako*

> **ge do gi nai mi**
> *Ikaw pero hindi ako*

> **go nai do gi mi**
> *Kahit ikaw o ako*

Ang pang-ugnay sa unang pag-iisip na **ge** ay nangangahulugang *at*, ngunit ito ay inilalagay bago ang unang termino ng argumento, na may **gi** na naghihiwalay sa dalawang argumento. Ang seryeng ito ay katulad ng iba pang pang-ugnay: **ga**, **ge**, **go**, **gu**, pati na rin ang **ga nai**, **ge nai**, **go nai**, atbp. Ang tagapaghiwalay na **gi** ay pareho para sa lahat ng mga ito.

Ang paggamit ng mga pang-ugnay na ito ay isang bagay ng kaginhawaan:

> **mi citka ge nai le badna gi le plise**
> *Kumakain ako hindi ng saging kundi ng mansanas.*

Dito, tulad sa Ingles, ang *hindi* ay inilalagay bago ang unang argumento.

Ang **ge** at mga salitang nasa seryeng ito ay maaari ring gamitin para sa pag-uugnay ng mga relasyon:

> **ge mi dansu gi mi zgipli le pipno**
> *Ako ay sumasayaw at tumutugtog ng piano.*

zgipli ≈ x_1 *tumutugtog ng instrumentong musikal* x_2
le pipno ≈ *piano*

> **.i ga nai pu zi carvi gi ca cilmo**
> *Kung kamakailan lang umuulan, basa ngayon.*

Aralin 10. Pagsasaayos ng Istruktura ng Teksto

«**ju'a**» at mga pahayag

> **le prenu cu cizra .i ji'a je la .alis. cu jinvi le du'u go'i**
> *Ang tao ay kakaiba. At ganoon din ang iniisip ni Alice.*

> **la .alis. cu jinvi le du'u le prenu cu cizra**
> *Si Alice ay may opinyon na ang tao ay kakaiba.*

Sa pamamagitan ng default, ang pangunahing relasyon ng isang pangungusap ay nagpapatunay ng impormasyon. Ang mga relasyon sa loob ng mga lugar o relasyon na mga kaugnay na relasyon ay maaaring hindi itinatag. Sa huling halimbawa, ang pagiging kakaiba ng lalaki ay hindi itinatag ng tagapagsalita; ito ay opinyon lamang ni Alice.

Ang interjection na **ju'a** ay gumagawa ng relasyon na itinatag ng tagapagsalita. Ang unang pangungusap ay maaaring baguhin ang pagkakasabi sa ganito:

> **la .alis. cu jinvi le du'u ju'a le prenu cu cizra**
> *Si Alice ay may opinyon na ang tao ay kakaiba, at ito ay totoo.*

Madalas na hindi maipaliwanag nang maikli ng Ingles ang makapangyarihang **ju'a** na ito, kaya ang pagsasalin sa Ingles ay hindi sumusunod sa pagkakasunod-sunod ng orihinal na Lojban.

Narito ang isa pang halimbawa:

> **mi nelci le nu do dansu**
> *Gusto ko kapag sumasayaw ka.*

> **mi nelci le nu ju'a do dansu**
> *Gusto ko na sumasayaw ka.*

Sa ikalawang kaso, itinatag ng tagapagsalita ang *Ikaw ay sumasayaw.*

«**pe'a**» para sa mga metapora, «**za'e**» para sa mga salitang hindi pangkaraniwan, «**ba'e**» para sa pagbibigay-diin

> **le ninmu cu tarci pe'a .i va'i ri misno**
> *Ang babae ay isang bituin, sa paraang metapora. Sa ibang salita, siya ay kilala.*

pe'a ≈ *interjection: nagtatakda ng isang konstruksyon bilang ginamit sa paraang metapora.*
tarci ≈ x_1 *ay isang bituin*

Ang **tarci** ay tumutukoy sa mga tunay na bituin, mga bagay sa kalangitan. Binabago ito ng interjection na **pe'a** upang maging metapora.

> **.i ba ku mi pu viska le cizra stuzi poi le fagri cu nenri .i mi pu klama za'e le fagrystu**
> *Pagkatapos, nakita ko ang isang kakaibang lugar na may apoy sa loob. Lumapit ako sa, sabihin na nating, "fire-place."*

za'e ≈ *kaliwang interjection: nagtatakda ng sumusunod na konstruksyon bilang ginamit hindi sa karaniwang kahulugan*

Ang mga kaliwang interjection, tulad ng kanilang pangalan, ay inilalagay bago ang binagong konstruksyon (samantalang ang iba pang interjection ay inilalagay pagkatapos nito).

Ipapakita ng kaliwang interjection na **za'e** na ang sumusunod na konstruksyon, **le fagrystu** sa kasong ito, ay imbento o ginamit hindi sa karaniwang kahulugan. Kaya, hindi na kailangang tingnan ito sa diksiyonaryo o tanungin ang tagapagsalita nang espesyal tungkol sa kahulugan ng salitang ito dahil ang salita ay ginamit upang dagdagan ang paglalarawan sa kuwento.

> **ba'e la .alis. e nai la .kevin. pu darxi mi**
> *Si Alice, hindi si Kevin, ang pumalo sa akin!*

> **mi djuno le du'u ma kau pu darxi ba'e mi .i ku'i mi na ku djuno le du'u ma kau pu darxi do**
> *Alam ko kung sino ang pumalo sa akin. Gayunpaman, hindi ko alam kung sino ang pumalo sa iyo.*

ba'e ≈ *left interjection: nagbibigay-diin sa sumusunod na konstruksyon*

Upang bigyang-diin ang isang salita, ginagamit natin ang emphasis sa pagsasalita sa Ingles, at sa pagsusulat sa Ingles, ginagamit ang pagbibigay-diin, italics, o malalaking titik. Sa Lojban, ginagamit natin ang left interjection na **ba'e**.

Mga Parapo at Paghihiwalay ng mga Pangungusap

Ang **ni'o** ay gumagana ng eksakto tulad ng **.i** ngunit nagsisimula ng bagong talata. Karaniwan nang ginagamit ang **.i** sa pagsasalita upang maghiwalay ng mga pangungusap, ngunit maaaring gamitin ang **ni'o** lalo na sa nakasulat na teksto upang istraktura ito.

ni'o	
.i le pa nintadni cu klama le ctuca bu'u le galtu bu'u le darno cmana	Isang baguhan ang bumisita sa guro sa itaas ng bundok.
.i sei le nintadni cu cusku doi le ctuca noi certu tavla fo la .lojban. ku'o do skicu .e'o fi mi fe le nu fi ma kau fa la .lojban. cu frica le'e drata bangu	Ang baguhan ay nagsabi: "Guro, marunong kang magsalita ng Lojban. Pakisabi sa akin kung ano ang pagkakaiba ng Lojban sa ibang wika."
.i le ctuca cu friti tu'a le kabri be lei jinto djacu le nintadni gi'e ba bo cusku	Ang guro ay nag-alok sa kanya ng isang tasa ng tubig mula sa bukal at saka nagsabi:
lu .i ca ti ko catlu le djacu gi'e skicu ri li'u	Tingnan mo ngayon ang tubig at ilarawan ito.
.i ku'i sei le nintadni cu cusku mi mo'u pinxe ri i je mi na ku kakne le ka catlu	Ang baguhan ay nagsabi: "Ngunit iniinom ko na ito. Hindi ko na ito maaaring tingnan."
.i ki'u ma do na ku kakne sei le ctuca cu cusku	Bakit hindi mo magawa?, sabi ng guro.
.i sei le nintadni cu cusku le djacu ca pagbu le xadni be mi	Ang baguhan ay nagsabi: "Ngayon ito ay bahagi na ng aking katawan."
ni'o	
.i su'o da poi prenu zo'u le mudri co'a pagbu le zdani be da	Isang piraso ng kahoy ay naging bahagi ng bahay ng isang tao.
.i su'o de poi prenu zo'u su'o lo bangu poi se tadni cu co'a pagbu le menli be de	Ang isang wika na natutunan ay naging bahagi ng isipan ng isang tao.
.i su'o di zo'u le dirgo be le djacu co'a pagbu da poi zmadu fi le ka banli	Isang patak ng tubig ay naging bahagi ng isang bagay na mas malaki.

dirgo ≈ *Ang x_1 ay isang patak ng materyal na x_2 ...*

«**to**» … «**toi**» para sa mga tandaang nasa loob ng mga panaklong

Ang mga komento na nasa loob ng mga panaklong sa teksto sa Ingles ay binubuo gamit ang salitang **to** sa halip ng kaliwang panaklong at **toi** sa halip ng kanang panaklong:

> **ti poi to vi'o nai do mi na ku djica tu'a su'o lo drata toi plise cu fusra**
> *Ang mansanas na ito (hindi, ayaw ko ng isa pa!) ay bulok.*

djica ≈ *nais*
drata ≈ *… ay iba sa …*
plise ≈ *Ang x_1 ay isang mansanas*
fusra ≈ *Ang x_1 ay nabubulok o nagdidikit kasama ang ahente na x_2*

Ang mga tandaang nasa loob ng mga panaklong ay maaaring ilagay kahit saan maaaring ilagay ang mga interjection, ibig sabihin maaari silang ilagay sa halos anumang bahagi ng pangungusap sa Lojban. Sa mga panaklong, tulad ng sa mga panipi, kailangan mong malaman kung saan nagsisimula at nagtatapos ang panaklong.

Pag-aayos ng mga pagkakamali sa pagsasalita

Kapag nagtutuwid sa iyong sarili, mahalaga na malaman kung paano ayusin ang iyong mga pagkakamali. Maaari mong gamitin ang dalawang salita upang burahin ang iyong mga naunang salita:

si ≈ *pagbura: binubura ang huling salita lamang*
sa ≈ *pagbura: binubura pabalik hanggang sa susunod na cmavo na sinabi*

Binubura nila ang mga salita na para bang hindi pa ito nasabi. Gayunpaman, hindi sila gumagana sa loob ng ilang panipi (lahat ng panipi maliban sa **lu…li'u**), dahil gagawin nitong imposible ang pag-quote ng mga salitang ito. Ang paggamit ng maraming **si** nang sunod-sunod ay nagbubura ng maraming salita.

Sa Ingles, kapag nagkakamali ka habang nagsasalita (faktwal o gramatikal), karaniwan ay hindi mo na pinapansin ito, kahit na napagtanto mo na nagkamali ka. Ito ay dahil ang Ingles ay medyo redundante (dahil sa ganitong kadahilanan!). Kung nahuli natin ang ating sarili na nagkakamali sa Ingles, agad tayong nagbibigay ng koreksyon nang hindi nagbibigay ng detalye tulad ng ilang salita ang dapat i-cancel: karaniwang tumutulong sa atin ang konteksto. Halimbawa:

> *I'm learning the English word, … er, Lojban word.*

Ang konteksto at common sense ang nagtatakda na ang *Lojban word* ay dapat mapalitan ang *English word*. Pero kung ito ay dapat mapalitan ang *I'm learning the English word*? Karaniwang hindi natin iniintindi ito sa natural na mga wika.

Gayunpaman, pinapayagan ka ng Lojban na maging mas eksakto sa mga salitang iyong kinokorekta.

Ang **si** ay naglilinis ng kaagad na naunang salita. Kung nais mong burahin ang dalawang salita nang sunod-sunod, sabihin mo ang **si si** pagkatapos nila. Sa Lojban, ang koreksyon sa itaas ay:

> **.i mi tadni le glico valsi si si lojbo valsi**
> *Nag-aaral ako ng salitang Ingles, … este, salitang Lojban.*

valsi ≈ x_1 *ay isang salita na may kahulugan* x_2 *sa wika* x_3

Ang problema sa **si** ay kailangan mong bilangin ang mga salita. Maaaring maging nakakapagod ito, at hindi mo dapat isama ang isang transcript ng iyong mga salita kapag nais mong ituwid ang iyong sarili.

Ang iba pang salitang pang-koreksyon na **sa** ay mas nakakatulong: ang **sa** ay kumukuha ng salitang sumusunod dito bilang argumento. Pagkatapos nito, ang **sa** ay naglilinis ng mga salita pabalik hanggang sa makahanap ito ng parehong salita o salita ng parehong uri. Halimbawa:

> **.i mi tadni le sa .i mi tadni le lojbo valsi**
> *Nag-aaral ako ng … este, nag-aaral ako ng salitang Lojban.*
> **.i mi tadni le lojbo valsi**

Ang argumento ng **sa** ay ang salitang **.i**. Kaya ang pangungusap na sumusunod sa **sa** ay pumapalit sa kasalukuyang pangungusap hanggang sa kasama ang **sa**. O tingnan natin:

> **.i mi mrilu fi do de'i li jefydei bu pa sa de'i li jefydei bu re**
> *Nagpadala ako sa iyo noong Lunes, … este, noong Martes.*
> *Noong Lunes, ipinadala ko ito sa iyo, … este, sa totoo lang, Martes pala.*
> **.i mi mrilu fi do de'i li jefydei bu re**

Ang koreksyon ay **de'i li jefydei bu re** — *noong Martes*. Kaya ang mga ito ay pumapalit sa lahat mula sa huling relasyon na nagsisimula sa **de'i**: **de'i li jefydei bu pa** — *noong Lunes*.

Pakikitungo sa Hindi Pagkakaintindihan

> **— .i mi pu zi te vecnu le flokati**
> **— .i le flokati ki'a**
> *— Kakabili ko lang ng isang flokati.*
> *— Flokati, huh?*

ki'a ≈ *interjection inquiry: kawalan ng pagkakaunawaan sa isang bagay na sinabi. Huh? Ano yun?? (kawalan ng pagkakaunawaan), paumanhin?*

Kapag hindi mo naiintindihan ang sinabi ng isang tao — maaaring dahil hindi mo nakuha kung saan sila nagtutukoy, hindi mo alam ang salita, o nalito ka sa gramatika — maaari mong ulitin ang salita o relasyon na hindi mo nakuha at magdagdag ng **ki'a** bilang isang pakiusap na linawin ito. Ito ay mas mahusay kaysa sa *Huh?*, dahil maaari mong ipakita kung ano ang nagdulot sa iyo na sabihin ang *Huh?*

Narito ang isang pag-uusap:

> **— mi nelci le kalci**
> **— ki'a ?**
> *— Gusto ko ang dumi.*
> *— Ano yun???*

Pansin: Dahil ang **zo** ay nagko-quote ng anumang salita na sumusunod dito — anumang salita — lumalabas na ang **zo ki'a** ay hindi nangangahulugan ng *zo? Huh?* sa lahat, kundi *Ang salitang **ki'a**.* Upang magtanong ng *zo? Huh?*, kailangan mong gumamit ng **zo zo ki'a**.

Baligtarin ang «**mi**» at «**do**» gamit ang «**ra'o**»

> **- mi prami do**
> **- go'i ra'o**
> *- Mahal kita.*
> *- Mahal din kita.*

ra'o ≈ *interjection: nag-uupdate ng kahulugan mula sa pananaw ng kasalukuyang nagsasalita*

Kapag sinabi ng isang tao ang **mi prami do** at sinagot mo ng **go'i ra'o**, binabaligtad nito ang mga panghalip na **mi** at **do** upang sila ay maging mula sa iyong pananaw. Kaya't lahat ng panghalip ay muling sinusuri.

Ihambing:

> **- mi prami do**
> **- go'i**
> *- Mahal kita.*
> *- Ikaw ay ganun.*

Ang simpleng **go'i** ay nagpapangyari na ang **mi** ay tumutukoy sa taong gumamit nito, at ang **do** ay tumutukoy sa tagapakinig ng taong nagsabi nito.

Leksyon 11. Mga mas komplikadong paksa

Kilalanin din ang iyong unang wika

Kapag sinusubukan mong ipahayag ang iyong sarili sa Lojban, mahalaga na hindi ito maging basta-basta lang na kopya ng Ingles.

Isipin ang parirala:

> *Terry, ang tigre, bumibisita sa malaking lungsod.*

Maaaring nakakatukso gamitin ang relasyon

vitke ≈ x_1 *(bisita) bumibisita kay* x_2 *(sinuman) sa* x_3

Gayunpaman, ang pariralang *bumibisita sa malaking lungsod* ay nagpapahiwatig ng pagbisita sa isang lugar, hindi sa isang tao sa lugar na iyon, na nagbibigay-diin sa katotohanan na ang salitang Ingles na *to visit* ay maaaring magkaroon ng ilang kahulugan.

Tunay nga, halimbawa, kung titingnan natin ang Pranses, makikita natin ang magkakaibang solusyon:

> Gusto kong bisitahin ang aking mga kaibigan.
> J'aimerais rendre visite à mes amis.

> Gusto kong bisitahin ang lungsod na ito.
> J'aimerais visiter cette ville.

Ang Pranses ay gumagamit ng *rendre visite* kapag bumibisita sa isang tao at *visiter* kapag bumibisita sa isang lugar.

Sa Lojban, isinalin natin ang kahulugan, hindi lamang ang mga salita.

Mahalaga rin ang pag-unawa sa mga katangian ng iyong sariling wika kapag sinusubukan mong ipahayag ang isang bagay sa Lojban.

Ang mga solusyon sa halimbawang ito ay maaaring:

> **la .teris. poi tirxu cu klama le barda tcadu**
> *Terry, ang tigre, pumupunta sa malaking lungsod.*

tirxu ≈ x_1 *ay isang tigre*

> **la .teris. poi tirxu cu pa roi klama le barda tcadu**
> *Terry, ang tigre, minsan pumupunta sa malaking lungsod.*

la .teris. poi tirxu cu pa re'u mo'u klama le barda tcadu
Terry, ang tigre, sa unang pagkakataon dumating sa malaking lungsod.

la .teris. poi tirxu cu co'a klama le barda tcadu
Terry, ang tigre, umaalis papuntang malaking lungsod.

Apat na kahulugan ng ‘*you*’ sa Ingles

Nakita na natin ang dalawang panghalip na pampersonal, **mi** (*ako*) at **do** (*ikaw*). Gayunpaman, ang *ikaw* sa Ingles ay maaaring magkaroon ng iba't ibang kahulugan, na isinalin sa Lojban sa partikular na paraan:

🌼 *ikaw* bilang *ang taong kausap ko*:

le pa do

ikaw isa

Alam natin na ang **le re prenu** ay nangangahulugang *ang dalawang tao*. Posible rin na maglagay ng mga numero pagkatapos ng **le** at bago ang mga panghalip.

🌼 *ikaw* bilang *lahat ng taong kausap ko*:

ro do

bawat isa sa inyo
,
lahat sa inyo
(o Southern U.S.
y'all
)

Maaari ring gamitin ang mga numero na may **ko**:

ro ko klama ti

Lahat kayo, pumunta rito.

🌼 *ikaw* bilang *isang tiyak na bilang ng mga taong kausap ko*:

le re do

kayo dalawa

Halimbawa, maaari kang magsimula ng mga email sa iyong mga magulang gamit ang **coi le re do**.

Pansinin na ang **re do** ay nangangahulugang *dalawang sa inyo* at ang **re le ci do** ay nangangahulugang *dalawang sa inyo sa tatlo.*

🌼 *ikaw* bilang *ang taong o mga taong kausap ko pati na rin ang iba pang tao o mga tao*:

> **do'o**
>
> *ikaw at iba pa*

🌼 *ikaw* bilang *sinuman* (hal., *Hindi kayang bilhin ng pera ang pagmamahal.*):

Karaniwang ipinapahayag ito sa pamamagitan ng:

> **ro da**
>
> *lahat ng **da***

o

> **ro lo prenu**
>
> *lahat ng tao*

Gayunpaman, maaari mong madalas na hindi ito isama o ilagay ang **zo'e** sa posisyon na iyon.

zoi ay isang tanda ng panipi para sa pagsipi ng hindi-Lojban na teksto. Ang syntax nito ay **zoi X. teksto .X**, kung saan si X ay isang salita sa Lojban (tinatawag na salita ng paghihiwalay) na hiwalay mula sa sitedong teksto ng mga tigil, at hindi matatagpuan sa nakasulat na teksto o sa sinasalitang tunog ng phoneme sa loob ng panipi na iyon. Karaniwan, ngunit hindi kinakailangan, na gamitin ang pangalan ng ilang titik, na katumbas ng Lojban na pangalan ng wika na isinasipi:

> **zoi gy. John is a man .gy. cu glico jufra**
> *"Si John ay isang lalaki" ay isang pangungusap sa Ingles.*

glico ≈ x_1 *ay Ingles*

kung saan **gy.** ay tumutukoy sa **glico**. Iba pang popular na mga pagpipilian ng mga salita ng paghihiwalay ay ang salitang *zoi* mismo at isang salitang Lojban na nagmumungkahi sa paksa ng panipi.

Mahigpit na iwasan ng Lojban ang anumang kalituhan sa pagitan ng mga bagay at ang mga pangalan ng mga bagay:

> **zo .bob. cmene la .bob.**
> `Ang-salita "Bob" ay-ang-pangalan-ng ang-isang tinatawag na Bob.`

zo .bob. ay ang salita, samantalang si **la .bob.** ay ang bagay na tinatawag ng salita. Ang maikling mga salitang tagapagkwalipika **la'e** at **lu'e** na inilalagay bago sa mga termino ay nagpapalit-palit sa pagitan ng mga sanggunian at ang kanilang tinutukoy:

zo .bob. cmene la'e zo .bob.
Ang-salita "Bob" ay-ang-pangalan-ng ang-tinutukoy-ng ang-salita "Bob".

lu'e la .bob. cmene la .bob.
Isang-simbolo-para kay Bob ay-ang-pangalan-ng Bob.

Ang huling dalawang halimbawa ay nangangahulugan ng pareho. Ngunit ito ay iba:

la .bob. cu cmene la .bob.
Si Bob ang pangalan ni Bob.

at nagsasabing si Bob ay parehong ang pangalan at ang bagay na tinatawag, isang hindi kapani-paniwala na sitwasyon. Ang mga tao ay hindi mga pangalan.

la'o ay naglilingkod upang markahan ang mga hindi-Lojban na pangalan, halimbawa, ang mga binomial na pangalan ng Linnaean (tulad ng "Homo sapiens"), na ang mga ito ay mga internasyonal na pamantayan na mga pangalan para sa mga uri ng hayop at halaman.

Ang mga pangalan na kilala sa internasyonal na maaaring mas madaling makilala sa pamamagitan ng pagbaybay kaysa sa pagbigkas, tulad ng *Goethe*, ay maaari ring lumitaw sa teksto ng Lojban gamit ang **la'o**:

la'o dy. Goethe .dy. cu me la'o ly. Homo sapiens .ly.
Si Goethe ay isang Homo sapiens.

Ang paggamit ng **la'o** para sa lahat ng pangalan kaysa sa pag-aayos sa mga ito sa Lojban, gayunpaman, ay maaaring magresulta sa isang magastos na teksto.

Lahat ng inilahad sa teksto ay dapat ding maipahayag sa pagsasalita at vice versa. Kaya't hindi maaaring magkaroon ng anumang bantas na hindi binibigkas. Ibig sabihin, ang Lojban ay may malawak na hanay ng mga salita upang iquote ang iba pang mga salita. Lahat ng Lojban ay nagpapalit ng isang teksto sa isang terminong argumento.

lu ... **li'u** i-quote lamang ang teksto na tama sa gramatika. Upang i-quote ang anumang teksto sa Lojban, gamitin ang **lo'u** ... **le'u** quotes sa halip.

— xu lo'u je le'u lojbo sumsmi
— na ku sumsmi
— "je" ba term?
— Hindi.

ma xe fanva zoi gy.What's up?.gy. la .lojban.
Paano isalin ang "What's up?" sa Lojban?

Mga Internal na term

Sa paggamit ng **be**, maaari mong punan hindi lamang ang mga puwang ng mga relasyon kundi maaari ka ring magdagdag ng mga modal na term:

> **le xatra be de'i li vo cu se mrilu de'i li ze**
> *Ang liham na may petsa ng ika-4, ay ipinadala noong ika-7*

xatra ≈ x_1 *ay isang liham*

Ang petsang may tag na **de'i** ay nauukol lamang sa **xatra**. Ihalintulad ito sa:

> **le xatra de'i li vo cu se mrilu de'i li ze**
> *Ang liham noong ika-4 ay ipinadala noong ika-7*
> (kung ano man ang ibig sabihin nito)

Kung walang **be**, ang term na **de'i li vo** ay nauukol sa buong relasyon, hindi sa **xatra**. Ang nais nating sabihin ay ang unaing petsa ay nauukol lamang sa liham, at ang huliing petsa ay nauukol sa pagpapadala ng liham. Ibig sabihin nito, sa **le xatra be de'i li vo** ang bahagi ng **de'i li vo** (*ika-4, bilang isang petsa*), ay nauukol lamang sa argumentong **le xatra**, at hindi sa buong pangungusap.

Detalye ng mga Compound na relasyon

Ang pag-groupan ng mga term sa gramatika ng Lojban ay lalong mahalaga kapag dating sa tanru (compound relations). Ang paraan kung paano nag-groupan ang mga relasyon sa isang tanru ay nagtatakda kung ano ang ibig sabihin ng tanru na iyon. Halimbawa,

> *ang masamang magasin ng musika*

may dalawang interpretasyon sa Ingles: isang masamang magasin tungkol sa musika o isang magasin tungkol sa masamang musika. Sa Lojban, ang katumbas nito

> **le xlali zgike karni**

mayroon lamang ang interpretasyon *isang masamang-magasin ng musika*, dahil ang unang dalawang relasyon (*xlali zgike — masamang musika*) ay nag-groupan muna. Mahalaga na baguhin ang pag-groupan ng mga relasyon upang matiyak na ang tanru ay naglalaman ng inaasahang kahulugan. Dahil dito, mayroon ang Lojban ng ilang mekanismo upang gawing tama ang pag-groupan ng tanru.

Sa Ingles, ginagamit natin ang mga bracket upang istraktura ang teksto. Gayundin, para sa tanru, ginagamit natin ang **ke** para sa kaliwang bracket at **ke'e** para sa kanang bracket.

le xlali ke zgike karni ay nangangahulugang *ang masamang (music magazine).*

Tulad ng makikita mo, hiwalay natin ang **xlali** mula sa natitirang tanru at ginawa itong mag-apply sa buong tanru. Walang pangangailangan para sa **ke'e** sa dulo ng tanru dahil alam na natin na ito na ang katapusan.

> **.i mi pu zi te vecnu le xlali ke zgike karni .i to'e zanru la'o gy.Eurythmics.gy.**
> *Kakabili ko lang ng isang masamang (music magazine). Nilait nito ang Eurythmics.*

Ito ang isang paraan ng paggrupong magkasama ng mga bahagi sa tanru. Ang isa pang paraan ay gamitin ang **bo** sa isang bagong papel. Kapag lumitaw ang **bo** sa pagitan ng dalawang bahagi, ibig sabihin nito na ang mga bahaging iyon ay mas masikip na nagkakasama kaysa sa anumang iba. Kaya isang alternatibong paraan ng pag-sabi ng *bad (music magazine)* ay

le xlali zgike bo karni ≈ *ang masamang music-magazine*

Ang **bo** dito ay katulad ng gitling sa pagsasalin sa Ingles. Ibig sabihin nito na dapat ituring na isang yunit ang **zgike bo karni**, kung saan ang **xlali** (*bad*) ay nag-aaply.

Kaya ang **bo** ay nagpapalakas sa mga koneksyon:

> **la .doris. e la .alis. o nai bo la .bob.**
> *Doris at (either Alice or Bob)*

Maaari ring gamitin ang **ke** kasama ng mga connective (bagaman hindi sa mga pangungusap; may sariling uri ng bracket ang mga ito, **tu'e … tu'u**). Kaya maaari rin nating sabihin

> **la .doris. e ke la .alis. o nai la .bob.**

Tandaan na madalas na maaaring hindi isama ang kanang bracket na **ke'e** nang hindi nagbabago ang kahulugan (tulad sa kasong ito).

Ang mga forethought conjunctions ay madalas na ginagamit dahil maaari nitong alisin ang pangangailangan para sa kanang bracket:

> **ge la .doris. gi go nai la .alis. gi la .bob.**
> *Doris at either Alice or Bob*

at

> **go nai ge la .doris. gi la .alis. gi la .bob.**
> *Either Doris and Alice, or Bob*

Walang pangangailangan para sa **bo** o **ke** sa mga forethought conjunctions.

«co» para sa pagbabago ng pagkakasunod-sunod sa mga compound relations

May isa pang paraan ng pagbabago ng pagkakasunod-sunod sa mga compound relations.

> **mi fanva se jibri**
> *Ako ay isang propesyonal na tagasalin*

jibri ≈ x_1 *ay isang trabaho ni* x_2

Kung gusto kong sabihin na ako ay isang propesyonal na tagasalin mula sa Ingles patungo sa Aleman, maaari kong gamitin ang **be** at **bei**:

> **mi fanva be le dotco bei le glico be'o se jibri**
> *Ako ay isang propesyonal na tagasalin patungo sa Aleman mula sa Ingles.*

dotco ≈ x_1 *ay Aleman*

Ang katotohanan na ito ay isang kompuwesto na relasyon ay maaaring madaling mawala sa pagsasalita dahil sa kumplikadong istraktura ng pangungusap. Dito, maaari nating gamitin ang salitang **co**:

co — binabaligtad ang kompuwesto na relasyon, ginagawa ang pinakakanang bahagi na mag-modipika sa pinakakaliwa sa halip na sa kabilang paraan. Ang anumang naunang termino ng argumento ay nagpupuno sa binago, ang anumang sumusunod na termino ng argumento ay nagpupuno sa modipikador.

> **mi se jibri co fanva le dotco le glico**

Ito ay parehong relasyon sa naunang Lojban, ngunit mas madaling maunawaan. Pansinin na ang anumang argumento bago ang kompuwesto na relasyon ay nagpupuno sa **se jibri**, habang ang sumusunod dito ay nagpupuno lamang sa modipikadong bahagi: **fanva**.

Ang lakas ng pagkakatali ng dalawang bahagi sa **co** ay napakahina — mas mahina kaysa sa normal na pagkakagrupong kompuwesto na walang anumang mga salitang panggrupong. Ito ay tiyak na ang pinakakaliwang bahagi ay laging ang bahagi na binabago, at ang pinakakanang bahagi ay laging nagmumodipika, kahit na ang anumang bahagi ay kompuwesto na relasyon. Ito ay gumagawa ng isang **co**-konstrak na madaling maunawaan:

> **ti pelxu plise co kukte**

binabasa bilang **ti (pelxu plise) co kukte**, na parehong sa **ti kukte pelxu bo plise**. Ito rin ay nangangahulugang ang **ke ... ke'e** ay hindi maaaring saklawin ang isang **co**.

Isang halimbawa pa:

> **mi merko limna co mutce certu**
> *Ako ay isang napakahusay na Amerikanong manlalangoy.*

merko ≈ x_1 *ay Amerikano (ang kahulugang USA)*

Narito ang listahan ng iba't ibang uri ng mga panggrupong kompuwesto na nakaayos mula sa pinakamalupit hanggang sa pinakamaluwag:

1. **bo** at **ke ... ke'e**
2. lohikal na konektibong nasa loob ng kompuwesto na relasyon tulad ng **je**
3. hindi paggamit ng mga salitang panggrupong
4. **co**

Malinaw na pagtatapos ng mga argumento

Ang maliit na salitang **ku** ay maaaring gamitin sa dulo ng isang argumento upang ipakita nang eksplisito ang kanang hangganan nito. Ang **ku** ay katulad ng kanang bracket sa matematika.

> **tu du le badna ku ui**
> **tu du le ui badna**
> *Iyon ang saging (yay!)*

Kumpara sa:

> **tu du le badna ui**
> *Iyon ang saging (yay na saging ito at hindi iba pang bagay sa kalikasan!)*

Pag-iwas sa eksplisitong pagtatapos

Isang estilo ng pagsasalita ay ang pag-iwas sa pagtatapos. Narito ang ilang karaniwang kaso:

Pangangalas ng **li'u**, ang kanang tanda ng panipi:

> **lu mi prami do li'u cu se cusku la .alis.**
> **lu mi prami do li'u se cusku la .alis.**
> **lu mi prami do cu se cusku la .alis.**
> *"Iniibig kita," sabi ni Alice.*

Maaaring hindi na isama ang **li'u** dito dahil hindi maaaring magkaroon ng dalawang pangunahing konstruksyon ng relasyon sa isang pangungusap. Kaya, unang binabasa natin ang bahagi ng **lu mi prami do**, at pagkatapos natin makita ang **cu**, nauunawaan natin na hindi na natin maaaring ituloy ang pangungusap na naka-quote. Iniisip natin na natapos na ang panipi at nagpapatuloy ang pangungusap sa labas. Kaya, walang labis na kahulugan na lumilitaw.

Pangangalas ng **ku'o**, ang kanang hangganan ng mga pangungusap na may kaugnayan:

> **le prenu noi mi zgana ke'a ku'o ca tavla le pendo be mi**
> **le prenu noi mi zgana ke'a ca tavla le pendo be mi**
> *Ang taong aking sinusubaybayan ay kasalukuyang nakikipag-usap sa kaibigan ko.*

Maaaring hindi na isama ang **ku'o** dito kapag ang pangungusap na may kaugnayan na kailangan natin (**mi zgana ke'a**) ay nagtatapos sa isang termino, **ke'a** sa kasong ito. Pagkatapos ng pangungusap na may kaugnayan, may nagsisimula nang iba bukod sa isang termino, kaya hindi na maaaring ituloy ang

pangungusap na may kaugnayan, kaya alam nating matagumpay itong natapos nang walang anumang eksplisitong mga salitang kanang bracket.

Isang katulad na paraan ay palaging ilagay ang **ke'a** sa dulo ng pangungusap na may kaugnayan:

> **le prenu noi ke'a melbi ku'o ca tavla le pendo be mi**
> **le prenu noi melbi fa ke'a ca tavla le pendo be mi**
> *Ang taong maganda ay kasalukuyang nakikipag-usap sa kaibigan ko.*

Gayunpaman, sa sumusunod na kaso, kinakailangan ang pagtatapos:

> **le prenu noi mi zgana ke'a ku'o le pendo be mi ca tavla**
> *Ang taong aking sinusubaybayan ay kasalukuyang nakikipag-usap sa kaibigan ko.*

dahil pagkatapos ng pangungusap na may kaugnayan **mi zgana ke'a**, pinili nating ilagay ang isa pang termino (**le pendo be mi**) na hindi nauugnay sa kasalukuyang pangungusap na may kaugnayan.

Isang semi-trick dito ay gamitin ang **ce'e**:

> **le prenu noi mi ke'a zgana ce'e le pendo be mi ca tavla**
> *Ang taong aking sinusubaybayan ay kasalukuyang nakikipag-usap sa kaibigan ko.*

Dito, tinatapos natin ang pangungusap na may kaugnayan gamit ang pangunahing konstruksyon ng relasyon na **zgana**. Pagkatapos ay mayroon tayong pangatnig na **ce'e** at isang termino pagkatapos (**le pendo be mi**). Dahil ang **ce'e** ay maaaring mag-ugnay lamang ng mga termino, alam nating sa kaliwa ng **ce'e**, may isang term, na maaaring lamang ang **le prenu noi mi ke'a**. Kaya, naipanatili ang kahulugan, at walang labis na kahulugan na lumilitaw. Tandaan na kailangan pa rin natin ng isang hiwalay na salita, **ce'e**, sa mga ganitong kaso, kaya bagaman tinanggal natin ang salitang kanang bracket, kailangan pa rin nating ipakilala ang iba.

Pangangalasan ang **kei**, ang kanang hangganan ng mga loob na mga pangungusap:

> **mi cinmo le ka badri kei le tcini**
> **le ka badri cu se cinmo mi le tcini**
> **mi cinmo fi le tcini fe le ka badri**
> **mi cinmo le ka badri ce'e le tcini**
> *Nararamdaman ko ang lungkot tungkol sa sitwasyon.*

> **mi stidi lo ka citka su'o da kei do**
> **mi stidi lo ka ce'u su'o da citka ce'e do**
> *Inirerekomenda ko na kumain ka ng kahit ano.*

Kung titignan mo, walang paraan na gumawa ng resulta na mas maikli kaysa sa orihinal na may **kei**, kaya para sa kahusayan, maaari mong gamitin ang **kei**.

Pag-convert mula sa mga set patungo sa mga masa

> **le prenu cu pa moi le'i pendo be mi ku noi lu'o ke'a ca smaji**
> *Siya ang unang sa aking mga kaibigan na nagpapanatili ng katahimikan kasama-sama.*
> *Ang tao ang unang sa set ng aking mga kaibigan na ngayon, bilang isang grupo, ay tahimik.*

Ang salitang pang-uri na **lu'o** na inilalagay bago ang isang argumento ay nagco-convert nito patungo sa isang masa na binubuo ng mga miyembro ng argumentong iyon. Sa kasong ito, ang **ke'a** ay tumutukoy sa set ng aking mga kaibigan **le'i pendo be mi** at pagkatapos ay binubuo ng **lu'o** ang mga miyembro ng set patungo sa isang masa, ang grupo ng aking mga kaibigan.

Mga Set at mga Subsets

Maaaring mag-implika ng higit sa isang **ce'u** ang ilang infinitives:

> **le'i prenu cu simxu le ka prami**
> **le'i prenu cu simxu le ka ce'u prami ce'u**
> *Ang mga tao ay nagmamahalan.*

simxu ≈ *mga miyembro ng set* x_1 *ay nagtutulungan sa paggawa ng* x_2

Ang relasyon na **simxu** ay kumukuha ng bawat posibleng pares mula sa set na tinukoy sa lugar ng x_1 at nagpapatunay ng relasyon na tinukoy sa loob ng $x_2.

Kung mayroon tayong tatlong tao, ibig sabihin ay nagmamahalan silang lahat.

> **do ce la .alis. ce mi simxu le ka prami**
> **do ce la .alis. ce mi simxu le ka ce'u prami ce'u**
> *Ikaw, Alice, at ako ay nagmamahalan sa isa't isa.*

ce ≈ *pang-ugnay: pinagsasama ang ilang argumento patungo sa isang set*

Ang pang-ugnay na **ce** ay nagpapagsama ng mga argumento patungo sa isang set. Kaya, ang **do ce la .alis. ce mi** ay maaaring isang mas mahabang paraan ng **le'i prenu** mula sa nakaraang halimbawa kapag nais nating tawagin ang mga miyembro ng set.

Sa kabuuan, ating pinatutunayan ang 6 na relasyon:

1. Mahal mo si Alice.
2. Mahal mo ako.
3. Mahal ako ni Alice.
4. Mahal ka ni Alice.
5. Mahal ko si Alice.
6. Mahal kita.

Kaya, **simxu** ay isang magandang shortcut para sa pagpapahayag ng mga mutual na relasyon.

Ngayon, tingnan ang halimbawa:

> **le'i su'o cmima be le'i prenu cu simxu le ka prami**
> *Ang ilan sa mga tao ay nagmamahalan.*

cmima ≈ x_1 *ay isang miyembro ng set* x_2

Sa halimbawang ito, ipinapakita natin na may isang subset ng mga taong nabanggit (isang subset ng **le'i prenu**) na nagmamahalan.

Ito ay nagbibigay sa atin ng kakayahan na iparating ang mas komplikadong mga ideya:

> **le'i su'o citno cmima be le'i stati prenu cu simxu le ka prami**
> *Ang ilan sa mga kabataan mula sa mga matalinong tao ay nagmamahalan.*
> `Ang ilang batang miyembro ng set ng mga matalinong tao ay nagmamahalan.`

Ang dahilan sa likas na mga variable verb ay nakatago sa pormal na lohika. Walang duda, bihira itong gamitin sa pagsasalita ngunit narito ang isang posibleng halimbawa:

su'o bu'a zo'u ge ge da na bu'a gi su'o da su'o de zo'u ge da .e de bu'a gi da manci de gi ro da ro de zo'u da bu'a .ije da manci de .inaja de bu'a

🌼 ayusin ang pangungusap

Komunidad ng Lojban

Sumali sa 💬 live chat para sa karagdagang impormasyon.

Talaan

Naglalaman ng mga parirala kasama ang mga halimbawa ng kanilang posibleng paggamit.